

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ
FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija logopedija)
magistrantūros studijų programa

Janina Kotvickaja

DVIKALBIŲ MOKINIŲ RAŠYMO SUNKUMAI

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė
prof. Regina Ivoškuvienė*

2014

Magistro darbo santrauka

Magistro darbe analizuojamos tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašymo problemos. Kokybiniu ir kiekybiniu tyrimu norėta išsiaiškinti tautinių mažumų mokinių, rašančių, valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis, rašymo klaidas.

Tyrimo remtasi 5-9 klasių mokinių rašto darbais. Išnagrinėjus juos buvo atlikta išsami lietuvių (valstybine) ir rusų kalbomis rašytų darbų klaidų analizė.

Taikant analizės metodą, iš 320 rašto darbų atrinkti ir išanalizuoti 146 rašto darbai, kurių metu atlikta:

1. tradicinė analizė, norint rasti loginių samprotavimų grandinę, kuri skirta išryškinti analizuojamos medžiagos esmę.
2. ir vidinė analizė, kurią atliekant išsamiai išanalizuojamas turimų rašto darbų turinys.

Klaidos, analizuojant atliktas rašto darbų užduotis lietuvių (valstybine) ir rusų kalbomis, buvo sugrupuotos ir pažymėtos joms priskirtais simboliais.

Atlikus tyrimą išryškėjo, kad tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašto darbuose klaidos turi fonologinių, gramatinių, leksinių-semantinių, morfologinių ir sintaksinių bruožų. Pagrindiniai skirtumai ir panašumai tarp klaidų rašant valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis remiasi skirtingų kalbų ortografija.

Kokybiniu ir kiekybiniu tyrimu buvo siekiama atskleisti tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašymo sunkumų tendencijas ir dvikalbio mokinio rašymo klaidų pobūdį.

Atlikus tyrimą buvo nustatyta, kad tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai daro daug ir įvairių klaidų atlikdami rašto darbus rusų ar valstybine - lietuvių kalbomis. Užduotyse rašytose lietuvių kalba, klaidų skaičius žymiai didesnis, negu rašytose rusų kalba. Tai rodo neišlavėjusius rašymo lietuvių kalba įgūdžius.

Kokybiniu ir kiekybiniu tyrimu pavyko įrodyti, kad tautinių mažumų dvikalbiai 5-9 klasių mokiniai, tiek rašant lietuvių (valstybine), tiek rusų kalbomis, daro panašias klaidas, t. y. rašymo klaidos yra panašios, tačiau rašant rusų kalba klaidų skaičius daug mažesnis.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2 p.
Įvadas	4 p.
Pagrindinės sąvokos	8 p.
1 skyrius. DVIKALBYSTĖS PROBLEMŲ IR RAŠYMO PROCESO TEORINIAI ASPEKTAI	
1. 1. Dvikalbystės problemų teoriniai aspektai.....	10 p.
1. 1. 1. Dvikalbystės tipai ir lygiai.....	11 p.
1. 1. 2. Teigiamas ir neigiamas dvikalbystės poveikis.....	14 p.
1. 2. Rašymo proceso teoriniai aspektai.....	17 p.
1. 2. 1. Rašymo išmokimo vėlyvasis (etapų) ir ankstyvasis modeliai.....	18 p.
1. 2. 2. Ortografinės rašybos strategijos.....	19 p.
1. 2. 3. Dviejų kalbų rašymo įgūdžių raida.....	23 p.
1. 2. 4. Specifinės rašymo klaidos.....	24 p.
1. 2. 5. Lietuvių ir rusų kalbos grafemų ir fonemų palyginimas.....	29 p.
2 skyrius. DVIKALBIŲ MOKINIŲ RAŠYMO SUNKUMŲ TYRIMO REZULTATAI	
2. 1. Tyrimo metodika.....	31 p.
2. 2. Tyrimo dalyviai.....	35 p.
2. 3. Tyrimo imtis.....	35 p.
2. 4. Rašymo klaidų kokybinė lyginamoji analizė.....	35 p.
Išvados	50 p.
Literatūra	51 p.
Summary	66 p.
Priedai	67 p.

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas.

Daugiakultūriškos šeimos visuomenėje yra įprastas reiškinys XXI amžiuje. Dvikalbystė ir daugiakalbystė tapo mokslinių tyrinėjimų objektu. Šią temą nagrinėja ir domisi sociologai, psichologai, lingvistai, pedagogai, logopedai ir kitų sričių specialistai. Dvikalbystė besidomintys mokslininkai analizuoja dvikalbių vaikų kalbos raidą bei vienos kalbos įtaką kitai kalbai (Hakuta, Ferman, Diaz, 1987; Galambos, Hakuta, 1988; Reynolds, 1991 ir kt.). Tačiau didžiausias dėmesys kreipiamas į dvikalbių vaikų žodyno raidą (McBride-Chang, Chang, 1996; Stanovich, 1986; Geva, Siegel, 2000; Geva, Wade-Woolley, Shany, 2002; Oller, Eilers, 2002; Oller, Pearson, Cobo-Lewis 2007; Duursma, Romero-Contreras, Szuber, Proctor, Snow, 2007; Scheele, Leseman, Mayo 2010 ir kt.). Patį dvikalbių vaikų rašymą skirtingomis kalbomis tyrinėjo (Ellis, 1994; Rosenblum, Weiss, Parush, 2003; Lerner, 1983; Margolin, Wing, 1983; Wann, 1987; Bialystok, 2001; Bialystok, McBride-Chang, Luk, 2005; Wierzbicka, 2011 ir kt.).

Balčiūnienė (2013) teigia, kad mokslinius tyrimus labai apsunkina dvikalbystės įvairovė. Daugiakalbystės kriterijai varijuoja tarp mišrios šeimos svečioje šalyje, mišrios šeimos vieno iš tėvų šalyje, vienakalbės emigrantų šeimos, vienakalbės ar daugiakalbės tautinių mažumų šeimos, tarp lygiagrečių ar palaipsniui skirtingų kalbų įsisavinimo ir pan. Todėl mokslininkams kyla aktualus klausimas: kas yra dvikalbis vaikas?

Dvikalbystės problemos centre atsiduria mišrioje ar kitataučių šeimoje augantis vaikas, kuris turi prisitaikyti prie šalies, kurioje gyvena, kalbos normų ir taisyklių. Pasak Pribušauskaitės, Vilkienės (2008), į daugiakalbystę reikia žiūrėti daugiakultūriškumo kontekste. Daugiakalbystės kompetencija glaudžiai siejasi su kalbos recepcija (suvokimu), kalbos sąveika pažintinėje veikloje, kalbos produkcijos ir tarpininkavimo kontekste. Anot Mozolevskienės ir Montvilaitės (2007), ugdant tautinių mažumų vaikus nepakanka vien sudaryti sąlygas ugdytis gimtąja kalba. Norint integruotis į bendruomenę ir pasirengti dirbti Lietuvoje, neišvengiamai kyla poreikis išmokti ir valstybinę (lietuvių) kalbą. Matuzevičienė (2005) nurodo, kad antrosios ar trečiosios kalbos mokymas negalimas, kol mokinių psichikoje neįsitvirtino gimtoji kalba. Pasak Mioldažytės (2012), plėtojantis kalbai pirmiausia tobulinama fonetika, t.y. tobulinamas kalbos organų valdymas. Dvikalbio vaiko kalbos raida iš esmės susiduria su dviejų kalbų fonemų įsisavinimu – tuo metu, kai vaikas turėtų tarti pirmuosius vienos kalbos garsus, jis negali išskirti, kurios kalbos garsai yra svarbesni ir kuriais garsais reikia remtis.

Diaz (1983), Marian, Spivey (2003), Rodriguez-Fornells, Van Der Lugt, Rotte (2005), Paradis, Genesee, Crago (2006), Pearson, Navarro, Oller, Cobo-Lewis (2010), Baker (2011) ir kt., tyrinėjantys dvikalbių

vaikų kalbinę raidą, teigia, kad dvikalbių vaikų kalbos galimybes reikėtų vertinti labiausiai susitelkiant ne į konkrečios kalbos specifiką, o į kalbinę aplinką ir bendruosius kalbinius vaiko gebėjimus. Stringer, Stanovich (2000), Shatil, Share (2003), Leiken, Share, Schwartz (2005), Lorenzen, Murray (2008), Francis (2010) besidomintys tyrinėjimų duomenimis, daro išvadą, kad vieno vaiko kalbos raida vyksta įprastai, o antroji atsilieka. Tai stipresnės (dominuojančios) kalbos poveikis yra ryškesnis silpnesnei kalbai. Skripkienės (1997) manymu, kalbos *susimaišo* tada, kai nė vienos iš jų gerai nemokama, o asimiliacijos pavojus kyla, kai vieną kalbą siekiama pakeisti kita, arba, kai viena kalba *nusilpsta* ir praranda visas jos vartojimo sferas. Todėl Perfetti, Beck, Bell, Hughes (1987), Pavlenko (2000), Butler, Hakuta (2004), Wang, Perfetti, Liu (2005), Sánchez (2006), Ameer, Malt, Storms, Van Assche (2009) daug dėmesio skiria dvikalbių mokinių rašymui nagrinėti. Jie atskleidžia, kad rašantys daugiau nei viena kalba, dažnai savo kalbas laiko atskirais instrumentais, kurie iš jų reikalauja skirtingų foneminių melodijų. Jie teigia, kad dvikalbiai mokiniai perduoda vienos kalbos įgūdžius kitai kalbai.

Remiantis kalbų tarpusavio priklausomybės principu, kuri nuodugniai nagrinėjo Cummins (1984, 1996), dvikalbio asmens kalbos, rašybos ir suvokimo transformacija yra vienas nuo kitos priklausomi veiksniai. Tai reiškia, kad vienos kalbos žinių įgijęs asmuo vartoja jas, mokydamasis kitos kalbos. Todėl nustatyta, kad mokiniams, taikantiems vienos kalbos rašybos įgūdžius kitoje kalboje, itin naudingos tikslinės kalbos gramatikos žinios. Anot Kenner, Gregory, Ruby, Al-Azami (2008), dvikalbiai vaikai rašymui ir bendravimui gali vartoti daugiau nei vieną kalbą, ir ryšys tarp žodinės ir rašytinės kalbos yra naudingas tiems, kurie daugiau vartoja antrąją kalbą, nei gimtąją. Autorė teigia, kad dvikalbiai vaikai suvokia dviejų rašto sistemų skirtumus, tačiau ieško būdų, kaip jas sujungti ir tokiu būdu perkelti reikšmes iš vienos kalbos į kitą. Anot Rubin ir Carian (2005), dvikalbiai vaikai, norėdami užrašyti savo mintis, viename sakinyje arba pastraipoje dažnai painioja abi kalbas. Pasak Imedadzės (1986), esant stichiškos dvikalbystės sąlygoms, gali pasireikšti žymus interferuojantis gimtosios kalbos poveikis, kuris vėliau gali daryti įtaką taisyklingam rašytinės kalbos išmokimui. Bialystok, McBride-Chang, Luk (2005) nuomone, egzistuoja dvi priežastys, kodėl dvikalbių ir vienkalių vaikų raštingumas gali būti skirtingas. Pirmoji yra ta, kad kai kurie esminiai dvikalbių vaikų raštingumo įgūdžiai susidaro kitaip nei vienkalių vaikų, o antroji - kad dvikalbiai vaikai dažnai pasižymi galimybe įgytus įgūdžius pritaikyti rašant viena ar kita kalba. Abiem atvejais santykis tarp dviejų kalbų rašymo sistemų lemia būtinų pažinimo įgūdžių bendrumą, o taip pat gali apibrėžti, kokį poveikį dvikalbystė turi raštingumui įgyti. Vadinas, dvikalbystės vaidmuo gali turėti įtakos būsimiems mokiniams, kai dvi rašymo sistemos išlaiko skirtingus santykius, sąveikauja viena su kita ir sukuria konkurenciją taisyklingam raštingumui išmokti. Todėl galima tikėtis, kad dėl vienkalių ir

dvikalbių vaikų išankstinių gimtosios kalbos įgūdžių raidos skirtumų dvikalbystė gali turėti įtakos rašymo procesui. Be to, netolygi dvikalbių vaikų kalbos raida gali sutrikdyti rašymo procesą, kurį sudaro trys esminiai raštingumo įgijimo įgūdžiai: žodinis patyrimas (*oral proficiency*), metalingvistinis supratimas (*metalinguistic awareness*) ir bendroji pažinimo raida (*general cognitive development*).

Dvikalbių mokinių rašymo ypatumus Lietuvoje tyrinėjo Arnašienė (2007), Vilkienė (2010) ir kt. Pasikeitus rašymo sunkumų ir sutrikimų vertinimo kriterijams, tautinių mažumų mokinių rašymo ypatumai valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis nei teoriškai, nei praktiškai beveik neaptariami. Todėl kyla būtinybė įvertinti, su kokiais rašymo sunkumais susiduria tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai, rašydami dviem kalbomis valstybine (lietuvių) ir rusų.

Tyrimo objektas - tautinių mažumų dvikalbių mokinių valstybinės (lietuvių) ir rusų kalbų rašymo klaidos.

Hipotezė – tikėtina, jog tautinių mažumų dvikalbiams mokiniams dvikalbystė turi įtakos taisyklingai rašybai lietuvių kalba išmokti.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti tautinių mažumų dvikalbių mokinių, rašančių valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis, rašymo klaidas.

Uždaviniai:

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą aptarti dvikalbystės ir rašymo teorinius aspektus.
2. Apžvelgti tautinių mažumų dvikalbių mokinių valstybinės (lietuvių) ir rusų kalbų rašymo klaidas:
  - a) kokio pobūdžio klaidos išryškėjo tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašto darbuose;
  - b) kokie skirtumai ir panašumai tarp rašymo klaidų rašant valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis;
3. Atskleisti tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašymo sunkumus.

Tyrimo dalyviai. Vilniaus × vidurinės mokyklos 5-9 klasių tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai, pamokinėje veikloje atlikę įvairias rašymo užduotis rusų ir valstybine (lietuvių) kalbomis.

Duomenų šaltiniai.

1. Rusų kalbos klasės darbų sąsiuviniai: rašinėliai, atpasakojimai, žodžių ir frazių diktantai atlikti rusų kalbos pamokų metu (viso **29** užduotys).
2. Lietuvių kalbos gramatinių žinių vertinimo testų užduotys (viso **117** užduočių).

Tyrimo metodologija ir metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, rašto darbų kokybinė ir kiekybinė lyginamoji analizė.

Magistro darbo struktūra.

Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, pagrindinės sąvokos, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (157 šaltiniai), santrauka anglų kalba. Tyrimo duomenis iliustruoja 11 lentelių.

Magistro darbo priede: 5 paveikslai, 7 lentelės.

Magistro darbo atskirame priede, simboliais užkoduoti dvikalbių mokinių 146 lietuvių ir rusų kalbomis rašyti rašto darbai.

Darbo apimtis – 66 p.

Priedų apimtis – 117 p.

Pagrindinės sąvokos.

- **alografas** - raidės grafinis variantas (Strakšienė, 1992).
- **bilingvizmas** (dvikalbystė), 2 kalbų vartojimas esant skirtingoms bendravimo sąlygoms (Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2001, p. 102).
- **derivacinės, pastovios rašybos etapas** – tai morfologinė žodžių daryba apimanti sufiksaciją, prefiksaciją ir paradigmaciją. (Smetona, 2005)
- **dvikalbystė** (bilingvizmas) - individo arba kalbėtojų grupės gebėjimas bendrauti dviem kalbomis. Abiejų ↑kalbų mokėjimo lygis gali būti skirtingas – nuo minimalaus susikalbėjimo konkreitiems poreikiams patenkinti iki gerai mokamos ↑antrosios kalbos (Ramonienė, Brazauskienė ir kt., 2012).
- **homofonai** – vienodai tariami, bet skirtingai rašomi žodžiai, homonimų variantas. Pavyzdžiui, *rūkti – rūgti, плод – плот* (Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2001, p. 305).
- **fonologija** [fono... + ...logija], kalbot. šaka, tirianti kalbos garsus jų skiriamosios reikšmės atžvilgiu, kalbos fonologinę sistemą: fonemas, prozodiją (kirtį, priegaidę, skiemenų kiekybę, intonaciją) (Pakerys, 2003).
- **fonologijos konvertavimo į ortografiją sistema**. Tai tokia sistema, kai žodžiai, kurie dar niekada nebuvo matyti ar girdėti, arba atskiros nepažįstamos morfemos, rašomi taip, kaip iš seno įprasta juos rašyti (Goodman, Caramazza, 1986; Hillis, Caramazza, 1989).
- **grafeminis „bufėris“** – prieinamų abstrakčių raidžių sekų aktyvavimo ir išlaikymo lygis, skirtas užtikrinti leksines arba subleksines rašybos žinias. (Miceli, Silveri, Caramazza, 1987).
- **kalbų interferencija**. Tai toks reiškinys, kada vyksta anksčiau įgytų įgūdžių trukdymas arba slopinimas naujiems įgūdžiams susidaryti mokantis kitos kalbos (viena funkcija ar procesas slopina kitą) (Matuzevičienė, 2005).
- **leksinė kompetencija** leksikos žinios ir gebėjimas vartoti leksinius vienetus įvairioje kalbinėje veikloje; ↑lingvistinės kompetencijos dalis. Δ apima ne tik leksinius elementus (pvz.: žodžius, frazes, laisvuosius ir nelaisvuosius žodžių junginius), bet ir gramatines žodžių ypatybes (pvz.: linksniavimo tipą, valdymą), kurios padeda leksiką organizuoti į prasmingus sintaksinius vienetus, todėl svarbu jų mokytis. (Ramonienė, Brazauskienė ir kt., 2012).
- **neigiama arba subtraktyvioji dvikalbystė** - vietinės kalbos išstūmimas kalbos atėjūnės (Butler, Hakuta, 2004).

- **ortoepinė kompetencija** - mokėjimas dekoduoti ir balsu skaityti grafinius rašytinio teksto simbolius; ↑lingvistinės kompetencijos dalis. Δ apima ↑rašybos normų išmanymą, gebėjimą skaityti fonetinę transkripciją, suvokimą, ką reiškia skyrybos ženklai ir kaip jie atspindi intonaciją, gebėjimą suvokti tarimo ypatumus iš konteksto (pvz., pauzes) (Ramonienė, Brazauskienė ir kt., 2012).
- **ortografija** - apibūdina, kaip žodžių ir jų formų rašymo taisyklių visuma, ortografijos taisyklės nusako kaip rašyti konkrečius žodžius. Lietuvių kalbos rašyba remiasi daugiausia fonetiniu ir morfologiniu analitiniu pagrindu. Kiekvienas jų yra savaip susijęs su rašybos taisyklėmis. Remiantis fonetiniu principu žodžiai rašomi taip, kaip girdimi (Urbonavičius, 2004)
- **svetimoji kalba, negimtoji kalba** - kalba, kuri nėra asmens ↑gimtoji kalba. Δ gali būti ↑užsienio kalba ar tos pačios valstybės etninės grupės kalba, pvz., lietuvių gimtakalbių vartojama užsienio kalba ar kokios nors Lietuvos etninės grupės kalba yra jų Δ; Lietuvos rusakalbių gyventojų Δ yra lietuvių ↑valstybinė kalba, užsienio kalba ar kitos etninės grupės kalba (Ramonienė, Brazauskienė ir kt., 2012).
- **tautinės mažumos** – remiantis 1990 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1134 (1990), tautinė mažuma suprantama kaip ypatinga grupė, gyvenanti šalies teritorijoje, turinti tos šalies pilietybę ir nuo didžiosios gyventojų dalies besiskirianti tam tikrais religiniais, kalbiniais, kultūriniais arba kitais bruožais (Račkauskaitė, 2010)

1 skyrius. DVIKALBYSTĖS PROBLEMŲ IR RAŠYMO PROCESO TEORINIAI ASPEKTAI

1. 1. Dvikalbystės problemų teoriniai aspektai.

Literatūroje nerandama vienodo dvikalbystės apibrėžimo. Pasak Romaine (2000), dvikalbystė (dvikalbiškumas, bilingvizmas) - dviejų kalbų vartojimas gali būti interpretuojamas dvejopai: daugiakultūriška visuomenė yra heterogeniška ir įvairiose situacijose pasirenka kalbas (nebūtinai gimtąją kalbą), kurios tinkamos kokiam konkrečiam atvejui, kad laisvai susikalbėtų dviem kalbom arba kaip kasdienį kalbos vartojimą. Anot Vabalo - Gudaičio (1938), Jacikevičius (1970,1994) dvikalbystė – tai dviejų kalbų mokymas vienu metu. Daukštytė (1998) šią sąvoką apibūdina, kaip gebėjimą kalbinėje veikloje, atitinkančioje skirtingų kalbinių situacijų reikalavimus, bendravimo tikslui realizuoti skirtingais būdais ir priemonėmis suformuotas mintis. Dvikalbystė pagal Hintą (1989) – tai individo gebėjimas beveik vienodai gerai kalbėti ir mąstyti dviem kalbomis, lengvai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Kraschen (1982) teigia, kad dvikalbystė turėtų būti traktuojama, kaip teigiama savybė ir auklėjimo pasiekimas. Gort (2004) dvikalbystę įvardija kaip naują šiuolaikinio socio-istorinio konteksto aspektą, o Reyes ir Costanzo (2002), dvikalbystę apibrėžia kaip dviejų lingvistinių sistemų skaitymo, kalbėjimo ir rašymo pagrindų išmanymo taikymą.

Literatūroje dvikalbystė įvardijama kaip bilingvizmas. Reyes ir Costanzo (2002) bilingvizmą apibūdina kaip kalbinės reikšmės kūrimą per tam tikrus kultūrinius ir lingvistinius ryšius, per dviejų lingvistinių sistemų sąveiką. Ovando, Combs, Collier (2006) tyrinėjo ir įrodė, kad mokinių, kurie namuose kalba ne gimtąja kalba, dvikalbystės raida vyksta savitai. Crawford (1995), Slavin, Madden, Calderón, Chamberlain, Hennessy (2010), atlikti tyrimai, kuriuose dalyvavo mažumos kalbą vartojantys mokiniai, atskleidė dvikalbystės svarbą akademinės kalbos mokėjimui ir tolimesnei akademinėi sėkmei bei aukštam pasitikėjimo savimi lygiui. Phinney, Romero, Nava, Dan Huang (2001), Cummins (1981 a, b) savo tyrimuose remiasi *lingvistinės tarpusavio priklausomybės principu*, kuris teigia, kad dvikalbio vaiko akademinė raida, įskaitant šnekamąją kalbą, raštingumą ir suvokimą, pasižymi abipuse priklausomybe.

Pasak Flores (1981), vienos kalbos žinios pasitarnauja kaip pagrindas kitos kalbos žinioms ir palengvina jos mokymąsi ir tai įrodo dvikalbių asmenų skaitymo proceso tyrimų rezultatai. Autorė įrodė, kad tam tikri skaitymo proceso aspektai yra tokie patys, nepaisant kalbos, kuria asmuo skaito. Ada, (1988a). Bialystok (1997), Cummins (1996), Liceras, Fuertes, Perales, Perez-Tattam, Spradlin (2008), remdamiesi šia idėja teigia, jog rašymas pirmąja kalba yra rašymo antrąja kalba pagrindas. Anot Vygotskyj (1986),

ryšio tarp dviejų kalbų ir jų tarpusavio priklausomybės suvokimas yra teorinis dvikalbių mokinių lingvistinių ir raštingumo procesų nagrinėjimo pagrindas. Muñoz-Sandoval, Cummins, Alvarado, Ruef (1998), atlikę keletą bilingvizmo tyrimų nustatė, kad dvikalbis mokinys į mokymosi procesą įtraukia savo lingvistinį žodyną, kurio negalima išmatuoti viena kalba. Nepaisant vartojamos kalbos ir mokėjimo lygmens, dvikalbiams vaikams įtaką daro kitos kalbos žinios ir tarpkultūrinė patirtis. Tokio dvikalbio asmens, kaip *integrutos visumos, kurios negalima atskirti į dvi dalis*, suvokimas yra paremtas tuo, ką autorė vadina holistiniu požiūriu į bilingvistą. Dvikalbių vaikų fonologinę kalbos plėtrą nagrinėjo Bradley, Bryant (1983), Lundberg, Frost, Petersen (1988), Liberman, Shankweiler, Liberman (1989), Perfetti, Beck, Bell, Hughes (1987), Ehri (1989). Minėtų autorių pateikti duomenys rodo, kad kuo geresnis yra vaiko foneminis supratimas prieš jam einant į mokyklą, tuo lengviau pavyksta įsisavinti rašytinę kalbą ir raštą. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, šiuo metu – 2013–2014 m. m. – nevalstybine (ne lietuvių) kalba mokosi 26,9 tūkst., arba 7,5 proc., šalies bendrojo ugdymo mokyklų mokinių. Tautinių mažumų kalbomis mokomasi vienos mokomosios kalbos arba dvikalbėse ir trikalbėse mokyklose. Rusų kalba mokosi 4 proc. mokinių, lenkų – 3,3, kitų dalis nesiekia 1 proc. (1 priedas 1 lentelė)

Apibendrinant galima teigti, kad dvikalbių asmenų vertinimas yra įvairus, tačiau juos būtina vertinti kultūrinių ir lingvistinių prielaidų kontekste, atsižvelgiant į socialinę ir emocinę vaiko raidą. Dvikalbystė (bilingvizmas) reiškia prieigą prie dviejų ir daugiau kalbų bei kasdieninį pastarųjų vartojimą. Antrajai kalbai išmolti įtakos turi visuomeniniai ir individualūs veiksniai. Dvikalbystės įgūdžiai gali puikiai plėtotis, jeigu abi kalbos užima *aukštą padėtį* mokinio švietimo institucijoje, šeimoje ir bendruomenėje. Tiek lingvistinis, tiek kultūrinis fonas pasižymi didžiule įtaka žodinės ir rašytinės kalbos įgūdžiams įgyti.

Siekiant pateikti išsamesnę dvikalbystės charakteristiką, literatūroje dažnai yra aptariami dvikalbystės lygiai ir rūšys, o kai kurie autoriai išskiria dvikalbystės tipus ir lygius.

1. 1. 1. Dvikalbystės tipai ir lygiai.

Dvikalbystei paplitus visame pasaulyje, atsiranda būtinybė įvardyti jos priežastis. August, Hakuta (1998) teigia, kad neatsižvelgiant į tai, jog dvikalbystė yra kaip etiketė, tačiau ji glaudžiai susijusi su:

- 1) sąlygomis, lėmusiomis žmogaus virsmą dvikalbiu;
- 2) dvikalbio asmens įvairių kalbų vartojimu;
- 3) socialiniu kalbų statusu.

Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad tautinių mažumų mokiniai namie dažnai ir toliau vartoja savo gimtąją kalbą, kurios socialinis statusas gali būti žemas, o pati kalba instituciniu požiūriu nėra pateisinama.

Pasikeitus sąlygoms, tautinių mažumų mokiniai savo naujoje visuomenėje dominuojančią kalbą išmoksta, kad galėtų bendrauti mokykloje, viešojoje erdvėje ar įgytų išsilavinimą. Tokiose šeimose vaikai gali užaugti dvikalbiais, su dominuojančia naująja kalba arba užaugę gali turėti mažai žinių apie gimtąją kalbą. McLaughlin (1987), Hamers, Blanc (2000) teigia, kad egzistuoja nemažai dvikalbystės tipologijų variantų. Pagrindinis skirtumas tarp šių tipologijų yra tai, kad kai kurios iš jų antrosios kalbos įgijimą aiškina individualiu lygiu, o kitos – socialiniu lygiu.

Individualus lygis. Hamers, Blanc (2000) pabrėžia skirtumą tarp jungtinio, koordinuoto ir pavaldaus dvikalbiškumo, kurie skiriasi tuo, kaip dvikalbių vartojamų kalbų žodžiai yra susiję su pagrindinėmis sąvokomis. Jungtinio dvikalbiškumo atveju dvi kalbos atspindi tą pačią sąvoką, o koordinuoto dvikalbiškumo atveju pačios sąvokos yra nepriklausomos ir egzistuoja lygiagrečiai. Pavaldaus dvikalbiškumo atveju silpnesnė kalba yra išreiškiama vartojant stipresnę kalbą. Pasak McLaughlin (1987), individualiu lygiu galima išskirti sinchroninę bei nuosekliają dvikalbystę: pirmoji prasideda nuo pat kalbos įgijimo pradžios, o antroji – maždaug nuo 5 metų amžiaus, kai nusistovi pagrindiniai pirmosios kalbos žinių komponentai. O Spradlin, Licerias, Fuertes (2003) teigia, kad nuosekliojo tipo dvikalbystės atveju pagal amžių, kada buvo įgyta antroji kalba, dvikalbius galima skirstyti į ankstyvuosius ir vėlyvuosius.

Socialinis lygis. August, Hakuta (1998), teigia, kad dvikalbystės tipologijos, grindžiamos visuomenės kintamaisiais, daugiausia susitelkė ties aktualių kalbų prestižu ir statusu. Kalbėdami apie socialinį dvikalbių grupių statusą, akcentuoja skirtumą tarp *liaudies* ir *elito* dvikalbystės. *Liaudis* – tai imigrantai ir kalbinės mažumos egzistuojančios dominuojančios kalbos, kuri nėra šios grupės gimtoji kalba, aplinkoje, o jų pačių kalba visuomenėje nėra labai vertinama. *Elitas* – tai asmenys, kurie vartoja dominuojančią kalbą ir kurių visuomeninis statusas yra įtvirtinamas puikiu papildomų kalbų mokėjimu. Pasak Athanassiou (2006), Romaine (2000), šiuolaikiniame pasaulyje daugiakalbystė tampa ne siekiama, bet neišvengiama realybe, kurią aiškiai apibrėžia individo, šeimos ar visuomenės mąstymo sistemos, kur beveik pusė pasaulio gyventojų yra dvikalbiai.

Anot Arnašienės (2007) svetimų kalbos išmokimo ir įsisąmoninimo procesą lengvina gimtosios kalbos pagrindu jau susiformavusi tam tikrų sąvokų sistema, susidarę semantinio turinio formavimo, formulavimo bei artikuliacijos mokėjimai ir įgūdžiai. Gimtosios kalbos mokėjimo lygis lemia mokinio svietimosios kalbos mokymosi sėkmę. Jos nuomone, tikroju dvikalbiu tampa tik mokantis kalbos šeimoje (iki penkerių-šešerių gyvenimo metų) arba kitos kalbos aplinkoje, o Bagdonavičiene, Balčiuniene, Tandzegolskiene ir kt. (2011) pabrėžia, kad dvikalbystė laikoma kelių kalbų kontinuumu.

Cieszyńska (2007), Daukšytė (1998) remiantis kalbų mokymosi vienalaikiškumo požiūriu išskiria ankstyvąją ir vėlyvąją dvikalbystę, o jos mokymosi būdų požiūriu – stichinę, mišriąją ir organizuotąją dvikalbystę.

- *Ankstyvoji dvikalbystė* pagal autores, kai abi kalbas vaikas išmoksta vienu metu (pvz., dvikalbėje šeimoje). Tuomet tiek viena, tiek kita kalba jam yra gimtoji.
- *Vėlyvoji dvikalbystė* apibūdinama, kai antroji kalba išmokstama jau susidarius pirmosios – gimtosios kalbos įgūdžiams.
- *Stichinė dvikalbystė* – kai abu tėvai kalba su vaiku tai viena, tai kita kalba. Ši dvikalbystė taip pat gali rasti bendraujant dviejų tautybių vaikams.
- *Organizuotoji dvikalbystė* – tai organizuotoji vėlyvoji dvikalbystė, kai kalbų mokomasi specialių pratybų metu.
- *Mišrioji dvikalbystė* pasireiškia tada, kai šeimoje bendraujant su vaiku laikomasi principo *vienas asmuo – viena kalba*, tačiau už šeimos ribų šio principo nesilaikoma.

Stasiūnaitė (2000) remdamasi visumine kalbos raida pateikia dar 7 dvikalbystės rūšis (2 priedas 1 paveikslas). Heller, Pavlenko (2010) teigia, kad dvikalbystė reiškia prieigą prie dviejų ir daugiau kalbų bei kasdienį pastarųjų vartojimą. Autorės išskiria dar vieną dvikalbystės rūšį – *išplaukianti dvikalbystė*. Tokia dvikalbystė yra taikytina būtent tautinių mažumų mokiniams, kurie su antrosios kalbos mokymu susiduria, kai patenka į tam tikrą socialinį kontekstą, t. y., mokyklą. Pasak Cummins (2001), Baker (2006), remiantis *Lambert modeliu (1986)*, kai nėra pavojaus, jog viena kalba pakeis kitą, pasireiškia *pridėtinė dvikalbystė*, turinti teigiamų pažintinių ir socialinių pasekmių. *Atimančioji dvikalbystė* aptinkama tada, kai antroji kalba užima pirmosios kalbos vietą. Tokiu atveju pirmoji kalba dažnai laikoma nesvarbia arba kliūtimi mokytis antrosios kalbos, kol galiausiai mažėja savigarba, prarandami pirmosios kalbos įgūdžiai. Tai gali lemti mažesnę pažinimo lygį ir mažesnius antrosios kalbos pasiekimus. Į tai būtina atsižvelgti, vertinant ir planuojant paramą dvikalbiams vaikams, kurių kalbos įgūdžių raida kelia rūpesčių, nes įgūdžiams perduoti įtakos turi kontekstas, kuriame vyksta mokymasis.

Apibendrinant galima teigti, jog dvikalbystė gali būti įvairialypė ir įvairiarūšė. Vaikams ėmus tapatintis su bendraamžių grupėmis už namų ribų, grupės, stiprinančios namų tarmių vartojimą, ryškėja dviejų kalbų vartojimas namuose. Kalbinė patirtis, kurią įgyja tautinių mažumų vaikai, gali skirtis, jei jie užaugo dvi kalbas vartojančioje kalbinėje aplinkoje. Kiek dvikalbiai vaikai moka kiekvieną iš abiejų savo kalbų, yra glaudžiai susiję su kalba gauta informacija. Kuo daugiau su tam tikra kalba susijusios informacijos gauna vaikas, tuo geriau jis atlieka kalbines užduotis. Dviejų kalbų vartojimas ir suvokimas

gali suformuoti šeimoje naudojamos kalbos tipą. Todėl šeima kaip visuomenės dalis gali būti suvokiama kaip vieta, kurioje dviejų (ar daugiau) kalbų ideologijos yra plėtojamos ir įgyvendinamos.

1. 1. 2. Teigiamas ir neigiamas dvikalbystės poveikis.

Teigiamas dvikalbystės poveikis. Galambos, Hakuta (1988), teigia, kad dvikalbystė yra paplitusi visame pasaulyje ir joje nėra nieko neįprasto. Ji kinta priklausomai nuo sąlygų, lėmusių žmogaus virsmą dvikalbiais, jo skirtingų kalbų vartojimo ir skirtingo socialinio kalbų statuso. Antrosios kalbos įgijimas yra sudėtingas procesas, nes kalba yra be galo svarbi žmogaus egzistencijai. Jis gali būti suvokiamas kaip pasiekimas kalbiniu ir pažinimo atžvilgiu, tačiau kalbos vartojimui bei struktūrai įtakos taip pat turi ir socialiniai rodikliai. Svarbus antrosios kalbos įgijimo aspektas yra amžius, kuris glaudžiai yra susijęs su besimokančio asmens pažinimo įgūdžiais. Neretai teigiama, kad dvikalbystė kaip tokia, užtikrina tam tikrus vaiko privalumus. Oller, Pearson, Cobo-Lewis (2007) pažymi, kad dvikalbiai vaikai sujungia pirmosios ir antrosios kalbos žodynus dažniau nei vienkalbiai vaikai. Todėl Paradis, Genesee, Crago (2004), Kroll, de Groot (2005), Verhoeven (2007) nuomone, turimas konceptualių pirmosios kalbos žinių pagrindas palengvina antrosios kalbos išmokimą. Be to, dvikalbystė suteikia su pažinimu susijusių pranašumų, tokių kaip tvirtesnis metalingvistinis sąmoningumas ir kontrolė, kuri taip pat palengvina antrosios kalbos išmokimą. Taip pat autoriai pažymi, kad teigiamos dvikalbystės poveikio situacija, kuriai būdingas žinių ir įgūdžių perkėlimas iš pirmosios kalbos į antrąją, neapsiriboja tik dvikalbystei palankiomis socioekonominėmis, kultūrinėmis ir politinėms aplinkybėmis. Verhoeven (2007) mano, kad būtina užtikrinti atsargumą, kuris reiškia, kad dviejų vartojamų kalbų ryšys, skatinantis teigiamą žinių perdavimą, lieka netvirtas, todėl turi būti tinkamai kontroliuojamas, nes šį ryšį gali lemti tiek konteksto, tiek bendri pažintiniai veiksniai. Be to, pirmajai ir antrajai kalboms daromas poveikis gali turėti teigiamas arba neigiamas pasekmes. Anot autorės, tai glaudžiai susiję su kalbinių įgūdžių perdavimu tarp kalbų, kuris gali būti pernelyg stipriai sureikšminamas arba nepakankamai įvertinamas. Antra, nepaisant teigiamos dvikalbystės įtakos įrodymų, egzistuoja ir priešinga teorija, kad bet kokios apie kalbą gautos informacijos kiekis yra labai svarbus, o pirmoji ir antroji kalbos tarp savęs sukuria konkurencingus santykius dėl riboto laiko, skirto kalbos mokymuisi. Jei šis laikas iš tiesų yra ribotas, laikas, praleistas mokantis naują kalbą, neišvengiamai lemia laiko, skirto pirmosios kalbos mokymuisi, sumažėjimą, nes anot Butler, Hakuta (2004), Cummins (1991), dominuojančios antrosios kalbos žinios bus įgyjamos pirmosios kalbos sąskaita, ir šią situaciją galima apibrėžti kaip *neigiamą* arba *subtraktyviąją* dvikalbystę. Freeman (1998), Kimbrough (2005) tyrimais įrodo, kad tautinių mažumų mokiniai pasižymi prastesnėmis kiekvienos kalbos

žiniomis dėl prastesnių socio-ekonominių sąlygų nei vienkalbiai jų bendraamžiai, o Oller, Eilers (2002) pritaria, jog subtraktyvioji dvikalbystė netgi gali būti šių vaikų problema.

Neigiamas dvikalbystės poveikis. Kalbant apie neigiamus dvikalbystės aspektus, būtina paminėti *interferencijos reiškinių*. Kalbų mokymo metodikoje interferencija traktuojama kaip neigiamas nesąmoningo ankstesnės lingvistinės patirties perkėlimo rezultatas, kaip stabdantis veiksnys, kuris daro įtaką norint sėkmingai išmokti antrąją kalbą. Turimos žinios apie ankstyvąjį raštingumo įgijimą leidžia tikėtis sėkmingo raštingumo įgijimo, tačiau ši gebėjimą gali neigiamai paveikti daug rizikos veiksnių, tokių kaip gramatinės rašybos trūkumas, reikiamų esminių žinių ir įgūdžių trūkumas bei bandomų skaityti ar užrašyti žodžių nežinojimas. Vaikų raštingumo įgijimas kalbų su skirtingomis rašymo sistemomis atžvilgiu daugiau priklauso nuo kalbos struktūros nei nuo vaikų gebėjimo atlikti šias užduotis kita kalba. Remiantis kalbų tarpusavio priklausomybės principu, kurį nuodugniai nagrinėjo Cummins (1981a, b, 1984, 1996, 2001), dvikalbio asmens kalbos, rašybos ir suvokimo transformacija yra vienas nuo kito priklausomi veiksniai. Tai reiškia, kad vienos kalbos žinių įgijęs asmuo pritaiko jas, mokydamasis kitos kalbos. Berman, Slobin (1994), nustatytė, kad mokiniams taikant vienos kalbos rašymo įgūdžius kitai kalbai, itin naudingas yra kalbos gramatikos mokėjimas. Kenner, Gregory, Ruby, Al-Azami (2008), analizuodami mokinių rašybą, atskleidė, jog tautinių mažumų mokinių dviejų kalbų rašybos mokymasis panašus. Jie išsiaiškino, kad dvikalbiai mokiniai suvokia dviejų rašto sistemų skirtumus, tačiau ieško būdų, kaip jas sujungti ir tokiu būdu perkelti reikšmes iš vienos kalbos į kitą. Vis dėlto dvikalbiai vaikai, norėdami parašyti rašinį ar atpasakojimą, viename sakinyje arba pastraipoje gali vartoti abi kalbas, nes tautinių mažumų mokiniai savaip interpretuoja skirtingas rašto sistemas.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl labiau išlavintų pažinimo įgūdžių vyresni vaikai antrąją kalbą įgyja sparčiau nei jaunesni vaikai. Individualiems kalbų mokymosi skirtumams rasti įtakos turi individualūs ir grupiniai veiksniai, tokie kaip mokymosi amžius, intelektas, požiūriai ir asmenybė. Daugumoje kalbinių situacijų tautinių mažumų dvikalbiai pirmenybę teikia tai kalbai, kuria jie bendrauja viešojoje erdvėje, o toks perėjimas nuo gimtosios prie valstybinės kalbos baigiasi tuo, jog šie auga dvikalbiais. Mokslinės literatūros šaltiniai akcentuoja, kad dvikalbystės formavimosi atveju svarbios yra vaiko individualios psichinės ypatybės bei asmenybės savybės, tokios kaip komunikabilumas, nerimastingumo lygis, mąstymo procesų ypatumai, gabumai kalboms: metalingvistinė nuovoka, socialingvistiniai gebėjimai, artikuliacijos aparato ir foneminės klausos išlavėjimo lygis, gera verbalinė atmintis. Literatūroje nurodomos dvi pagrindinės vienkalbių ir dvikalbių vaikų skirtingo raštingumo vystymosi priežastys. Pirma – tai dvikalbių vaikų gebėjimas

išankstinius fonologiniais įgūdžius įgyti lengviau už vienkalmių vaikus; antra – tai dvikalbių gebėjimas įsisavinti vienos kalbos įgūdžius perduoti panašioms sudėtingiems atvejams *kitoje kalboje*. Kintantis dvikalbystės lygis atskleidė esminį skirtumą tarp fonologinių žinių, kurios yra lengvai perduodamos tarp skirtingų kalbų, ir ankstyvojo dekodavimo gebėjimo, kuris nėra perduodamas. Kalbų su skirtingomis rašymo sistemomis naudojimas atskleidė kalbos vartojimo skirtumus. Taip pat būtina atkreipti dėmesį, jog ankstyvosiose dvikalbystės raidos stadijose vaikai turi nuolatos kintančius kalbos įgūdžius. Kadangi antrosios kalbos sudėtingumas palaiapsniui vis didėja, gimtosios kalbos raida gali sustoti. Tuo pačiu metu dvikalbių vaikų antrosios kalbos raidos lygis paprastai yra prastesnis nei vienkalmių vaikų. Vaikai gali labai skirtis savo patirtimi, susijusia su kiekviena kalba ir turinčia įtakos jų kiekvienos kalbos žinomų žodžių apimčiai.

1. 2. Rašymo proceso teoriniai aspektai.

Literatūroje rašymo raidos teorijoje pirmiausiai aptarinėjami rašymo išmokimo etapai. Julbe-Delgado (2010) teigia, kad per pastaruosius tris dešimtmečius buvo pasiūlyta begalė rašymo raidos teorijų, bandančių paaiškinti, kaip vaikai įgauna sudėtingų lingvistinių rašybos įgūdžių. Išskiriami du plačiai pripažinti rašymo išmokimo teorijų – vėlyvasis ir ankstyvasis - modeliai. Vėlyvojo modelio teorija pagrindinį dėmesį skiria raidos etapams. Bear, Templeton (1998) akcentuoja, kad vaikai tam tikrų įgūdžių, - fonologinių, ortografinių ir morfologinių - įgyja atskirais rašymo ugdymo laikotarpiais. Treiman ir Bourassa (2000) pabrėžia, kad ankstyvasis modelis yra labiau pagrįstas lingvistiniu požiūriu, t.y., autoriai tvirtina, jog vaikai koordinuoja ir realizuoja įvairias lingvistines žinias (fonologines, ortografines ir morfologines) skirtingais rašymo raidos momentais: nuo pat pradėjimo mokytis rašyti ir visos raidos metu. Svarbu tai, jog abiejuose rašymo išmokimo modeliuose lingvistinių žinių aspektai yra naudojami bendrai ir vienu metu. Aptariant rašymo išmokimo modelius laikomasi aptarimo chronologijos.

1. 2. 1. Rašymo išmokimo vėlyvasis (etapų) ir ankstyvasis modeliai.

Vėlyvąjį arba etapų modelį pripažįstantys mokslininkai Bear, Templeton (1998), Moats (1996) nurodo, kad rašymo žinios įgyjamos tam tikra tvarka: visų pirma įgyjamos fonologinės, tada ortografinės, galiausiai – morfologinės žinios. Jie pabrėžia, kad konkrečiu raidos momentu vyrauja tam tikro tipo žinios. Nustatyta, kad vėlyvajame modelyje sudėtingos rašymo žinios, tokios kaip derivacinė (išvestinė) morfologija paremti įgūdžiai, jaunesniojo amžiaus mokiniams nėra prieinamos. Tačiau teorijos šalininkai nesutaria dėl etapų skaičiaus ir laiko. Wright, Ehri (2007) teigia, kad ankstyvosiose modelio formose egzistuoja trys raštingumo mokymosi etapai, tuo tarpu kituose šaltiniuose yra išskiriami penki rašybos išmokimo etapai, o naujausi tyrimai, anot autorės, byloja, jog vaikai rašybos išmoksta šešiais etapais.

▪ ***Ikifoneminės rašybos etapas.*** Bear ir Templeton (1998) nuomone, ikifoneminė rašyba paprastai pasireiškia ikimokyklinio amžiaus vaikams. Šiame etape vaikai kuria reikšmingas žodines formas, keverzodami ir bandydami rašyti raides. Jie netgi gali sujungti raides. Vis dėlto šiuo laikotarpiu vaikai nesieja grafemų (t.y. raidžių) su fonemomis, negali atvaizduoti kalbos garsų. Remiantis autore, galima teigti, kad tokio amžiaus vaikai nesieja raidžių su žodžiais, o imituodami skaitymo procesą ir savo parašytą keverzonę, kaskart gali gauti skirtingą rezultatą

▪ ***Pusiau foneminės rašybos etapas.*** Bear, Invernizzi, Templeton ir Johnston (2004) apibūdindami pusiau foneminę rašybą teigia, kad paprastai tokia rašyba būdinga vyresniems darželinukams arba pirmokams. Vaikai demonstruoja ribotas žinias apie garsų ir jų grafinių simbolių atitikimą. Rašydami žodžius, jie dažniausiai rašo priebalses ir praleidžia balses. Šiame etape vaikai remiasi *abécélès principu*. Kitaip tariant, jie pradeda atpažinti ryšį tarp raidžių ir tariamo žodžio bei pradeda kreipti dėmesį į tai, kaip artikuliuojamas garsas. Šiuo laikotarpiu atsiranda ankstyvojo skaitymo įgūdžiai.

▪ ***Raidžių pavadinimų etapas.*** Pasak Bear ir kt. (2004), šis etapas pasireiškia tada, kai vaikai pradeda įgyti žinių apie rašymo modelius, tačiau dar ne visada teisingai taiko rašybos taisykles. Šiuo metu vaikai kuria *matomais* žodžiais paremtą žodyną. Raidžių pavadinimo etape, vaikai pradeda vartoti vieną grafemą vienai fonemai, rašo fonemas pagal raidžių pavadinimus.

▪ ***Pereinamasis etapas.*** Pereinamasis etapas Bear ir Templeton (1998) nuomone, prasideda, kai vaikai pereina nuo vienos raidės – vieno garso atvaizdavimo fazės prie sudėtingesnių raidžių, digrafų (pvz., lietuvių kalboje „ch“ - dvi raidės reiškiančios vieną garsą). Pasak Bhattacharya (2006) šiuo laikotarpiu mokiniai yra pereinamame skaitymo ir rašymo etape. Jie pradeda skaityti sklandžiau, o rašyba aiškiai demonstruoja vaikų vartojamos kalbos lygį.

▪ ***Rašybos, jungiant skiemenis etapas.*** Rašyba, jungiant skiemenis, anot Bear ir Templeton, (1998), Bear ir kt. (2004), Urbonavičiaus (2004), apima laikotarpį, kai vaikai išmoksta kurti naujus vedinius, t. y. naujuose žodžiuose vartoja priešdėlius, priesagas, kaito galūnes, sudaro daugiaskiemenius žodžius. Tačiau rašto darbuose vis dar pasitaiko skiemenų jungimui būdingų klaidų, nes dėl fonetinės ar morfologinės priebalsių analizės trūkumų yra praleidžiami netariami garsai.

▪ ***Derivacinės, pastovios rašybos etapas.*** Paskutinis rašymo išmokimo etapas prasideda vėliausiai. Kuhn ir Stahl (2004) teigia, kad šiuo laikotarpiu mokiniai tampa labiau įgudusiais, beveik visus žodžius rašo taisyklingai, gali daryti vos kelias rašybos klaidas. Pasak Bear ir kt. (2004), vaikai demonstruoja įmantresnius rašymo įgūdžius ir gali kurti naujus žodžius, pridėdami priesagas prie žodžių

šaknų. Šis etapas taipogi koreliuoja su pažangesnio skaitymo etapu, kai vaikai skaito taisyklingiau, automatiškai, jie geba lengviau parašyti nepažįstamus žodžius.

- **Fazės etapas.** Pasak Wright ir Ehri (2007), buvo pasiūlyta dar tikslesnė rašymo įgūdžių išmokimo interpretacija, t. y. rašymo įgūdžių raidą apibūdinti fazėmis. Fazių koncepcija reiškia, kad konkretūs rašymo bruožai ne išryškėja atskirais periodais (t. y. etapais), o iš dalies persipina. Kitaip tariant, nors fazės vis dar vyksta tam tikra seka, jos neturi konkrečios pradžios ir pabaigos. Be to, mokiniai mokydamiesi rašyti, taiko visus tris lingvistinės informacijos tipus (fonologinę, ortografinę ir morfologinę).

Ankstyvasis modelis. Dalis mokslininkų - Bahr, Silliman, Berninger (2009) - prieštarauja etapų modeliui, tvirtindami, jog vaikai nesusiduria su atskirais rašymo raidos etapais; vietoj to, fonologiją, ortografiją ir morfologiją vaikai taiko pamažu tapdami įgudusiais rašymo vartotojais. Pasak Saddler, Moran, Graham, Harris (2004), ankstyvojo modelio koncepcija teigia, jog lingvistinės žinios auga visos rašymo raidos metu. Ankstyvasis modelis paaiškina, kaip vaikai taiko lingvistinę informaciją rašydami viensikiemenius žodžius, kad perteiktų žodžių reikšmę. Anot Bahr, Silliman, Berninger (2009), šis modelis nurodo, jog morfologija prisideda tiek prie ankstyvosios, tiek prie vėlyvosios rašymo išmokimo raidos. Ehri (2002) nuomone, rašymas – tai lingvistinė funkcija, o specifiniai lingvistinių žinių aspektai nėra išmokstami atskirai, jie yra naudojami bendrai, vienu metu, viso rašymo įgūdžių susidarymo laikotarpiu. Tiek vėlyvasis, tiek ankstyvasis modelis pateikia naudingų įžvalgų apie vaikų rašymo analizės svarbą. Minėtų autorių atlikti tyrimai atskleidė, kad rašymas yra esminis raštingumo komponentas ir vienas geriausių leksikos kokybės rodiklių. Nors apibūdinti modeliai skiriasi, tačiau abu jie pabrėžia faktą, jog rašymo analizė gali suteikti vertingos informacijos, kurią galima panaudoti, įgyvendinant vaikų mokymo planą. Taigi, apibendrinant galima teigti, kad dvikalbiai vaikai vienu metu turi žinoti dviejų kalbų fonologijos, ortografijos ir gramatikos skirtumus. Be to, esant dvikalbystei, raštingumo įgūdžiai ne visada lengvai perduodami iš gimtosios kalbos į antrąją kalbą.

1. 2. 2. Ortografinės rašybos strategijos.

Tainturier, Rapp (2000), Gort, (2004), Escamilla (2006), Gildersleeve-Neumann, Peña, Davis, Kester, (2008), Rubin, Carlan (2005), teigia, kad lyginant su kitomis tyrimų sritimis, tokiomis kaip skaitymas, rašybos tyrimų buvo atlikta palyginus nedaug. Anot Caramazza (1988), Ellis (1994), rašyba apima daugybę įvairių funkciniu atžvilgiu individualių pertvarkymo komponentų, todėl rašant diktantus, atpasakojimus, rašinėlius ar rašinius gaunamos informacijos žinios gali skirtis. Tačiau visos šios užduotys apima abstrakčius ortografinius atvaizdus, kurie nėra susieti su konkrečiu gaunamos informacijos arba gauto rezultato modalumu. Todėl, anot autorių, verta pažymėti, kad atsižvelgiant į gautą rezultato

modalumą, bendrąja prasme kalbant apie rašybos žinių išraišką, derėtų vartoti sąvoką *ortografija*. Ambrukaitis (2010), Urbonavičius (2004), Garšvienė, Ivoškuvienė (2003) teigia, kad lietuvių kalbos rašyba remiasi daugiausia fonetiniu ir morfologiniu analitiniu pagrindu. Kiekvienas jų yra savaip susijęs su rašybos taisyklėmis. Remiantis fonetiniu principu žodžiai rašomi taip, kaip girdimi. Morfologinis principas reikalauja tas pačias morfemas rašyti vienodai, neatsižvelgiant į jų garsinio išreiškimo, t. y. tarimo skirtumus. Fonetškai rašomos dėl pozicijos pakitusios priebalsės. Funkcinė rašybos sistemos architektūra arba fonologijos konvertavimo į ortografiją sistema ir jos etapai detaliau analizuojami (3 priedas 1 pav.)

Hillis, Caramazza (1989), teigia, kad dažnai manoma, kad rašymo analizės procesas yra taikomas pagal fonemų-morfemų atitikmenis, pagal jų dažnumą. Dideliu dažnumu (didele tikimybe) pasižymintys atitikmenys yra pasirenkami dažniau nei pasižymintys mažu dažnumu (maža tikimybe). Toks analitinis funkcionavimas dažniausiai vertinamas, pasitelkiant išgalvotų žodžių diktantą, užtikrinantį, kad visi stimulai liktų nežinomi. Svarbu pažymėti, kad daug gerai žinomų žodžių, tokių kaip *Ona* ar *mama* yra sudaryti iš itin paplitusių fonemų-morfemų atitikmenų arba atitikmenų, kuriems būdinga didelė tikimybė. Šie žodžiai gali būti parašyti teisyklingai, pasitelkiant specialią subleksinę procedūrą. Tačiau kitų žinomų žodžių tokių kaip *uola* arba *keltas* rašyba yra retesnė ar sunkiau nuspėjama, todėl tokiais atvejais pasitelkus specialią subleksinę procedūrą gali būti pateikiami neteisingi, tačiau fonologiniu atžvilgiu tikėtini atsakymai (pvz.: *ola*, *kaltas*). Dėl šios priežasties, rekomenduojama žinomų žodžių rašybą įsiminti ir išsaugoti *ortografiniame žodyne*. Leksinės procedūros vientisumas, anot autorių, gali būti vertinamas įvairių užduočių, pavyzdžiui, diktanto, aprašomojo pobūdžio užduotyse ar vartojant mažai tikėtinos rašybos žodžius. Pažymėtina, kad realiose situacijose ortografinis žodynas įtraukiamas į spontanišką rašymo procesą. Priklausomai nuo užduoties, į šį procesą gali būti įtraukti ir kiti komponentai, kurie nėra būdingi vien rašybai. Kaupiamas *fonologinis žodynas*, kuriame saugoma žinomų žodžių šnekamoji forma, būtų svarbus diktanto bei kalbos supratimo metu. Panašiai ir *semantinė sistema* (žodžio reikšmių šaltinis), Hillis, Caramazza (1989), rekomenduoja remtis atliekant viso žodžio suvokimo ir darybos užduotis, nes ortografinį žodyną aktyvuoja semantinė sistema. Katz, Frost (2001) pažymi, kad tiesioginės fonologinio ir ortografinio žodynų jungtys yra svarbios rašymo metu. Jų nuomone, sėkmingą rašybą užtikrinti galima pasitelkiant ortografiniame žodyne saugomą informaciją arba subleksiniu būdu konvertuojant fonologinius atvaizdus į ortografinius vaizdinius. Pasak autorės, manoma, kad iki to momento ortografiniai vaizdiniai susideda iš abstrakčių raidžių, kurios dar neturi konkretaus formato. Jie turi būti išreikšti konkrečia forma: pasitelkiant rašymą kursyvu, rašymą didžiosiomis raidėmis, skaitymą paraidžiui, ir t.t. Pasak Miceli, Silveri,

Caramazza (1987), tai apima abstrakčių raidžių atvaizdų pavertimą konkrečiomis raidžių formomis ar raidžių pavadinimais, pasitelkiant *raidės-pavadinimo konvertavimo* arba *raidės-formos konvertavimo* procesus. *Grafeminis buferis* (*graphemic buffer*) yra skirtas užtikrinti leksinių arba subleksinių rašybos procesų metu prieinamų abstrakčių raidžių sekų aktyvavimo lygius. Miozzo, De Bastiani (2002), nuomone, rašybai yra būtina ortografinė darbinės atminties sistema – *grafeminis buferis*, nes tiek žinomi, tiek nauji žodžiai gali būti pritaikomi kelių grafemų virtinėse, tačiau mechanizmai, šiuos žodžius paverčiantys galutiniu motoriniu rezultatu arba raidžių pavadinimais, vienu metu leidžia apdoroti tik vieną grafemą. Siekiant užrašyti žinomą žodį, vaiko atmintyje saugoma forma yra atkurama iš gaunamos semantinės informacijos ir perkeliama į ortografinį žodyną. Vėliau šis žodis perkeliamas į darbinę ortografinę atmintį, o pasitelkiant raidės pavadinimo ir grafemos-alografo konvertavimo serijiniu būdu procedūras, šis žodis perdaromas tokiu formatu, kuris yra tinkamas skaitymui paraidžiui ir rašybai. Anot Van Orden, Jansen op de Haar, Bosman (1997), buvo pasiūlytos alternatyviosios teorijos. Pagrindiniai teorijų skirtumai yra susiję su ortografinių atvaizdų formatu ir specifiniu pertvarkimo komponentų pobūdžiu bei jų tarpusavio ryšiais. Tačiau, kaip nurodo autoriai, visi modeliai siūlo bent du skirtingus *kelius* į taisyklingą rašybą ir sutaria dėl gana abstrakčių ortografinių vaizdinių, kurie yra nepriklausomi nuo gaunamos informacijos ar galutinio rezultato. Svarbu paminėti, kad rašyba dažnai tiriama pasitelkiant diktantus, kurie privalo būti susiję su fonologija, tačiau nebūtinai susiję su semantika.

Escamilla (2000, 2006) nurodo, kad rašymo proceso metu gali būti taikomos dvi rašybos strategijos. Pirmoji strategija (4 priedas 1 pav.) reiškia žodžio suskaidymą į mažesnius vienetus ir fonemų / grafemų panašumo taisyklių taikymą. Ši strategija prasideda nuo žodžio išskaidymo į jį sudarančius skiemenis ar fonemas. Toliau parenkamos šiems elementams žymėti atitinkamos raidės. Galiausiai, raidės yra sujungiamos į žodį.

Antroji strategija (4 priedas 2 pav.) prasideda nuo analogijomis grindžiamos žodžio rašybos. Ehri (1984) nuomone, pirmiausiai, vaikas taisyklingos rašybos išmoksta, pasitelkdamas apytiksliai nuspėjamus ir vienas su kitu susijusius etapus. Antra, taip pat pažymėtina, kad rašybos atmintis priklauso nuo didėjančių vaiko sakytinės ir rašytinės žodžio struktūros žinių. Escamilla (2000), Ehri (1984, 1989, 2002) teigimu rašymo procesas susideda iš 6 etapų:

1. Vizualinės rašybos atminties etapas. Nors vizualinė atmintis, o tiksliau „ortografinė“ atmintis, yra būtina mokantis taisyklingai rašyti, ji veikia ne viena. Pasak Escamilla (2000, 2006), rašybos atmintį – raidžių sekos atmintį – sustiprina vaiko turimas fonemų arba kalbos garsų atpažinimas. Svarbu paminėti, kad aukštesniu lygiu rašybos atmintis remiasi vaiko turimomis žodžių

struktūros žiniomis, prasminėmis žodžių dalimis, žodžio ryšiais su kitais žodžiais ir t.t. Žinios apie vieną žodį yra sistemingai susijusios su žiniomis apie kitą žodį.

2. Ikikomunikacinis rašymo etapas. Ehri (2002) nuomone, dauguma mažų vaikų, savo namuose susiduriančių su spausdintinėmis raidėmis, spontaniškai pradeda eksperimentuoti su raštu. Nors dalis vaikų žino kai kurių raidžių pavadinimus, atpažįsta raidžių formas ir suvokia, kad raidės reiškia kalbos garsus, jie gali nesuvokti, kas yra žodis, ar nesuvokti to, kad tekstą sudaro žodžiai, o tarpai reiškia ribas tarp jų. Šiame etape žodžių skaitymas yra *logografinis*, o tai reiškia, kad vaikas spėja visus žodžius pagal jų vizualines savybes.

3. Semifonetinis etapas. Pasak Bissex (1980), pasibaigus vaikų eksperimentams su imitaciniu raštu ir įgijus supratimo apie abėcėlės raidžių pavadinimus, įvyksta pasikeitimas. Vaikai pradeda suprasti, kad raidės reiškia kalbos garsus ir patys renkasi bei nuspėjamai taiko sutrumpintą rašybą. Šiame etape vaikai žodžių skaitymui gali naudoti turimas žinias apie raidžių pavadinimus, o taip pat dalines fonetines užuominas (Ehri, 1984), tačiau jų gebėjimas atpažinti ir išskirti žodžio garsus vis dar yra ribotas.

4. Fonetinės rašybos etapas. Escamilla (2000), Ehri (1984, 1989, 2002) teigia, kad vaikui įgijus daugiau žinių apie spausdintines raides ir kalbos garsus, garso ir raidės atitikmenų bei raidžių pavadinimų supratimą, jis dažnai pasitelkia strategiją, kurią galima apibūdinti kaip *viena raidė reiškia vieną garsą*. Šis procesas dažniausiai vyksta darželyje ir pirmoje klasėje. Šio etapo metu vaikai rašo parinkdami garsų ir raidžių atitikmenis ir nuosekliai perteikia visus žodžio garsus. Atliekdami šią užduotį jie remiasi savo žiniomis apie tai, kokioje pozicijoje tariant žodžius yra jų burna ir liežuvis. Šis procesas reiškia, kad užrašydami ilgąsias arba trumpąsias balse, bei priebalse, vaikai naudoja fonetinę rašybą ir raidžių pavadinimus. Vaikams, vaikams įgijus žinių apie spausdintines raides, mokantis rašyti ir dar geriau susipažinus su žodžių garsais, jie pradeda atpažinti bei prisiminti kitus rašybos būdus ir juos taikyti rašant. Vėliau įgijus dar daugiau žinių apie spausdintines raides, gavus sistemingus nurodymus ir pagerėjus jų skaitymo gebėjimams, jie pradeda suprasti, kad dauguma garsų reiškia raidžių junginius. Invernizzi, Abouzeid, Gill (1994) akcentuoja, kad vaikas naudoja, tačiau painioja tokias konstrukcijas kaip keletu balsių ar dvibalsių rašyba, todėl jis yra pasirengęs priimti tiesioginius nurodymus kaip rašyti galūnes, dvibalsius, priešdėlius, priesagas ir pan.

5. Integracinis etapas. Pasak Ehri (2002), mokinių perėjimas nuo fonetinės (garsų) prie skiemenų ir morfeminės rašybos baigiasi ketvirtoje klasėje. Pasibaigus ankstesniam etapui, reikėtų juos supažindinti su keletu dalykų: mokiniai turėtų pradėti nuosekliai vartoti prasmines žodžio dalis,

pavyzdžiui, šaknis, priešdėlius ir priesagas. Jie turėtų žinoti ir išmokti, kad homofonai yra vienodai tariami, bet skirtingai rašomi žodžiai, kurie atskleidžia svarbų rašybos principą – žodžio reikšmę, apibrėžti, kaip jis yra rašomas. Be to, mokiniai turėtų atpažinti sudurtinius žodžius.

6. Vidurinių klasių etapas. Ehri (1984) pažymi, kad nors apie rašybos raidos etapų prigimtį ir seką viduriniame ugdomajame amžiuje yra žinoma mažiau, tačiau aišku, jog mokinių rašybos sąvokos bei gebėjimas susieti rašybos modelius su kalbos modeliais tobulėja ir toliau. Išmokdami vis daugiau žodžių ir atmintyje išsaugodami daugiau bendrų rašybos modelių pavyzdžių, mokiniai rašdami vis labiau pasikliauja panašumų strategijomis. Autorė atkreipia dėmesį, kad mokiniai įsisavina naujų žodžių rašybą, nes jų atmintyje tie nauji žodžiai yra siejami su jau žinomais žodžiais, pasižyminčiais panašiais rašybos modeliais. Būtent todėl yra svarbu pabrėžti garsinius ir rašybos modelius. Kuo geriau mokiniai yra susipažinę su žinomomis raidžių sekomis ir pasikartojančiais rašymo modeliais, tuo lengviau jie gali juos įsiminti ir prisiminti. Kai vaikai žino prasmines žodžių dalis, jie gali sugalvoti panašių žinomų žodžių ir teisingai juos užrašyti, netgi tada, kai negali vizualiai šių žodžių atsiminti. Norėdami prisiminti taisyklingą žodžių rašybą, mokiniai naudojami keliais žodžių kalbinės informacijos šaltiniais – ortografiniu, fonologiniu, morfologiniu ir etimologiniu. Tai sudaro pagrindinius žodžių darybos ir rašybos principus. Todėl galima daryti prielaidą, kad mokslininkų Goodman, Caramazza (1986), Hillis, Caramazza (1989) pateikti du informacijos pertvarkymo modeliai, (5 priedas 1 p.) aiškiai demonstruoja sudėtinį procesą, kurių reikia rašant pavienius žodžius. Iš paveikslų matyti, kad *neleksinis rašymo kelias*, parodytas kairėje pusėje, išvengia semantinės sistemos, kuri yra aktyvuojama, kai rašymas generuojamas *leksiniu – semantiniu keliu*. Pasak minėtų autorių, fonologijos konvertavimui į ortografiją, pasitelkiamas garso ir raidės atitikimuo. Neleksinis, fonologinis rašymo būdas dažniausiai taikomas rašant nežinomus žodžius. Žodžiai, kuriais galima aprašyti viską, ką suvokiame, semantinėje sistemoje suteikia galimybę atpažinti užrašytą žodį ilgalaikėje išmoktų žodžių atmintyje. Anot autorių, raidžių deriniai yra saugomi *grafeminiame buferyje*, kad po to per *alografines konversijos procesą* galėtų būti konvertuojami į atitinkamus fizinius raidžių kodus, t. y. užrašomi. Galiausiai aktyvuojamos atitinkamos grafines motorikos programos, kurios generuoja rašymo judesius. Tokia apdorojimo seka yra vadinama leksiniu – semantiniu keliu.

1. 2. 3. Dviejų kalbų rašymo įgūdžių susidarymas.

Dviejų kalbų rašymo įgūdžių susidarymą, vykstantį vienu metu, aptaria Arab-Moghaddam, Senechal (2001), kurie teigia, kad kalbų ortografinės žinios, t. y. panašumai, turi įtakos vienos kalbos žinių

perdavimui mokantis kitos kalbos. Ortografinės žinios lemia garsų ir juos simbolizuojančių raidžių pažinimo laipsnis. Sun-Alperin, Wang (2008) nurodo, jog daugelio jaunesnio amžiaus mokinių vienos kalbos rašymo klaidoms atsirasti įtakos turi gimtosios kalbos ortografijos žinių stoka. Rašymo klaidų, kurias padaro dvikalbiai vaikai, analizė, pasak minėtų autorių, paaiškina, kaip vienos kalbos rašybos žinios gali būti pritaikomos kitai kalbai. Tokia analizė gali būti pasitelkta, tyrinėjant vienu metu vykstantį abiejų kalbų rašymo įgūdžių susidarymą.

Pirmos kalbos rašymo įgūdžių raida. Templeton, Bear (1998) daug dėmesio skyrė vaikų pirmosios kalbos rašymo įgūdžių nagrinėjimui, laikantis rašymo įgūdžių etapų teorijos, kuri byloja, kad vaikai pradeda rašyti, turėdami minimalias žinias apie abėcėlę. Abėcėlės raidžių įsisavinimas tampa stipriu pagrindu mokantis skaityti ir rašyti. Besimokydami abėcėlės, vaikai aiškina, kaip atvaizduoti žodžių garsus raidėmis. Senechal, Basque, Leclaire (2006) teigia, kad rašymo įgūdžių raida yra sudėtingesnė nei tvirtinama etapų teorijoje, o vaikai užrašydami raides rašydami remiasi įvairiomis kintančiomis strategijomis. Jų rašymo įgūdžiams tobulėjant, susipažįstama su raidžių grupėmis žodžiuose, t. y. mokiniai įgyja ortografinių žinių. Vellutino, Fletcher, Snowling, Scanlon (2004) nuomone, fonologinės žinios taip pat atlieka svarbų vaidmenį rašymo įgūdžiams susidaryti. Nepaisant kai kurių fonemų (garso vienetų) tarimo netaisyklingumo, vaikai išmoksta ir pradeda taikyti fonologines žinias žodžių rašymui. Pasak Treiman, Bourassa (2000, 2000), dauguma vaikų, pradedančiųjų rašyti, laikosi raidės pavadinimo strategijos.

Antros kalbos rašymo įgūdžių raida. Geva, Yaghoub-Zadeh, Schuster (2000) teigia, jog fonologinės žinios atlieka svarbų vaidmenį mokantis rašyti antrąją kalbą. Arab-Moghaddam, Senechal (2001) patvirtina, kad vis dėlto ortografijos žinios ir kalbų panašumas turi didžiulės įtakos vienos kalbos žinių pritaikymui mokantis rašyti kita kalba. Geva, Siegel (2000), Sun-Alperin, Wang (2008), atkreipia dėmesį į neigiamą vienos kalbos žinių poveikį rašant kita kalba. Taisyklinga žodžio rašyba priklauso nuo vienodai tariamų, bet skirtingai rašomų žodžių sudėtingumo. Morfologinių – sintaksinių žinių svarba, vaikams rašant žodžius su neartikuliuojamomis (tyliosiomis) morfemomis, (pvz., lietuvių kalboje rašte žymimas minkštumo ženklas - *i*, o rusų kalboje rašte žymimi minkštumo ženklas - *ь* ir kietumą žymintis ženklas - *ѣ*). Nors pirmosios ir antrosios kalbos rašymo įgūdžiai gali tobulėti panašiu būdu, galima teigti, kad tam tikras klaidas lemia ortografijos skirtumai. Kai kurios klaidos yra atsitiktinės ir pasireiškia dėl atminties sutrikimų, išsiblašymo, nuovargio, o kai kurios yra netyčinės. Tokios klaidos būna nenuolatinės, dažniausiai asmuo pats jas aptinka ir ištaiso. Tačiau daugybė rašymo klaidų nėra atsitiktinės ar padarytos dėl išsiblašymo, t. y., tokių klaidų analizė rodo tendenciją, kad jos yra pastovios, sisteminės,

besikartojančios klaidos, kurios įsitvirtina ir savaime neišnyksta. Rašybos klaidos daromos automatiškai, be sąmoningos kontrolės, ir savarankiškai neištaisomos. Galima teigti, jog tokiais atvejais rašymo klaidos yra taisyklė, o ne išimtis. Anot minėtų autorių, labai svarbu nepakartoti tų pačių rašymo klaidų kelis kartus, nes klaidos tampa įpročiu, kurį sunku įveikti.

1. 2. 4. Specifinės rašymo klaidos.

Rašymas yra sudėtinga žmogaus veikla, kuri apima painius pažinimo, kinestezinius ir suvokimo-motorinius komponentus (Wang, Park, Lee, 2006). Norėdamas sukurti rašytinį tekstą, mokinys privalo vienu metu pradėti bei įgyvendinti kelias motorines ir pažinimo užduotis, įskaitant įsivaizdavimą, planavimą, teksto kūrimą, rašybą, skyrybą, gramatiką, savikontrolę, vertinimą ir rašybos-motorikos integraciją. Pasak Ivoškuvienės, Garšvienės (2003), Pukinskaitės (2006), Kielaitės (2013), rašymas yra sudėtinga veikla, kurioje žemesnio lygio suvokimo motoriniai procesai ir aukštesnio lygio pažinimo procesai nuolat sąveikauja tarpusavyje. Suvokimo-motoriniai rašymo procesai apima vizualinės, erdvinės arba girdimosios informacijos nuoseklų hierarchinį apdorojimą, kur reikia prisiminti raidžių grafinį vaizdą, paisyti horizontalių rašymo linijų ir padėties lape, nuosekliai dėstyti mintis, rašyti laikantis tam tikrų gramatikos taisyklių ir pan. Jakimavičienė (1998), Karlsdottir, Stefansson (2002), Jongmans, Linthorst-Bakker, Westerberg, Smits-Engelsman (2003) teigia, kad rašymo sutrikimai – viena iš labiausiai paplitusių mokymosi sunkumų. Autorės išskiria tokias specifines rašymo klaidas: lėtą, netaisyklingą, nerišlų rašymą, raidės netaisyklingai užrašytos grafiškai, kartais pernelyg mažos ar didelės, rašantysis menkai paiso linijų, daug taisyčių ir braukimų. Tokie vaikai labai stengiasi nepadaryti klaidų, tačiau jų tik daugėja. Kartais rašantieji ne tik sukeičia raides, skiemenis žodyje, bet ir praleidžia arba pakeičia kitu visą žodį, vienos raidės pakeičiamos kitomis arba jos pridedamos ar praleidžiamos, nesilaikoma tarpų tarp žodžių, keli žodžiai rašomi kartu arba priešingai - žodis suskaidomas į atskiras dalis. Rašymo metu naudojami pažinimo procesai gali būti suskirstyti į bendresnius procesus, tokius kaip pažinimo planavimo ar darbinės atminties procesai, ir labiau specifinius kalbos procesus, tokius kaip fonologinis ir ortografinis kodavimas. Garšvienės, Ivoškuvienės nuomone (2003), tokių specifinių klaidų priežastimi įvardija visos kalbos sistemos neišlavėjimą arba fonologinius sutrikimus. O Bedore, Pena, Summers, Boerge, Resendiz, Greene, Bohman, Gillam, (2012) teigia, kad kai dvikalbiai vaikai sumaišo savo kalbas, jie keičia leksines klases (daiktavardžius ar veiksmažodžius), dėl semantinės raidos vėlavimo dažnai būdingas skurdesnis žodynas. Tokie mokiniai painioja kalbos, sakinio dalis, nemoka rašybos ir skyrybos taisyklių, rašto darbuose gali daryti daug garsų diferencijavimo ir gramatinių klaidų. Pasak Jakimavičienės (1998), esant netaisyklingam garsų tarimui ir jų nediferencijavimui klausa, gali išsivystyti artikuliacinė akustinė disgrafija, dėl

nepakankamos kinestezinės analizės, kai rašto darbuose sukeitinėjami opoziciniai priebalsiai ir balsiai, gali išsivystyti apraksinė (kinestezinė) disgrafija, o akustinė disgrafija gali atsirasti dėl pirminio foneminės klausos nepakankamumo; taip pat gali išsivystyti rašymo sutrikimas dėl nepilnai susiformavusių kalbinės analizės ir sintezės įgūdžių. Esant visos kalbos sistemos neišlavėjimui, kai lieka nesusiformavę morfologiniai, sintaksiniai bei leksiniai semantiniai vaizdiniai, gali išsivystyti semantinė gramatinė disgrafija, o dėl nepakankamo regimojo suvokimo bei regimosios analizės ir sintezės trūkumų, optinė disgrafija. Jones, Christensen (1999) *disgrafiją* apibūdina kaip mokymosi negalią, kuri atsiranda dėl sunkumų, su kuriais susiduria dvikalbiai mokiniai, stengiantys mintis išreikšti raštu. Paprastai šis terminas reiškia labai prastus rašymo gebėjimus, tačiau autorė pateikia dar išsamesnę tokių mokinių charakteristiką:

1. Mokiniais gali būti būdingi ryškūs verbaliniai, tačiau ypač prasti rašymo įgūdžiai.
  2. Atsitiktinė (arba visai neegzistuojanti) skyryba. Rašybos klaidos (kartais vienas ir tas pats žodis yra rašomas skirtingai); žodžių pakeitimai; garsinis apibendrinimas; skiemens praleidimai; bendrųjų priesagų klaidos. Klaidos sintaksėje; neraštingumo įspūdis. Neteisingas klausimų traktavimas. Netvarkinga numeracija ir užrašytų skaičių pasikartojimas.
  3. Neįskaitoma rašysena (nepaisant tinkamo užduočiai skirto laiko ir dėmesio).
  4. Nesuderinamumas; rankraščio ir kursyvo, didžiųjų ir mažųjų raidžių painiojimas, arba nevienodi dydžiai ir formos arba kreivos raidės.
  5. Nebaigti žodžiai ar raidės, praleisti žodžiai.
  6. Skirtinga užrašyto teksto pozicija puslapyje linijų ir paraščių atžvilgiu bei skirtingi tarpai tarp žodžių ir raidžių.
  7. Netvirtas arba neįprastas rašymo priemonės laikymas, ypač rašymo priemonės laikymas itin arti popieriaus arba priemonės laikymas uždėjus nykštį virš kitų dviejų pirštų ir rašymas iš riešo.
  8. Pokalbis su savimi arba atidus rankos stebėjimas rašymo metu.
  9. Lėtas vykstantis testo kopijavimas ar rašymas – net jei pats tekstas yra tvarkingas ir įskaitomas.
- Matuzevičienė (2000) teigia, kad tautinių mažumų mokiniai sunkiau diferencijuoja svetimos kalbos garsus, kurių nėra gimtojoje kalboje, todėl jie dažnai klysta rašydami trumpąsias ir ilgąsias, balse, dvibalse. Berninger, Nielsen, Abbott, Wijsman, Raskind (2008) nuomone, dvikalbiai vaikai dažnai rašydami painioja ir dviejų kalbų rašytines raides, ne todėl kad nesusimąnta raidės grafinio vaizdo, bet todėl kad visas dėmesys rašymo metu būna sutelktas į naujo žodžio teisingą užrašymą.

1. 2. 5. Lietuvių ir rusų kalbos grafemų ir fonemų palyginimas

Dvikalbiai vaikai vienu metu turi žinoti dviejų kalbų fonologijos, ortografijos ir gramatikos skirtumus. Be to, vystantis dvikalbystei, raštingumo įgūdžiai, kurių reikia akademinėi sėkmei, ne visada lengvai perduodami iš gimtosios kalbos į antrąją kalbą (Gort, 2004). Garšva (2001), analizuodamas rusų ir lietuvių kalbos raides ir garsus, pabrėžė, kad bendrinėje lietuvių kalboje nėra balsio *ɪ*, ilgųjų priebalsių *š'*, *ž* ir kitų, rusų kalboje – *è., o., e., e, i., u., a., š', ž', c', č', dz, dz', dž, dž'*. Dėl to tautinių mažumų mokiniams lietuvių kalbą išmokyti yra sunkiau ir jų kalboje bei rašte dažniau pasireiškia akcentai: ilgieji balsiai tariami trumpiau, dvibalsinami *è., o.*, kietinami priebalsiai *š', ž', c', č'*, po jų balsiai *i., i* kartais verčiami *ɪ*, o lietuvių kalbos ilguosius balsius *è., o., e., a.*, dvibalsius *ie, uo* trumpina. Norint įvertinti lietuvių ir rusų kalbos garsyno ir raidyno panašumus ir skirtumas (žiūrėti 6 priedas 1 pav.), būtina žinoti, kad lietuvių kalbos garsyną sudaro 11 balsių ir 45 priebalsiai, o abėcėlėje – tik 32 raidės, kuriomis vienomis ar jų junginiais išreiškiami visi garsai. Be to lietuvių kalbos garsyne yra balsiai, priebalsiai, dvibalsiai ir mišrieji dvigarsiai. Rusų kalbos garsyną sudaro 6 balsiai ir 36 priebalsiai, o abėcėlėje – tik 33 raidės. Kalbant apie dviejų kalbų ortografinę rašybą būtina atkreipti dėmesį ir į rašybos ženklų grafinius panašumus bei skirtumus (6 priedas 1 pav.) Lyginant dviejų kalbų grafemas pirmiausiai pastebimas optinis kai kurių raidžių panašumas. Tokiu būdu galimi šių grafemų grafinio vaizdo atgaminimo sunkumai. Mauzienė (2009) teigia, kad kalbinės veiklos mokymui, kalbinės praktikos realizavimui, mokiniui būtina žinoti kalbos vienetų ypatumus, žinoti kalbos vienetų (fonemų, morfemų, žodžių ir t. t.) skirtumus ir panašumus, jų savybes ir galimus sunkumus juos išmokstant. Jos nuomone, gimtosios kalbos įtaka mokantis svetimą kalbą pasireiškia tuo, jog besimokant daug gimtosios kalbos įgūdžių ir mokėjimų perkeliama į svetimąją kalbą. Pasak Urbonavičiaus (2004), nors lietuvių kalbos rašybos principai pakankamai aiškūs, o ir pats raštas gana patogus, vis dėlto rašybos klaidų daroma nemažai. Daugiausia daroma žodžių rašymo kartu ir atskirai klaidų: dažniau parašoma skyrium, kur reiktų drauge, bet neretai ir atvirkščiai: parašoma drauge, kur reiktų skyrium. Antroje vietoje pagal dažnumą yra nosinių balsių rašymas arba nerašymas (ypač žodžių šaknyse). Trečioje vietoje – ilgųjų ir trumpųjų balsių painiojimas. Neretos klaidos, ypač rašant *è, o; ie, uo*. Pasitaiko rašybos klaidų, kai netaikomas morfologinis principas rašant supanašėjusius priebalsius arba žodžių galūnes.

Apibendrinant galima teigti, kad sėkminga rašyba apima: išstarto žodžio segmentavimą į jo foneminius komponentus ir atitinkamų fonemų-grafemų atvaizdavimo procesus. Nors šiuos procesus nesudėtinga panaudoti trumpų, viensikiemenių žodžių rašymui, egzistuoja kitų, sudėtingesnių žodžių rašyba, kuri sukelia įvairių problemų rašymo metu. Be to, verta atkreipti dėmesį, kad žodžiai skiriasi savo foneminių komponentų skaidrumu, todėl rašymo pasirinkimo procesas turi būti lydimas žinių apie įvairias rašytines žodžių formas. Dvikalbiams mokiniams ganėtinai sunku vertinti morfologinę

žodžių struktūrą ir nustatyti, kaip ji yra atvaizduojama rašyboje. Susidūrus su dviejų kalbų foneminiu ir grafeminiu modeliu, dvikalbiai patiria sunkumų teisingai atvaizduojant fonologinę žodžių struktūrą, todėl lėtėja pats rašymo procesas. Darosi akivaizdu, kad veiksniai, susiję su rašymu dviem kalbomis, primena veiksnius, kurie turi įtakos žodžių skaitymui (fonologinio sąmoningumo įgūdžiai, raidžių pažinėjimas ir ortografinės žinios), nes skaitymo ir rašymo įgūdžiai yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Vadinasi, kai vaikai mokosi rašyti ne tik pirmąją, bet ir antrąją kalbą, rašymas gali sukelti dar daugiau problemų. Norint išmokti taisyklingai rašyti, būtinas kalbos įgūdžių perkėlimas – vienos kalbos žinių panaudojimas, besimokant kitos kalbos. Dviejų kalbų rašymo įgūdžių raida, vykstanti vienu metu, reikalauja iš rašančiojo ortografinių žinių (*angl. orthographic depth*), t. y. rašančiajam būtina gebėti išskirti vienos rašomosios kalbos panašumus ir skirtumus kitoje kalboje.

2 skyrius. DVIKALBIŲ MOKINIŲ RAŠYMO SUNKUMŲ TYRIMO REZULTATAI.

2. 1. Tyrimo metodika.

Norint ištirti ir nustatyti rašymo sunkumus ir daromų klaidų pobūdį yra susiduriama su problema, Lietuvoje nėra jokio standartizuoto testo, nors kitose užsienio valstybėse jau yra sukurtos diagnostinės metodikos: rašytinės išraiškos testas (*Wechsler Individual Achievement Test-2*), fonologinio apdorojimo testas (*Comprehensive Test of Phonological Processing CTOPP*), rašybos testas, kur vertinamas gebėjimas užrašyti pavienius žodžius, tiriamas Wilkinsono ilgosios intelekto skalės testu (*Wide Range Achievement Test-3*), testas skirtas mokinių pirmosios ir antrosios kalbos rašymo įgūdžiams tirti (*Wide Range Achievement Test-Revised (WRAT-R)*) ir eilė kitų testų, kurie padeda tiksliai įvertinti vaikų rašymo sunkumus.

Taikant dokumentų analizės kokybinį ir kiekybinį metodą, iš 320 rašto darbų buvo atrinkti ir išanalizuoti 146 rašto darbai (užkoduotų rašto darbų priedas), kurių metu buvo atlikta tradicinė dokumentų analizė, norint rasti loginių samprotavimų grandinę, skirta išryškinti analizuojamos medžiagos esmę ir vidinę analizę, kurią atliekant buvo išsamiai išanalizuotas turimų dokumentų turinys (Creswell ir kt., 2007).

Mokinių rašybos darbų klaidos ir netaisyklingos rašybos ypatumai užfiksuoti mokinių sąsiuvinuose, ar testuose, kurie perkelti į *Microsoft Office Word* dokumentą, klaidos paryškintos raudona, o teisingi atsakymai žalia spalvomis. Klaidos, analizuojant atliktas rašto darbų užduotis lietuvių (valstybine) ir rusų kalbomis, buvo sugrupuotos į: elementariasias klaidas, su priebalsių rašyba susijusias klaidas, su balsių rašyba susijusias klaidas, su dvibalsių rašyba susijusias klaidas, su tyliosiomis fonemomis susijusias rašybos klaidas, žodžių rašymo klaidas ir kalbos vartojimo rašto darbuose klaidas (7 priedas 1 lentelė). Kiekviena klaidų grupė turi priskirtus žymėjimo simbolius, kur lietuvių (valstybine) kalba atliktų užduočių klaidos turi **L** raidę ir ją lydintį simbolį, o rusų (gimtąja) kalba atliktos rašto darbų užduotys turi **R** raidę ir ją lydintį simbolį.

Mokinių rašto darbai buvo sugrupuoti pagal amžiaus grupes (klases) ir pagal atliktų užduočių turinį.

Pirmą dalį rašto darbų sudaro **117** respondentų atliktų rašto darbų užduočių lietuvių (valstybine) kalba:

➤ **5 klasės (lietuvių kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

- Asmeninių įvardžių rašyba (žodžių pakeitimas pagal pavyzdį);
- Fonetinės rašybos užduotys (įrašant praleistas raides, pabraukiant, pabraukiant dvibalses,

dvigarsius).

➤ **7 klasės (lietuvių kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

- Įrašykite praleistas raides, priešdėlius, praleistas priebalses, priesagas;
  - Ištaisykite priebalsių rašybos klaidas;
  - Nosinių raidžių rašymas žodžių galūnėse;
  - Žodžių junginius pakeiskite reikiamu linksniu.
- **8 klasės (lietuvių kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**
- Įrašykite praleistas, trūkstamas raides;
  - Žodžius ar žodžių junginius, parašytus skliaustuose paryškintomis raidėmis, pakeiskite reikiamu linksniu;
  - Veiksmažodžių bendratis, parašytas skliaustuose paryškintomis raidėmis, pakeiskite nurodytu laiku ar nuosaka;
  - Iš prielinksnių, pateiktų rėmeliuose, parinkite tinkamus ir įrašykite į sakinius;
  - Iš jungtukų ir jungiamųjų žodžių, pateiktų rėmeliuose, parinkite tinkamus ir įrašykite į sakinius;
  - Parašykite trūkstamas pagrindines veiksmažodžio formas;
  - Šaknies balsių rašybos užduotys.
- **9 klasės lietuvių k. rašto darbai (kalbos vartojimo ir rašybos testų užduotys).**
- Pasirinkite ir įrašykite tinkamiausius žodžius;
  - Įrašykite praleistus prielinksnius;
  - Veiksmažodžių bendratis, parašytas skliaustuose, pakeiskite nurodytu laiku ar nuosaka;
  - Vardažodžių vardininkus, parašytus skliaustuose, pakeiskite reikiamu linksniu;
  - Įrašykite praleistas raides.
- Antrą dalį rašto darbų sudaro 29 dvikalbių mokinių atlikti rašto darbai rusų kalba:
- **5 klasės (rusų kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**
- Nekirčiuotinių balsių rašyba šaknyje (правописание безударных гласных в корне слова);
  - Transkripcijos užduotis (сделать транскрипцию слов, указать количество букв и звуков);
  - Rašinėlių klaidų analizė (сочинение «Мой друг», «Как приходит осень?»).
  - Diagnostinio testo pereinant iš 4 į 5 klasę klaidų analizė.
  - Diagnostinio testo (5 klasė) klaidų analizė
- **6 klasės (rusų kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

- Dviejų atpasakojimų klaidų analizė (изложение «Славянские боги и праздники» и «Русский народный костюм»);

- Žodžių diktanto klaidų analizė (словарный диктант).

➤ **7 klasės (rusų kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

- Skaitvardžio rašyba, linksniavimas ir derinimas su daiktavardžiais; kaitymas («Имя числительное»);

- Esė – samprotavimo klaidų analizė.(Сочинение рассуждение «Песня про купца Калашникова»);

- Įvardžio rašybos užduotis. (Раскройте скобки. Вставьте пропущенные буквы. Выпишите местоимения);

- Prieveiksmio rašybos užduotys:

1. К данным сочетаниям подберите подходящие наречия-синонимы. Составьте предложения с сочетаниями.

2. Вставьте подходящие по смыслу наречия, выберите правильный вариант написания.

➤ **8 klasės (rusų kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

1. Žodžių diktantų klaidų analizė;

2. Diktantų klaidų analizė.

➤ **9 klasės (rusų kalbos gramatikos ir rašybos) užduotys:**

- Kontrolinės užduoties klaidų analizė.

- Bandomojo grožinio teksto vertimo klaidų analizė.

Apžvelgus tautinių mažumų mokinių valstybinės (lietuvių) ir rusų kalbų rašymo klaidų pobūdį ir atliekant tyrimą, buvo siekiama, išsiaiškinti, kokio pobūdžio klaidos išryškėjo tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašto darbuose bei kokie skirtumai ir panašumai išryškėjo tarp rašymo klaidų valstybine (lietuvių) ir rusų kalbomis. Taip pat buvo norima atskleisti tautinių mažumų mokinių rašymo sunkumų tendencijas.

2. 2. Tyrimo dalyviai.

Vilniaus × vidurinės mokyklos 5-9 klasių tautinių mažumų mokiniai, pamokinėje veikloje atliekę įvairias rašymo užduotis rusų ir valstybine (lietuvių) kalbomis. Buvo kreiptasi į Vilniaus m. × rusų mokykloje, rusų ir lietuvių kalbų dirbančias mokytojas. Prašyta įvairaus pobūdžio rašto darbų, mokinių, kurie namuose kalba gimtąja (ne rusų ir ne lietuvių) kalbomis, o mokiniai mokosi skaityti ir rašyti rusų ir valstybine (lietuvių) kalbomis.

2. 3. Tyrimo imtis.

Duomenų rinkimas struktūrizuotas. Tikimybinė neproporcionali imtis. Buvo daroma prielaida, kad atrinkti rašto darbai atitinka tyrimo procese gauti siekiamų rezultatų.

Norint ištirti tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašybos klaidų pobūdį, iš 320 rašto darbų buvo atrinkti 146 5-9 klasių respondentų įvairūs rašto darbai, atlikti lietuvių (valstybine) ir rusų kalbomis, kurie turėjo bendrą užduočių turinį ir leido atskleisti įvairių klaidų pobūdį.

2. 4. Rašymo klaidų kokybinė ir kiekybinė lyginamoji analizė.

Rašymo klaidų kokybinė ir kiekybinė lyginamoji analizė sudaro pagrindą analizuojant atliktas rašto darbų užduotis lietuvių (valstybine) ir rusų kalbomis, klaidas grupuojant į: elementariasias klaidas; su priebalsių rašyba susijusias klaidas; su balsių rašyba susijusias klaidas; su dvibalsių rašyba susijusias klaidas; su tyliosiomis fonemomis susijusias rašybos klaidas; žodžių rašymo klaidas; kalbos vartojimo rašto darbuose klaidas ir vertinant mokinių rašybą pažvelgti į rašto darbų *gylį*.

Elementariosios klaidos. Elementariųjų klaidų grupei priskirtos tokios klaidos, kaip: vizualus raidžių supainiojimas (**L◆ - R◆**); sukeistos vietomis raidės (**L▲ - R▲**); didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos (**L/l - R/r**) (1 lentelė).

1 lentelė.

Elementarios rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rašymo rusų kalba klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Elementarios klaidos					
Vizualus raidžių supainiojimas	L◆	7	Vizualus raidžių supainiojimas	R◆	9
3aulzių, 3aidzime, pakabinty(ų), dandous, tanpu, stau (g) damas, kupo			жен нн (ш)ин, р н (у)ты, неприк рашаю шися		
Sukeistos vietomis raidės	L▲	6	Sukeistos vietomis raidės	R▲	-
trugų, trugoje, Anykščiouse(ius)					
Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	L/l	3	Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	R/r	20
liLietuvas, izraeliu, broloJe			(я(Я)сной п(П)оляне, А(а)рки, р(Р)ос(с)иѐ(и)к(К)аменнов(г)а(о), ж(Л)итвы, В(в)ильнюс(с)кий.		

Tokio pobūdžio klaidų darbuose buvo mažiausia (už koduotų rašto darbų priedas). Lietuvių (valstybine) kalba atliktuose rašto darbuose tokių klaidų skaičius pasiskirstė nuo 3 iki 7 klaidų, o rusų kalba

atliktuose rašto darbuose išryškėjo, kad respondentai daro daugiau vizualiai panašių raidžių rašymo klaidų ir ypač daug klaidų daro rašydami žodžius didžiąja ir mažąja raidėmis.

Vizualios raidžių painiojimo klaidos rašant lietuvių (valstybine) kalba pasitaiko kai parašytą žodį lietuviškai bando užrašyti rusiškais raidėmis *3aulzių - žaisiu, 3aidzime - žaisime*. Šiuo atveju yra supainiotos rusų ir lietuvių kalbos grafemos, o žodyje *pakabinty(u)* pakeistos rusų-lietuvių raidyno optiškai panašios raidės. Žodyje *dandous - dangaus* arba *tanpu - tampa* jau supainioti grafiškai panašūs raidžių elementai ir kt. Rusų kalba rašymo užduotyse daugiau atsiranda optiškai panašių raidžių rašymo klaidų, tokių kaip *женн(и)ин, замн(е)чательнын(й), рн(у)ты* ir kt. Šiuo atveju painiojami ar nepirašomi grafiškai panašių raidžių detalieji elementai. Vietomis sukeistų raidžių klaidos išaiškėjo tik rašant lietuvių kalba, žodžiuose kaip, *(trugoje - turguje, trugu - turgu)* ir kt. Didžiųjų raidžių rašymo klaidų žymiai daugiau mokiniai darė rašydami rusų kalba. Didžiausias klaidų skaičius buvo nustatytas rašant vietovardžius *(я(Я)сной п(П)оляне, А(а)рки к(К)аменно(е)а(о), я(Л)итвы, В(в)ильнюс(с)кий, р(P)ос(с)и(е)(u))* ir kt. Rašant lietuvių kalba buvo padarytos vos kelios klaidos (*liLietuvus, izraeliu, broloJe*) ir kt.

Galima teigti, kad elementariosios klaidos yra atsitiktinės, tačiau pasak Urbonavičiaus (2004), netyčinėmis klaidomis laikomos tos kalbos klaidos, kurios atsiranda dėl nepakankamo bendrinės kalbos žinojimo arba kitų kalbų poveikio.

Kita klaidų grupė - *priebalsių rašybos klaidos*. Priebalsių rašybos klaidoms priskiriamos tokios klaidos, kaip fonologinis raidžių painiojimas (dusliosios – skardžiosios fonemos) (**LF - RF**); netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita (**L■ - R■**); praleistas netariamasis priebalsis (**L▲ - R▲**); priebalsės [j] rašymo klaidos rašant lietuvių (valstybine) kalba (**L♠**) ir priebalsės [ñ] rašybos klaidos rašant rusų kalba (**R♠**). Duomenys apie šių klaidų pobūdį pateikiami 2 lentelėje.

Fonologinio raidžių painiojimo klaidų (užkoduočių rašto darbų priedas) rašant lietuvių (valstybine) kalba buvo mažiau nei rašant rusų kalba. Painiojamos dusliosios ir skardžiosios priebalsės santykiu 47 : 80 rodo, kad mokiniai rašydami rusų kalba patiria girdimojo suvokimo sunkumų, pvz., *uandoje - vandenyje* lietuviškas garsas [v] maišoma su anglišku [w], *kupo - kibo* raidė *b* keičiama į *p*, rašant žodžius *trug(k)dei, trugdė/trugdo* raidė *k* keičiama *g* raide, o žodyje *uš(ž)sieni*) raidė *ž* keičiama *š* ir t.t. Rašant rusų kalba tokių klaidų beveik dvigubai daugiau. Buvo pastebėtos tokios klaidos, kaip *уэекий, брожеишь, носатџка, восемн(ь)соџ(т), пнџ(тс)от, стпнн(ж)а(е)н(н)ый, перев(б)езиџ(жч)ик* ir kt. klaidos. Kitą vertus, tokios klaidos atsiranda, kai morfologinė rašyba nesutampa su fonologine, kai kalbos garsai, kalbos sraute veikiami kitų garsų, pakinta pagal tam tikrus fonologinius dėsnius ir žodžiai vienaip tariami, o kitaip

rašomi. Tai patvirtina Urbonavičius (2004), Rubin, Carlan (2005), Escamilla (2000, 2006) ir kt. tyrėjų gauti duomenys, kurie teigia, kad dvikalbiai vaikai daro itin daug klaidų, susijusių su raidžių ir garsų neatitikimais. Tokios klaidos iš dalies rodo nepakankamai išlavėjusį girdimąjį suvokimą.

2 lentelė.

Priebalsių rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rašymo rusų kalba klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Priebalsių rašybos klaidos, vnt.					
Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	LF	47	Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	RF	80
u andoje, k upo, tru g (k)dei, trugdė/trugdo , u š (ž)sienių, gra u g/s(ž)tis ir kt.			уз с кий, бро ж шь, поса т дка, во с еми(б)со д (т), пя ц (тс)от, стр и ш(ж)а(е)н(н)ый, пере в (б)ез щ (жч)ик ir kt.		
Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	L■	91	Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	R■	52
p ilisoje, t p raukinysu, birk(b)ti – bir ž o/bir k e, gri o /ūč/ri(ū)žėsi, pū k (s)čiodavo, u o /š/s(ž)stodama, du o /aš(ė)ka, ki u /e/rū/š/b(ū)tinėjo ir kt.			лес/и/х(г)кий, жел т (с т)кие, три д ч(п)а т ь, весел(н н)ий, не з ави(с)ш/е/у(я)щ ы (и)й, пер е ч у с(в)ств о вал, по(л ь)щ е н ir kt.		
Praleistas netariamas priebalsis	L▲	-	Praleistas netariamas priebalsis	R▲	31
			гру а /с(с т)ный, ис с кус(с т)ва, п отал к нула (под т ол к нуло) ir kt.		
Priebalsės [j] rašybos klaidos	L☉	9	Priebalsės [й] rašybos klaidos	R☉	3
j(ī)eško, garsia j ją, šil t ai a i, pu ū (j)o v ė, neg i rdėi stovė j e j (a i) ir kt.			по е /й/д(я)вилась, Ч я /е(а й)ковским ir kt.		

Kita klaidų grupė tai netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita, parodė, kad tyrimo dalyviai nepažįsta lietuviškų žodžių, nežino jų rašybos ir nesupranta jų reikšmės. Todėl rašant lietuvių (valstybine) kalba, tokių klaidų buvo rasta beveik dvigubai daugiau pvz., *pilisoje – pilyje* pridėta raidė – *s*, žodyje *tpraukinysu – traukinių* pridėti net du priebalsiai – *p* ir – *s*, *birk(b)ti – biržo/birke (birbia)* ir kt. Rašant rusų kalba tokių klaidų rasta mažiau, tačiau jos taip pat pabrėžia žodžių reikšmių ar žodyno stoką. Pvz., *лес/и/х(г)кий* – žodis *легкий* rusų kalboje labai dažnas tačiau, be fonologinės raidžių painiojimo klaidos, priebalsis *г*, pakeičiamas visai kitu *с*, *же**н**т(с**т**)кие* – pridedama raidė *л*, *три**д**ч(п)а**т**ь* – šiame žodyje raidė *п* keičiama į *ч*, žodyje *пер**е**ч**у**с(в)ств**о**вал* vietoj raidės *в* įrašoma dar viena *с*, o žodyje *не**з**ави(с)ш/е/у(я)щ**ы**(и)й* raidė *с* keičiama į *щ* ir t. t. Rašant lietuvių (valstybine) kalba praleisto netariamo priebalsio klaidų nėra, nes mokiniai tokių užduočių neatliko. Tačiau rusų kalbos rašto darbuose

tokio pobūdžio klaidos buvo rastos žodyje *зрyа/е(сm)ный*, net 11 tyiamųjų praleido netariamą priebalsį *m*, žodyje *жe:m(сm)кue* 6 respondentai vietoje *c* raidės įrašė *л*, žodyje *уcекyс(с)твa* netariamai garsai sukeisti vietomis, netiriamas garsas *c* įrašomas ne antrame skiemenyje, o pirmame, nors šio žodžio ortografinė rašyba žinoma, nes tai terminijos žodis ir t. t.

Priebalsės [j] rašymo klaidų rašant lietuvių (valstybine) kalba tris kartus daugiau, nei rašant rusų kalba, tačiau tai ne buvo specialios užduotys, kurios leistų tikslingai įvertinti šio priebalsio rašymo sunkumus. Tokios klaidos išryškėjo rašant galūnes ir dvibalses (*ж(i)еško*, *garsiajį* - *garsiaji*, *šiltaiai* – *šiltajį*, *pu/ū(jo)vė*, *stovėjej(ai)*, *negirdėi*) ir kt. Rusų kalboje [j] garsas žymimas raide priebalse [й] – *и краткая*. Dažniausiai rusų kalba rašant II eilės balsius *я* → [já], *е* → [jó] ir *ю* → [jy] daromos balsių rašybos klaidos, nes šios balsės sudarytos iš dviejų garsų. Todėl rašant žodžius mokiniai dažniausiai rašo vieną priebalsę *й* (*ноe/й/э(я)вилась*) arba ją keičia į II eilės balsę (*Чя/е(аи)ковским*).

Apibendrinant galima teigti, kad tiek rusų, tiek lietuvių kalbose priebalsiai rašomi remiantis fonologiniu, morfologiniu ir tradiciniu rašybos principais bei jų deriniais. Priebalsių rašybos klaidos tai ortografinės klaidos. Kad būtų išvengta tokių klaidų, atliekant rašytines užduotis, mokiniai privalo rašomus žodžius analizuoti fonetiniu principu, kai žodžiai rašomi taip, kaip girdimi. Morfologiniu principu, kai tas pačias morfemas reikia rašyti vienodai, neatsižvelgiant į jų tarimo skirtumus. Tradiciniu rašybos principu žodžiai rašomi taip, kaip iš seno buvo įprasta juos rašyti.

Aptariant ***balsių rašybos klaidas*** dėmesys atkreiptas į skirtingą balsių grafemų ir morfemų skaičių lietuvių ir rusų kalbose. Lietuvių kalboje yra **12** raidžių a, ą, e, ę, è, i, y, į, o, u, ū, ū ir **11** garsų, iš kurių **5** trumpi - a, e, i, o, u, **6** ilgi - ā, ē, è, ī, ō, ū. Rusų kalboje balsių fonemų yra tik **6** – a, и, o, y, э, ы, o grafemų **10** ir jas sudaro **I** eilės balsės a, и, o, ы, э, y ir **II** eilės balsės - я, ё, е, ю. Duomenys apie balsių rašybos klaidas pateikiami 3 lentelėje.

Balsių rašymo klaidos buvo suskirstytos tokia tvarka: rašant lietuvių (valstybine) kalba išskirtos ilgosios–trumposios balsės rašybos klaidos (**L**◆), o rašant rusų kalba išskirtos I ir II eilės balsių rašybos klaidos (**R**◆); praleistų / pakeistų balsių rašybos klaidos (**L**◇ - **R**◇); pridėtų nereikalingų balsių rašybos klaidos (**L**► - **R**►); rašant lietuvių (valstybine) kalba nosinių balsių rašybos klaidos (**L**⊙), o rašant rusų kalba kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos (**R**●) (užkoduotų rašto darbų priedas). Kalbant apie pastarąją klaidų grupę būtina paminėti, kad rusų kalbos žodžiai vienaip tariami, o kitaip rašomi. Todėl rašant būtina taikyti ortografijos ir kirčiavimo taisykles.

Rašant lietuvių (valstybine) kalba ilgosios–trumposios balsės rašyba tautinių mažumų dvikalbiams mokiniams sukelia daug sunkumų, nes būtina taikyti rašybos ir gramatikos taisykles.

Balsių rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rašymo rusų kalba klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Balsių rašybos klaidos, vnt.					
Ilgosios–trumposios balsės netaisyklingas rašymas	L♣	322	I ir II eilės balsių netaisyklinga rašyba	R♣	13
broli/ijo(y)je, gri(y)bautojai, moky(i)nys, pū(u)rus, savy(i)veikla, avy(i)ganis, saldi(y)medis, pu(ū)kine ir kt.			чю(у)чела(о), обыча(а)й, тучя(а)ми, тыса(я)чи(е) обого(а)щя(а)т(ь)ся, Чя/е(ай)ковским ir kt.		
Praleista/pakeista balsė	L◇	525	Praleista/pakeista balsė	R◇	297
virša(u)galvį, virši(u)galvį, bibliotė(e)koje, špu/a(y)ga, trumpara(e)gia/i(e)s ir kt.			шеораох, описо(ы)вать, пе(о)лей, га(о)ла(о)вные ха(о)ра(о)воды, бее(а)нке, лиж (луж) ir kt.		
Pridėta nereikalinga balsė	L▶	45	Pridėta nereikalinga balsė	R▶	15
broalyje, taraukyiny(i), daraugasu(u), pluna(k)snakočiū(u) ir kt.			каорие(е)нья, пятец(ь)сот, рожки (ржи), груа(ст)ный, речики ir kt.		
Nosinių balsių rašybos klaidos	L⊙	415	Kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos	R⊙	218
žeme/ė(e), Juodo/a(u)je(u), gintarinių(u), sugri/y(i)žo, mu/y/i(i)slė, be/a(e)bras ir kt.			тра(б)пы, уви(я)дание, предо(а)вала, ри(е)ке, а(о)днакласница, бле(и)ны ir kt.		

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad rašant žodį *brolyje* (*broli/ijo*) būtina jį priskirti (*i*)a linksniuotei (*brolis*), *gri(y)bautojai* (žodžio šaknis *gryb-*), *apybrėžimas*, *apyrankių* (priešdėlis *api-*), *savy(i)kritika* (išvestinis žodis), *b#(ū)čiau* (dviskiemenė bendratis baigiasi *-ūti*), *li(y)gu* (būdvardis *lygus*), *k#(ū)dikiškos* (žodžio šaknis *kūdik-*), *p#s* – *pūs* (dviskiemenių veiksmažodžių bendratis kamienas *pūtė* niekada nesibaigia *i*, *u*), *virš#i/y/e(ū)nėlės* (žodžio šaknis *viršūn-*), *viršin#y(i)nką* (priesagą *-ininkas*) ir t. t.

Rašydami rusų kalba mokiniai daro I ir II eilės balsių rašybos klaidų, pvz., (rašant *иця(a)* ir *протe(u)воречя(a)* turėtų būti taikoma *ча – ца* rašybos taisyklė), (rašant *тишт(u)* ir *ржшт(u)* reikėtų taikyti kitą rašybos taisyklę, kur *жу – шу* visada rašomos su raide *u*), (žodyje *первoпpоходи#(ы)* reikia taikyti taisyklę, kada rašoma balsė *u* ir *ы* po priebalsės *ц*), (žodyje *незави(с)иц/е/у(я)и(у)и* reikėtų pritaikyti priesagos *-яц* rašybos taisyklę (*зависяцуй*), (rašant šiuos žodžius: *чю(у)ду*, *роуц#(у)* taikoma *чу – цу* rašybos taisyklė) ir kt.

Rašydami tiek lietuvių (valstybine), tiek rusų kalba vaikai daro daug balsių praleidimo / pakeitimo klaidų. Pvz., žodyje *gars#(ia)kalbis* praleista raidė *a*, *darb#(i)metis* raidė *i* pakeista į *o*, žodyje *rugė(e)gėlės*

vietoj raidės *e* įrašyta raidė *é*, o žodyje *tarpe(u)kario* vietoj *u* įrašyta raidė *o* ir t. t. Ta pati situacija nustatyta ir rašant rusų kalba, pvz., žodyje *обле(a)ка* vietoj *a* įrašyta raidė *o*, žodyje *са(о)ла(о)вы* padarytos dvi rašybos klaidos, kadangi nebuvo pritaikyta *оло* rašybos taisyklė, žodyje *пре(u)роды* raidė *u* pakeista į *e*, o žodyje *ха(о)ра(о)воды* nepritaikyta taisyklė rašant žodžius su *оро* visada rašoma balsė *o* ir kt.

Atliekant rašto darbų analizę išryškėjo, kad dvikalbiai mokiniai žodžiuose prideda balsių. Pvz., *тарaukyiny(i)* – pridėta raidė *a*, *dirbaeme(dirbame)* pridėta raidė *e*, pasitaiko, kad balsės įrašo vietoj priebalsės, kaip žodyje *pluna(k)snakoči(u)* vietoje priebalsės *k* įrašyta balsė *a*, *fanatie(z)mo* vietoje *z* balsė *e*, kartais respondentai neatpažįsta žodžio, tokiu atveju įrašomos visiškai netinkamos balsės *sugires(g)iz(z)dėjo*. Rašant rusų kalba (*мушныт* du kartus pakartota galūnės balsė *ы*, žodyje *каорне(é)нья* vietoj vienos balsės *e* įrašytos dvi balsės *ue*, kaip ir rašant lietuvių (valstybine) kalba priebalsės pakeičiamos balsėmis *мяя(э)кие*, kur vietoj priebalsės *з* įrašyta balsė *я* arba žodyje *груа(сm)ный* vietoj priebalsių *cm* balsė *a* ir kt.

Dvikalbiams tyrimo dalyviams didelių sunkumų kelia nosinių balsių rašyba. Norint taisyklingai parašyti nosines balses šaknyje, būtina pritaikyti morfologines žinias, pvz., rašant žodį *му/у/и(i)слé* girdimas kirčiuotas balsis [ĩ], todėl mokinys parašo balsę *y*, tačiau rašant žodį *a(q)žuolas* būtina žinoti žodžius, kuriuose taikoma tradicinė rašyba. Rašant šias balses žodžių galūnėse būtina žinoti žodžių, atsakančių į klausimą *ką?* rašybos taisykles, *klasa(e)*, *vanduniai(enį)*, *тарaukyiny(i)*, daug ko? – *тпраукinyсу(iу)*, *бrolisu(iу)*, *turgusu(y)*, *vandunau/y/s/es(enų)*.

Priešdėlių *-sq* rašybos taisyklės reikalauja žinoti prieš kokius priebalsius rašomas priešdėlis su nosine, nežinant šių taisyklių arba jų netaikant daromos tokios klaidos, kaip *su(q)skaitininké*, *sa(q)siuvinis*, *sa(q)nariai*, o priešdėliai *-sam* ir *-san* rašomi be nosinių balsių (*sqn(san)tvarka*, *sqm(sam)brėškis*, *sqn(san)dūra*, *sqn(san)kasa*) ir kt.

Rašant rusų kalba, balsių rašybos ypatumų turi kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos. Jos atsiranda todėl, kad vienaip žodis tariamas ar skaitomas, o kitaip rašomas. Pvz., *тра(о)на*, *пред(а)вала*, *инием (инеем)*, *а(о)днакласница*, *опис(ы)вать*, *оче(а)рванье*. Šių balsių rašyba reikalauja dėmesio, kadangi patikrinti, ar tinkama balsė įrašyta, būtina parinkti žodį, kuriame balsis būtų stiprioje pozicijoje, t. y. su kirčiuotas pvz., žodyje *пое/й/э(я)вилась* respondentai balsę *я* keičia į *e* ir į priebalses *й* ir *э*, nors patikrinus balsę žodyje *явка* aiškiai girdima kirčiuota balsė *я*, todėl ją ir būtina rašyti. Žodį *а(о)пушке* skaitome su balsė *a*, o rašome su *o*, nes šiuo atveju *o* yra priešdėlis. Žodyje *созд(а)вали* balsis *a* bus kirčiuotas žodyje *создать*, žodyje *бле(и)ны* kirčiuotas balsis *u* bus žodyje *блин* ir t. t.

Apibendrinant galima teigti, kad balsių rašybos klaidos yra neretos dvikalbių mokinių rašto darbuose. Šių klaidų pobūdis išryškina silpnus fonologijos pagrindus, o gramatikos žinių stoką rodo linksnių, giminių vartojimo ir galūnių rašymo klaidas. Pasak Parkerio (2003) balsių rašyboje labai svarbi tartis, t. y. kaip skaitant žodį vienoks ar kitoks balsis ištariamas.

Tyliųjų fonemų rašybos klaidos. Lietuvių kalboje yra tik viena tylioji fonema, tai minkštumo ženklas –i, todėl buvo pasirinkta klaidų grupė minkštumo ženklo –i nerašymo ar prirašymo klaidos (L❖). Rusų kalboje tyliosios fonemos yra dvi, todėl daromų klaidų grupę sudarė minkštumo ženklo ъ (miagkij znak) ar kietumo ženklo ђ (tviordij razdelitelnij znak) rašymo klaidos (RΦ). Tyliųjų fonemų rašybos klaidų pavyzdžiai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė.

Tyliųjų fonemų rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rusų kalba rašymo klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Tyliųjų fonemų rašybos klaidos, vnt.					
Minkštumo ženklo –i nerašymo ar prirašymo klaidos	L❖	174	Minkštumo ženklo ъ ar kietumo ženklo ђ rašymo klaidos.	RΦ	131
rašia(au), ugnys(ia)gesių, pelia(e)kautus, šlapi(e)(ia), lygų(iu), žale(ia)s, artimia(a)j(a), margia(o(a))s(ia)s, sen(a)jia(a), tia(y)ros ir kt.			дaчъ, зaдaчъ (дaчи, зaдaчи (ж. р., мн. ч.), под/(ъ/ь)eздa, собaч(ъ)кa, вoсьмьсoт(исoт), пятeц(ъ)сoт ir kt.		

Iš lentelėje pateiktų pavyzdžių matyti, kad dvikalbiai mokiniai daro daug minkštumo žymėjimo klaidų - arba jį nereikalingai prideda, arba jo nerašo, todėl kad raidė i, eidama minkštumo ženklu, atskiro garso nesudaro. Pvz., žodyje ugni(a)vietę įrašo tik vieną minkštumo ženklą, o balsė a neparašoma, žodžiuose grėblė(ia)kočiu, šlapi(e)(ia) rašomos balsės, bet nerašomas minkštumo ženklas. Labai dažna klaida, kai minkštumo ženklas nerašomas galūnėse, pvz., lygų(iu), spindulys(ei)(iai), dar dažna klaida, kai minkštumo ženklas prirašomas be reikalo, pvz., pabaisiū(a)(a), trumpara(e)gia(e)s, didokiū(a), smarkiū(e)j(y) (užkoduotų rašto darbų priedas). Labai dažnai pridedamas minkštumo ženklas i, kai žodyje yra priebalsis j, pvz., artimia(a)j(a), bėria(a)j(i), sen(a)jia(a), mylimia(a)j(a)m ir kt. Rašant rusų kalba, vienu atveju rašomas minkštumo ženklas ъ, o kitu atveju rašomas kietasis skiriamasis ženklas ђ. Pvz. žodžiuose пожаловат(ъ)ся, проз(с)(ъ)бой, neįrašytas minkštumo ženklas, nors patikrinus žodžio bendratimi aiškiai girdimas minkštumo ženklas (жаловатъ,

просить). Kita klaida sutinkama mokinių rašto darbuose, kai vietoj minkštumo ženklų **ь** rašoma balsė **u**, pvz., ~~уд~~**е**(**u**)~~вляеш~~**и**(**ь**)ся, ~~лист~~**и**(**ь**)я, ~~восем~~**и**(**ь**)~~ея~~**т**(**д**есят), ~~пят~~**и**(**ь**) ir kt. Dažnai minkštumo ženklas prirašomas nereikalingai, pvz., ~~о~~**е**(**и**)~~и~~**е**ие, ~~п~~**е**(**я**)~~т~~**ь**над, ~~в~~**о**с**~~е~~**(**ь**)~~м~~**ь**(**и**)десят, барабан**ь**цик ir t.t. Rašydami kietąjį atskiriamąjį ženklą **ь** mokiniai turi dar daugiau sunkumų, nes vietoj **ь** jie rašo minkštumo ženklą **ь** arba atvirkiščiai. Pvz., ~~под~~**ь**(**ь**)~~езжа~~**и**(**е**)м, ~~под~~(**ь**/**ь**)езда, ~~суд~~(**ь**/**ь**)я, ~~а~~(**о**)~~и~~(**б**)сто**ь**ательств, ~~об~~**ь**стоятел(**ь**)ств ir t.t. Tiek lietuvių (valstybinėje) kalboje, tiek rusų kalboje, rašant tyliasias fonemas būtina taikyti rašybos taisykles, nes šie garsai fonetiškai negirdimi, jų rašybos pagrindą sudaro gramatikos taisyklės.

Nemažą klaidų dalį sudaro *dvigarsių rašybos klaidos*. Dvibalsių grupė yra tik lietuvių kalbos raidyne. Kiekviena dvibalsė rašte žymima dviem raidėmis. Rašant žodžius su dvibalsėmis svarbu, kad perskaitytame žodyje atsispindėtų kirtis ir priegaidė, taip pat būtina įvertinti ir pritaikyti taisykles apie dvibalsių supriešakėjimą. Todėl tautinių mažumų mokiniai, rašydami lietuviškai, daro dvibalsių keitimo balsėmis ar balsių keitimo dvibalsėmis klaidų (L[●]). Taip pat netinkamos dvibalsės rašymo klaidų (L□), o atliekant skiemenavimo užduotis rasta dvibalsių (L()) ir mišriųjų dvigarsių (L✕) skiemenavimo klaidų. Šių klaidų pavyzdžiai pateikti 5, 6, 7 lentelėse.

5 lentelė.

Dvigarsių rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija			
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius	
Su dvigarsių rašyba susijusios klaidos, vnt.			
Dvibalsių keitimas balsėmis - balsių keitimas dvibalsėmis.	L [●]	131	tuoje (toje), batuose(e), pie(u)snys, gė(e)riau(iu), duo/aš(ė)ka, rankuo(o)se, šerdie(y)s, Nerio (Neries) valiau/y(iū)kiškai ir kt.
Netinkamo dvibalsio rašymo klaidos	L□	38	sugalvojau(ai), svai/ei(ie)sto, šuniukus/uo/ai/iu(ui), dūkai/uo/ie(au), uo(ie)škanti ir kt.
Kalbos sraute balsinių dvigarsių skirimo klaidos	L()	8	paupys, paimti, pailsėti, piešinys, nuotaika, draugai, naujiena ir kt.
Kalbos sraute mišriųjų dvigarsių skirimo klaidos.	L✕	12	viršus, kardas, linguoti, verda, dulkės, ka ralljus, kil im as, se mtu vas, ger as, mel agis ir kt.

Iš 5 lentelės duomenų dvibalsių grupės žodžiuose *obo/e(uo)lys*, *rašuia(au)*, *Zarasajuje(uose)*, *ge/ay(uo)lį* ir kt., matyti, kaip mokiniai įvaires dvibalses keičia balsėmis. Kitu atveju, pvz., žodžiuose

šuniukus/uo/ai/iu(ui), dūkai/uo/ie(au), svai/ei(ie)sto, šei/eu/au/ie(uo), kai/ie/ei(au)lą ir pan., rašo netinkamą dvibalsę.

6 lentelė

Duona, saulė, piešinys/piešinys L)(, palupys L)(, paukštis, uosis, piemuo, sauja, draugai/draugai L)(, ausis, plaukai, nuotaika/nuotaika L)(×2, paauglys, niekšas, maišas, atsiimti, palimti L)(, palisėti L)(, aitvaras, naujiena/naujiena L)(.

Fonetinės analizės užduotyje (6 lentelė), kur mokiniams būtina apibraukti dvibalsius, tautinių mažumų mokiniai netaiko skiemonavimo taisyklės ir pažymi dvibalsius tokiuose žodžiuose kaip: palupys, palimti, palisėti buvo nurodyti turintys atitinkamus dvibalsius, nors tai žodžiai su priešdėliu -pa. Netaisyklingas dvibalsių išskyrimas žodyje yra paremtas fonetiniu pagrindu, o kadangi rusų kalboje šios grupės garsų nėra, mokiniai negali pritaikyti rusų kalbos taisyklių, todėl vienus garsus keičia kitais. Daugiau šio pobūdžio klaidų pateikta 6 lentelėje. Kita grupė klaidų, kai dvibalsiai nebuvo išskirti žodžiuose, pvz., *piešinys, nuotaika, draugai, naujiena*, arba pastebėję vieną kito nebepažymi. Tokios pat klaidos buvo padarytos ir su mišriaisiais dvigarsiais (7 lentelė). Iš lentelėje pateiktų pavyzdžių matyti, kad žodžiuose *viršus, kardas, linguoti, verda, dulkės* mišrieji dvigarsiai nebuvo pažymėti, o žodžiuose *ka/ral/šius, kil/šim/as, se/mtu/vas, ger/šas, mel/šagis* netaisyklingai suskiemenavo, todėl rado ir pažymėjo mišriuosius dvigarsius.

7 lentelė

Tulpė, vir|šus, tu|nelis, vul|ka|nas, pū|kas, vir|šus/viršus L)(, ka|ra|lius/ka|ra|šius L)(, sa|ma|nos, kar|das/kardas L)(, ki|li|mas/ki|šimas L)(, kil|pa, sem|tu|vas/se|mtu|vas L)(, lip|ti, lin|guo|ti/linguoti L)(, gur|kšnis, sū|ris, nykš|tys, dar|bas, nen|drė, ge|ras/ger|šas L)(, kir|pyk|la, se|nelis/sen|elis L)(×2, tal|ka, na|mas, kram|tau, van|duo, kel|tas, kim|ba/ki|mba L)(, stul|pas, ran|ka, stir|na, her|bas, ga|ra|žas, kem|pi|nė, gim|ti|nė/gim|tūnė L)(, ver|da/verda L)(, dul|kės/dulkės L)(, sil|mas, sun|kus, mel|la|gis/mel|šagis L)(, kur|čias.

Raškinis ir Kazlauskienė (2009) teigia, kad lietuvių bendrinėje kalboje skiemens pagrindas yra balsis, dvibalsis arba mišrusis dvigarsis. Prie skiemens centro iš vienos ar kitos pusės gali šlietis priebalsis. Tačiau lietuviškuose žodžiuose tarp morfemų gali atsirasti ir minkštumo ženklas *i*. Todėl, autorių nuomone, būtina žinoti, ar tai neskaidantis dvibalsis, *papriešakėjęs balsis*, kada balsių junginius sudaro minkštumo ženklas ir balsis (ia, iuo, iu, iau ir pan.) ar du gretimi balsiai priklauso skirtingiems skiemenims.

Kita klaidų grupė *žodžių rašymo klaidos*. Žodžių rašymo klaidos sudaro didžiausią daromų klaidų grupę. Šiai grupei buvo priskirtos: žodžių galūnių rašybos klaidos (L● - R●); priešdėlių vartojimo

sakiniuose klaidos (**L**♦) ir priešdėlių rašymo klaidos (**R**♦); rusų kalba rašytuose darbuose rasta dalelytės **ни / не** rašybos klaidos (**R**♦), o lietuvių kalba rašytuose darbuose tik dalelytės **ne** rašybos klaidos (**L**♦); prielinksnių vartojimo sakiniuose klaidos (**L**©) ir prielinksnių rašymo klaidos (**R**©). Analizuojant mokinių rašto darbus išaiškėjo, kad rašydami žodį, mokiniai iškreipia buvusį žodį ir pakeičia jį kitu, todėl vertinant klaidų pobūdį įtrauktos žodžio pakeitimo kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę, klaidos (**L**⊙ - **R**⊙). Sudurtinių žodžių rašybos klaidos (**L**▲ - **R**▲), priesagų rašybos klaidos (**L**⊗) ir dviejų priebalsių: **-ни, -мм, -pp, -cc** rašybos klaidos (**R**⊗), įvardžio rašymo klaidos (**L**► - **R**►), jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos (**L**|| - **R**||) beirieveiksmių vartojimo klaidos (**R**✳). Išsamesnė klaidų pavyzdžių lentelė pateikta 8 priede 1 lentelė.

Iš lentelės matyti, kad žodžių galūnių rašybos klaidos yra morfologinio pobūdžio. Atlikdami rašto darbų užduotį pagal lietuvių kalbos mokytojos pateiktą pavyzdį, mokiniai daro daug klaidų, pvz., *vand/uo/ę/uiai/ių(enį)*, *vanduoje/oje/ie/yju/uje(enyje)*, *skaito/čų(au)*, *žodu (žaidi)*, *drauge/ie(ai)*, *erdv/e/ę(u)* ir *švies/a/ia/ą(u)*, *šiltaiai (šiltąji)*, *teisėjui/e(u)* ir kt. Rašydami rusų kalba mokiniai daro linksniavimo klaidas, pvz., galūnę rašo kilmininko linksnio (Ko?), o reikia vietininko linksnio (Kur? Kame?) *на опышкн(e)* ir tokią klaidą daro 4 mokiniai, o rašydami žodį *роцн/ь/ѐ(y)*, tą pačią klaidą daro 6 mokiniai. Žodžių junginyje *богѐ(a)тѐя(oe) вообрѐ(a)женія(e)* padaro giminių vartojimo klaidą, galūnes užrašo moteriškosios giminės, o reikia rašyti nekatrosios giminės galūnes, rašydami skaitvardžio galūnes žodžius rašo atskirai ir jų nelinksniuoja, pvz., *двадцать девять килограммов (двадцатидевятикилограммовый)*, *царѐ(я)* ir t.t.

Analizuojant *priešdėlių vartojimo ir rašymo sakiniuose klaidas*, jas reikėtų priskirti gramatinių klaidų grupei. Rašant lietuvių (valstybine) kalba priešdėliuose keičiamos priebalsės pvz., *sam(san)kryžq*, *in(im)pilq*, balsės *sai(q)rašq*, rašomi netinkami priešdėliai *апыrankиų (įrankių)*, *іlygq (sqlyga)*, *іvaržелę, sаnvaržелę (sqvarželė)*, *sаnkarq, іkarq (inkarq)* ir kt. Rašant priešdėlinius žodžius rusų kalba daromos fonologinės klaidos, kai sukeičiamos dusliosios ir skardžiosios priebalsės. Pvz., *э(c)жугают, э(c)делали, э(c)ве(я)зи* rašomi ne tie priešdėliai *ѐ(на)ди(e)вали, при(про)би(e)реть* priešdėliuose vartojamos netinkamos balsės *да(о)срочный, зѐ(a)стѐ(a)вляет, не/при(e)крацающийся, незо(a)жарен(н)ое* ir kt. Analizuojant rašto darbus, rašytus rusų kalba, išaiškėjo dalelytės **не / ни** rašybos klaidos, o lietuvių (valstybine) kalba rašto darbuose tik dalelytės **ne** rašybos klaidos. Pvz., *не[жалее(я), не[был, не[большой, не(ни)будь, не(ни)где*, gulėti buvo *ne/patogu, ne[visada* ir kt.

Kita grupė klaidų *prielinksnių vartojimo ir prielinksnių rašymo klaidos*. Urbonavičius (2004) prielinksnių klaidas skirsto į 4 grupes:

1. Bendrinei kalbai gali netikti pats prielinksnis (tai *leksikos* klaida).
2. Bendrinei kalbai gali netikti prielinksnio vieta (*sintaksės* klaida).
3. Prielinksnis gali būti pavartotas ne su tuo linksniu, kaip bendrinėje kalboje įprasta (*sintaksės* klaida).
4. Kokia nors konkrečia reikšme gali netikti visa prielinksninė konstrukcija (*sintaksės* ir iš dalies *semantikos*, t. y. reikšmės, klaida).

Vertinant lietuvių kalba rašytus darbus, rastos tokios klaidos, pvz., *važiavau per lygū(iu) kelia(iu)* (4 klaidų gr., t. y. *sintaksės* ir iš dalies *semantikos* klaida), *sėdėti sofoje(ant sofos)* (2 klaidų gr., t. y. *sintaksės* klaida), *nuo/aplink (ant) jo buvo padėtas ir smuikas* (1 klaidų gr., t. y. *leksikos* klaida), *ant/pro/ties (dėl) šios Sūduvos dalies kovojo Lietuva ir Lenkija* (3 klaidų gr., t. y. *sintaksės* klaida) ir kt. Analizuojant rusų kalba rašytus darbus, pastebėta, kad respondentai taip pat rašo netinkamus prielinksnius, ne vietoje arba atvirksčiai, nerašo, kai juos reikia rašyti, pvz., *играть футбол (играть в футбол), в квадрат, в снежки, около (у) реки, предлежен(н)ый к царю(я), победа в в(О)течествен(н)ой войне в тыся(я)ча вос(е)м(ь)сот дв(е)ннадц(а)того года* ir kt.

Netinkančių žodžių pagal reikšmę, rašymo klaidos. Analizuojant padarytų klaidų pobūdį nustatyta, kad rašydami lietuvių (valstybine) kalba, mokiniai iškraipo žodžio struktūrą arba jį pakeičia pagal prasmę netinkančiu žodžiu, todėl buvo išskirtos žodžio pakeitimo kitu žodžiu klaidos. Pvz., rašant žodžius *skaitčių(au)*, *dirgia/dirptuvė (dirba)*, *biržo/birke (birbia)*, *suodos (suodėmis)* ir kt. turi iškreiptą žodžio struktūrą, o žodžiai *dūkters* ⇔ *dūk(au)*, *teistas* ⇔ *(įsteigė)*, *ūko/ušteleža* ⇔ *(ūgis)*, *leisdavo* ⇔ *(leisdavosi)*, *(rašytiniai šaltiniai)* ⇔ *rašte šaltije* visiškai pakeisti kitais, netinkančiais pagal prasmę. Tokios klaidos rodo leksinės-semantinės kalbos neišlavėjimą, kuris nulemia žodžio struktūros iškraipimą, nes, pasak Sakalauskienės (2003), žodžio reikšmė yra sudaryta iš įvairių semantinių požymių (arba komponentų), kurie nusakomi atitinkamais žodžiais, turinčiais savo reikšmes ir jie visi priklauso leksinės semantinės sistemos įvairiems posistemiams.

Dar viena klaidų grupė **sudurtinių žodžių rašybos klaidos**. Sudurtiniai žodžiai, – tai dariniai, kurie remiasi dviem pamatiniais žodžiais ir yra jungiami jungiamosiomis balsėmis arba be jų, rašant tokius žodžius būtina išmanyti sudurtinių žodžių sandarą ir rašybos taisykles. Rašydami sudurtinius žodžius lietuvių (valstybine) kalba tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai daro daug klaidų. Klaidų pobūdis patvirtina sudurtinių žodžių rašybos žinių stoką. Mokiniai rašydami, pvz., žodį *garsiakalbis* įrašė tik vieną balsę *garsykalbis*, *garsikalbis*, kitą žodį *darbimetis* įrašė netinkamą balsę *darbemetis*, *darbametis*, žodyje *kojūgalis* padaromos net 3 klaidos *kojigalis*, *kojagal*, *kojagal*, žodyje

rugiagėlės vietoj *ia* įrašomos balsės *e* ir *ė* rugėgėlės, rugėgėlės, rašant žodį *dalgiakočiai* padaroma ir priebalsės rašymo klaida, kas byloja apie semantinėje atmintyje neatpažįstamą žodį *daugokočiai*, *dalgekočiai*, kitame retai sutinkamame žodyje *pelekautus* padaromos tik jungiamųjų balsių rašybos klaidos *pelikautus*, *peliakautus*. Sudurtinius žodžius rašant rusų kalba, padaroma mažiau klaidų, tačiau tokios specialios užduoties, kuri patikrintų sudurtinių žodžių rašybą, neatliko. Taip pat nustatyta, kad ypač sudėtinga yra rašyti skaitvardžius, nes jų rašyba remiasi gramatinėmis, morfologinėmis ir sintaksinėmis savybėmis: *шесот/шестисот (шестьсот), четыре метра/четыре метра (четырёхметровый), двадцать девять килограммов (двадцатидевятикилограммовый), пять лет (пятилетний)* ir kt. Dažnai esant sudurtiniam žodžiui mokiniai juos parašo skyrium pvz., *(x)ла(о)пчато / бумажная*, arba daro jungiamosios balsės rašymo klaidų, kaip pvz., *чернам(о)реский* atveju.

Priesagų rašybos klaidos. Galima teigti, kad nemažai mokinių rašydami lietuvių (valstybine) kalba, darė priesagų rašybos klaidų: *vyr*i*aus(esn)*y*is, skaišt*i*aus(esn)*ė*, didž*i*aus(esn)*ėje** ir kt. Kadangi rusų kalboje priesagų yra labai daug (~100), rašto darbuose rusų kalba buvo pasirinktos dvi priebalsių rašybos klaidos, tokių kaip, *-nn, -mm, -pp* ir *-cc* rašybos klaidos, nes kiekviena iš minėtų priebalsių žodyje eina priesaga *-н, -м, -р* ir *-с*. Daugiausia buvo padaryta *-nn* rašybos klaidų, pvz., rašydami žodį *весе*n*(nn)ий* klydo 6 mokiniai, rašydami žodį *прозрач*n*ные* klaidingai parašė 5 mokiniai, o žodyje *оце*n*(nn)ые*, klaidą padarė 4 mokiniai. Nereta klaida rašant dvigubas priebalses, kai viena iš anksčiau minėtų priebalsių visai praleidžiama, t. y. nerašoma. Pvz., *соломен(n)ое, огнен(n)ых, искрен(n)ее(яя), килограм(m)а*nn*(ов), ст*o*(а)рин(n)ый, длин(n)ые, рус(c)ких* arba prirašo jų nereikalingai, pvz., žodžiuose *оди*n*(n)адцать, кожа(nn/n)ом, дв*n*(e)nна*o*(а)мого* ir kt. žodžiuose.

Gausią klaidų grupę sudaro **įvardžio vartojimo klaidos**. Urbonavičius (2004), apibūdindamas įvardį, teigia, kad tai kalbos dalis, kuri nurodo daiktą, ypatybę arba skaičių, tačiau jų nepavadina.

8 lentelė.

Asmeninių įvardžių rašybos (žodžių pakeitimas pagal pavyzdį) klaidos, vnt.

	AŠ	TU	MES
<i>Pvz. Valgo</i>	<i>Valgau</i>	<i>Valgai</i>	<i>Valgome</i>
1. Skaito	skait <i>o/ė</i> (au) L × 2	sk <i>ei</i> (ai) <i>tav/i</i> (ai) L × 3	skait <i>ime/am/ėime</i> (ome) L × 3
2. Rašo	raš <i>u/ia</i> (au) L × 2	raš <i>i</i> (ai) L ●, L	raš <i>e</i> (ome) L
<i>Pvz. Kalba</i>	<i>kalbu</i>	<i>kalbi</i>	<i>kalbame</i>
4. Žaidžia	<i>Žaidžiu,</i> žaidž <i>a/au/i</i> (iu) L × 4	<i>Žodu,</i> L × 6 žaidž <i>ai/iai/ė/ai/dži</i> (i)	<i>Žaidžime,</i> žodij <i>e,</i> žaidž(i)ame L × 2
5. Dirba	dirb <i>a/iau</i> (u) L × 2	dirb <i>ai/ai</i> (i) L × 2	dirb <i>o/ime/aime</i> (ame) 3, L × 3

Visos gramatikos klasifikuoja įvardžius pagal reikšmę, bet ne visos nustato tuos pačius poskyrius, ne visos juos vienodai vadina ir ne visos tą patį įvardį priskiria tam pačiam poskyriui, todėl tai kelia sunkumų tautinių mažumų mokiniams rašant lietuvių kalba. Išanalizavus mokinių rašto darbų užduotis, buvo pastebėtos asmeninių įvardžių rašybos klaidos, kurios yra pavaizduotos 8 lentelėje. Mokiniai pagal duotą veiksmažodžio pavyzdį turėjo parinkti atitinkamą asmeninį įvardį.

Iš lentelės pavyzdžių matyti, kaip mokiniai klysta rašydami lietuvių (valstybine) kalba žodžių galūnes, pakeičia arba iškraipo žodžio struktūrą, o rašant rusų kalba tokių klaidų buvo rasta vos kelios.

Kita klaidų grupė, tai - *jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos*. Bielinskienė (2009) teigia, kad lietuvių kalbos gramatikoje sintaksinius žodžių junginių ir sakinių ryšius jungia jungtukai, kurie yra skirstomi į sujungiamuosius ir prijungiamuosius jungtukus bei jungiamuosius žodelius. Jungtukai ir jungiamieji žodžiai turi leksinę reikšmę, nes jie atlieka teksto atkarpų siejimo funkciją. Vertinant padarytas klaidas matyti, kad mokiniai nesupranta sakinio minties. Pvz., sakiniuose: **Kad / kuris (Kol) rankraštis pavirsta knyga, dar reikia daugelio žmonių triūso; Aš pabaigsiu tą rašinį, kuris / bet (nors) tektų pavėluoti į gimtadienį; Jei (ko) daugiau norėti iš tokios dienos, ir / kada (kuri) prasideda laimingu berniuko juoku kada (ir) nuostabiai gražiu oru?; Jei Ar prisimenate kur / kad (kada) jūs pats paskutinį kartą avėjote tokiais bateliais** ir t.t. Vertinant rusų kalba mokinių rašto darbus, specialių užduočių su jungtukų ir jungiamųjų žodelių rašyba susijusių užduočių nebuvo, bet tokių klaidų rasta laisvojo bandomojo vertimo užduotyje, pvz., rašydami sakinį *Быть в нём вместе как в мучениях и справедливости, как (так) в (и) понятой правде*, mokiniai vartoja netinkamą jungiamąjį žodelį *как (kaip)*, nors pagal sakinio prasmę vertėtų panaudoti *так (taip)* be to sakinyje vartojamas prielinksnis *в (į)*, nors turėtų būti pavartotas jungtukas *и (ir)*. Šis jungtukas yra sudėtinis ir kalboje vartojamas: *как...так и (kaip...taip ir)*. Analogiškos klaidos daromos ir kitame sakinyje *Быть в нём дружно как в страдании и совести, как (так и) в понятой правде, воскрешения в чуде*. Pasak minėtos autorės, galima teigti, kad jungtukai ir jungiamieji žodžiai turi ryškią leksinę jungtuko ar jungiamojo žodžio reikšmę ir įtaką, kaip jie vartojami sakinyje.

Prieveiksmių vartojimo klaidos. Analizuojant rusų kalbos rašto užduotis ir atliktus darbus išaiškėjo, kad mokiniai daro daug prieveiksmių vartojimo klaidų. Urbonavičius (2004) teigia, kad prieveiksmis būdingas visiems stiliams, tačiau kalbos raiškumui kelti vartojamas tik šnekamojoje kalboje ir grožinėje literatūroje. Pasak autoriaus, visos daugiareikšmio žodžio reikšmės sudaro semantinę žodžio struktūrą. 9 lentelėje pateiktame užduoties pavyzdyje matyti, kokias ir kiek klaidų daro mokiniai, parinkdami atitinkantiems prieveiksmiams sinonimus.

Pateiktiems posakiams parinktų atitinkančiųrieveiksmių – sinonimų klaidos, vnt.

1.	Из рук вон - ~~досконально/точь-в-точь...~~ (очень плохо) R*×6	бдительно
2.	Душа в душу - ~~неожиданно/очень плохо...~~ (согласно) R*×5	очень плохо
3.	Как зеницу ока - ~~постепенно~~ (бдительно) R*×4	согласно
4.	Как на иголках - ~~очень плохо~~ (беспокойно) R*×3	неизвестно когда
5.	Как снег на голову – ~~беспокойно...~~ (неожиданно) R*×3	беспокойно
6.	Когда рак на горе свиснет – ~~бдительно~~ (неизвестно когда) R*	постепенно
7.	Капля по капле – ~~согласно~~ (постепенно) R*×4	досконально
8.	Не оставь камня на камне - ~~неизвестно когда~~ (абсолютно ничего) R*×5	неожиданно
9.	Копейка в копейку - ~~абсолютно ничего~~ (точь-в-точь) R*×5	абсолютно ничего
10.	Как свои пять пальцев - ~~очень плохо/согласно~~ (досконально) R*×7	точь-в-точь

Iš 9 lentelės pavyzdžių matyti, kad mokiniai nesupranta posakių reikšmių, arba nesupranta, kokią žodžio reikšmę turi pateiktirieveiksmiai. Posakiui «из рук вон» (iš rankų viskas krenta arba labai blogai), 6 mokiniai parenka sinonimą «*mun mon*» (tip top arba kruopščiai) ir pan. Tokios užduoties atlikimo klaidų analizė rodo, kad dauguma mokinių turi siaurą žodyną, nesupranta posakių reikšmių, nesugeba parinktirieveiksmių – sinonimų.

Apibendrinant žodžių rašymo klaidas, aiškiai matyti, gramatinių žinių, kurių pagrindą sudaro morfologijos ir sintakės žinios, stoka: žodžių formų iškraipymas, sudėtingai parašyti bei suprasti žodžių junginiai ir sakiniai, dažnai daromos žodžių galūnių klaidos, neteisingai parenkama giminė ar ne tas žodžio skaičius. Taip pat kyla daug problemų rašant skaitvardžius, įvardžius, būdvardžius irrieveiksmius. Todėl analizuojant mokinių rašto darbus buvo sudaryta dar viena klaidų grupė, kuri leido nustatyti kalbos vartojimo rašto darbuose klaidas.

Kalbos vartojimo klaidos. Rašytinė kalba priklauso nuo įvairių kalbos vartojimo taisyklių, kurių mokomasi mokykloje, tačiau dvikalbiams mokiniams tai sudaro glaudų ryšį su kitos kalbos mokėjimu ir taisyklių taikymu ją vartojant. Analizuojant rašto darbus išskirta dar viena klaidų grupė, - kalbos vartojimo klaidos. Šiai klaidų grupei priskirtos dvi pagrindinės kategorijos - netinkamos žodžių junginių (frazijų) prasminio derinio klaidos (**LL – RL**) ir gramatinės žodžių rašybos klaidos (**LG – RG**). Netinkamos žodžių junginių (frazijų) prasminio derinio ir gramatinės žodžių rašybos klaidų pavyzdžiai pateikti 10 lentelėje.

Kalbos vartojimo klaidos rašto darbuose, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rašymo rusų kalba klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Kalbos vartojimo klaidos rašto darbuose					
Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	LL	306	Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	RL	12
Man patogų sėdėti <i>sofoje</i> (ant sofos). <i>Pas mane yra</i> (у меня есть) (<i>Aš turiu</i>) tuščia(a) dėžute(e). <i>Pas mane</i> (Mano) batuose(e) buvo labai šlapia. Aš važiauvau <i>per</i> lygų(iu) kelią(iu). Su <i>šitų</i> (šiuo) berniukų(u) yra įdomu ir kt.			и с красивой фигурой (у нее красивая фигура), небольшого роста (невысокого), тёмный волос заплетён – (vienas tamsus plaukas supintas) (тёмные волосы заплетёные – visi tamsūs plaukai supinti), сказать – (pasakyti) (пожелать - palinkėti) ir kt.		
Gramatinės žodžio rašybos klaidos	LG	856	Gramatinės žodžio rašybos klaidos	RG	28
Reksa/mi/ei(ui), <i>parpiliečiu</i> lėšasam/parapijietims lėšoms, <i>apvalą raštą/apvala rasta, sukniomis smiltelių/iu(ėmis)</i> ir kt.			ковказкий (кавказский), пощён, па(о)льщен, она токо (только), инцы/e(и)до(е)нт ir kt.		

Iš lentelėje pateiktų pavyzdžių matyti, kad pvz., sakiniuose *Pas mane (Mano) batuose(e) buvo labai šlapia, Pas mane yra* (у меня есть) (*Aš turiu*) tuščia(a) dėžute(e) respondentai, rašydami šiuos sakinius, vartoja prielinksnį *pas*, kuris lietuvių kalboje nevartojamas. Kituose sakiniuose pvz., *Man patogų sėdėti sofoje (ant sofos), Su šitų (šiuo) berniukų(u) yra įdomu* daromos prielinksnio ir įvardžio vartojimo klaidos. Sakinyje *Mokslininkai spėja, kad (šis milžinas) tas / ši (šiam) milžinas / am/q(ui) daugiau kaip pusantrą tūkstančio metų* vėl matome įvardžio ir skaičiaus vartojimo klaidas. Sakinyje *Babtų miestelis yra Nevėžio upės (kairysis krantas) kairysiu krantu / kairio kranto / kairysis krantas (kairiajame krante)* matyti, kaip sudėtinga teisyklingai parašyti įvardžiuotinės formos būdvardžio vietininko linksnį. Sakinyje *Tuomet buvo pastatyta laikina (apvalūs rąstai) apvalą raštą / apvala rasta/apvalų / apvalais rąstais / apvalus rąstus (apvalių rąstų) bažnytelė* net 5 mokiniai daro šios žodžių frazės linksniavimo ir skaičiaus klaidas, o vienas respondentas iškraipo ir pakeičia vieną žodį kitu. Sakinyje *Metų pradžia buvo skaitomas (laikomas) kovo mėnuo, skirtas karo dievui Marsui, o taip paaiškina / pasiaiškina / supranta (paliudija) šio mėnesio pavadinimas daugelyje Europos kalbų*, analizuojant, kodėl daromos tokios klaidos, išaiškėjo rusų kalbos įtaka, pvz., žodis „skaitomas“ vartojamas sakinyje todėl, kad jo tiesioginis vertimas iš rusų kalbos „считается“. Tokia pat situacija stebima ir kitame sakinyje *Pirmasis A. Puškino vertimas į lietuvių kalbą buvo eilėrašitis "Skendimas", išleidęs / išspausdinęs pasirodęs 1885 m. "Lietuviškame Aušros kalendoriuje" tiesioginis vertimas žodžių „išleidęs“ – „вынестул“, „išspausdinęs“ – „распечатал“*

daugiau tinka perteikti mintį apie eilėraščio publikaciją, nei žodis „pasirodęs“, kuris rusų kalboje reiškia „показался“. Rusų kalba rašytuose darbuose mažiau leksinių klaidų, pvz., *вели (водили)* įrašytas netinkamas laikas, *им (в их честь)* žodis (они) parašytas ne tuo linksniu, *небольшого* nedidelio ūgio (*невысокого*) kalboje vartojama neaukšto ūgio, *и с красивой фигурой* – su gražia figūra nevartotina forma (*у нее красивая фигура* – jos graži figūra), *тёмный волос заплетён* (vienas tamsus plaukas supintas) (*тёмные волосы заплетены* – visi tamsūs plaukai supinti), nederina skaičiaus, *душе учить как дружно имя складывать твоё* neteisinga sakinio konstrukcija (*и имя складывать твоё в душе так дружно*), *Литовское имя (имя Литвы)* pažodinis vertimas „Lietuvos vardas“.

Apibendrinant kalbos vartojimo klaidas rašto darbuose, galima teigti, kad tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai netiksliai užrašo norimą mintį, nepilnai supranta ar visai nesupranta perskaityto teksto, dėl siauro žodyno nesupranta ir nežino žodžių reikšmių, netiksliai juos parenka, arba vartoja žodžius, turinčius visai kitą reikšmę, dažnai mokinius klaidina panašus žodžių skambėjimas, nepilnai ir netiksliai perskaitytas užduoties tekstas. Dažnai vartojamos ne tos žodžių darybos priemonės.

Atlikta rašto darbų kokybinė ir kiekybinė analizė leido ne tik išsiaiškinti rašymo klaidų pobūdį, bet ir suskaičiuoti, kiek tokių klaidų padaryta rašant lietuvių (valstybine) kalba ir rusų kalbomis. Rašybos klaidų bendra apžvalginė lentelė pateikta (9 priedas 1 lentelė)

Rašybos klaidų bendra lentelė detaliai rodo, kokio pobūdžio klaidas daro mokiniai, atlikdami rašto darbus. Iš lentelės matyti, kad bendras klaidų skaičius siekia **5850** klaidų. Tokiu būdu suskaičiuotas kiekvienos grupės klaidų skaičius išryškino didžiausių klaidų grupę. Rašto darbų klaidų apibendrinimas pateiktas 11 lentelėje.

11 lentelė.

Daugiausiai padarytų rašymo klaidų pasiskirstymas, vnt.

Daugiausiai padarytų rašymo klaidų pasiskirstymo apžvalga					
Rašymo lietuvių (valstybine) kalba klaidos, vnt.			Rašymo rusų kalba klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų Skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Žodžių rašymo klaidos					
Žodžių galūnių rašybos klaidos	L●	876	Žodžių galūnių rašybos klaidos	R●	177
Prielinksnų vartojimo sakiniuose klaidos	L☪	222	Prielinksnų rašymo klaidos	R☪	100
			Prieveiksmių vartojimo klaidos	R✳	128
Kalbos vartojimo klaidos rašto darbuose					
Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	LL	306			

Gramatinės žodžio rašybos klaidos	LG	856			
Su balsių rašyba susijusios klaidos					
Ilgosios–trumposios balsės netaisyklingas rašymas	L♣	322			
Praleista/pakeista balsė	L♠	525	Praleista/pakeista balsė	R♠	297
Nosinių balsių rašybos klaidos	L⊙	415	Kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos	R⊙	218
Su tyliosiomis fonemomis susijusios klaidos					
Minkštumo ženklų –i nerašymo ar prirašymo klaidos	L♣	174	Minkštumo ženklų ь ar kietumo ženklų ъ rašymo klaidos.	R♣	131
Su dvigarsių rašyba susijusios klaidos					
Dvbalsių keitimas balsėmis - balsių keitimas dvibalsėmis.	L♣	131			

Iš lentelės matyti, kad iš **4373** klaidų, padarytų rašant lietuviškais rašmenimis, didžiausias klaidų skaičius atitenka žodžių galūnių rašybos klaidoms (**876** klaidos). Žodžių galūnių rašybos klaidos, - tai morfologinės klaidos. Jos nusako galūnių žodžiuose, frazėse ir sakiniuose rašymo klaidas. Rastas panašus skaičius (**856** klaidos) ir gramatinių žodžių rašybos klaidų. Pasak Miliūnaitės (2003), gramatinių formų vartojimo normos ir klaidos dažnai susijusios su įvairiais žodžių reikšmių apribojimais. Didelis semantikos normų nesilaikymas laikytinas kalbos klaida ir griežtai taisytinai neteisingai parinktos ir užrašytos gramatinių žodžio formos, jų vartojimo sunkumai, o taip pat giminės, skaičiaus, linksnių, laipsnių, asmenų painiojimo klaidos. Rašto darbuose, parašytuose rusų kalba, rastos **177** klaidos. Išryškėjo didelis skaičius ir balsių rašybos klaidų: praleistų / pakeistų balsių **525** klaidos, nosinių balsių rašybos **415** klaidų, ilgųjų–trumpųjų balsių netaisyklingo rašymo klaidų priskaičiuota **322** klaidos. Garšvos (2001) nuomone, tautinių mažumų respondentai daro daug balsių rašybos klaidų dėl tokių priežasčių: pirma, kirčiuotos balsės rusų kalboje nesutampa su kirčiuotomis balsėmis lietuvių kalboje, antra, kad 5 balsių rusų kalbos fonemos /u y e o/ a/ nesutampa su lietuvių kalbos /i u o a/ trumposiomis ir ilgosiomis fonemomis, trečia, lietuvių kalboje nėra balsės ы, dėl kurios ilgieji balsiai tariami trumpiau, o balsiai i., i tariami kaip ы. Tačiau ir rašant rusų kalba tai didžiausia klaidų grupė, ją sudaro praleistų / pakeistų balsių klaidos, kurių **297**, o kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidų **218**. Balsių rašybos taisyklė rašant rusų kalba reikalauja kaskart tikrinti balses, parenkant žodį, kuriame balsis būtų kirčiuotas, šios taisyklės nesilaikant balsių rašybos klaidos bus dažnos.

Dar viena kalbos vartojimo, klaidų grupė, rašto darbuose, - netinkamų žodžių junginių (frazijų) prasmės derinimo klaidos - **306** klaidos. Pasak Urbonavičiaus (2004), žodžių junginys yra sintaksės sąvoka. Autorius teigia, kad sintaksinės konstrukcijos dažniau negu kitos kalbos sritys patiria kitų

kalbų poveikį. Sintaksinių konstrukcijų klaidas sudaro klaidingai vartojami linksniai, prielinksnis *pas*, *i*, *ant*, pagal prasmę tarpusavyje nederantys žodžiai.

Kita didelė klaidų grupė, - prielinksnio vartojimo klaidos, jų buvo rasta **222**, o rašant rusų kalba - tik **100**. Prielinksnis nusako linksniuojamųjų žodžių santykius su kitais savarankiškais žodžiais. Kadangi prielinksnis sakinyje visada eina kartu su linksniu, tai netinkamas prielinksnio vartojimas rašytinėje kalboje sudaro galimybę rasti žodžių galūnių, t. y. linksniavimo klaidoms.

Minkštumo ženklų *i* rašymo klaidų rašant lietuviškais rašmenimis rasta **174**. Tautinių mažumų mokiniai skaitydami minkštumo ženklą, kaip *i* taria jį atskirai, todėl žodžiuose gali rasti *j* raidė, kas ir buvo pastebėta ir aptarta aukščiau. Tačiau atliekdami rašymo užduotis dažniausiai minkštumo ženklą *i* praleidžia, o kartais prirašo be reikalo. Rašant rusų (gimtąja) kalba, klaidų skaičius panašus, minkštumo ženklų *ь* ar kietumo ženklų *ѣ* rašymo klaidos sudaro **131** klaidą. Norint teisingai parašyti minkštumo ženklą, būtina vadovautis taisyklėmis, tai yra gramatinės rašybos normomis ir jas taikyti rašant.

Dvibalsių keitimo balsėmis - balsių keitimo dvibalsėmis klaidų rašant lietuviškomis raidėmis rasta **131**. Dviejų balsių junginys tame pačiame skiemenyje kelia daug sunkumų tautinių mažumų respondentams rašant lietuvių (valstybine) kalba. Dažnai iš dviejų balsių lieka tik viena, ji virsta iš dvibalsės balse. Dvibalsių keitimo klaidos į balses arba atvirkščiai žymi silpnus fonetinius įgūdžius.

Rašant rusų kalbarieveiksmio vartojimo klaidų buvo suskaičiuota **128**. Rusų kalbojerieveiksmis gali eiti su veiksmažodžiu, su būdvardžiu ir surieveiksmiu. Yra eilė taisyklių, kokiais atvejais jis rašomas skyriumi, kartu ir per brūkšnelį, todėlrieveiksmio taisyklinga rašyba ir tinkamas vartojimas kalboje priklauso nuo taisyklių vartojimo rašant.

Taigi apibendrinant kokybinę rašto darbų analizę galima teigti, kad ortografinis žodynas yra spontaniškai įtraukiamas į rašymo procesą. Rašymo metu silpnai dalyvauja fonologinis žodynas, kuriame yra saugoma jau žinomų žodžių forma, semantinė sistema, kaip žodžių reikšmių šaltinis, kurį galima pasitelkti atliekant žodžių suvokimo ir žodžių darybos užduotis. Vadinasi, norint užtikrinti sėkmingą rašybą būtina išmokti naudotis ortografiniame žodyne saugoma informacija.

Galima numanyti, kad tautinių mažumų dvikalbių mokinių rašymo sunkumai rašant rusų ir lietuvių (valstybine) kalba kyla dėl visos kalbos raidos neišlavėjimo. Rašymo klaidų pobūdis panašus į rašymo sutrikimus, kai rašantysis iškraipo žodžių struktūrą, nesilaiko rašybos taisyklių ir jų netaiko. Rašant lietuviškais rašmenimis klaidų pobūdis leidžia manyti, kad tautinių mažumų mokiniams kyla sunkumų vertinant morfologinę lietuviškų žodžių struktūrą ir ją atvaizduojant rašyboje, nes skiriasi ne tik fonemų

skaičius, bet ir raidynas. Tokiu būdu žodžių ortografinių atvaizdų stoka trukdo atpažinti žodžius ir generuoti šio žodžių taisyklingą užrašymą.

Daroma prielaida, kad tautinių mažumų mokiniai maišo kelių kalbų žodžių ortografinius atvaizdus dėl ortografijų skirtumų, todėl negali užtikrinti tolygios rašymo proceso raidos, o tai sudaro pagrindą rasti rašymo sunkumams. Dviejų kalbų rašymo įgūdžių susidarymui svarbu, kad abiejų kalbų, kuriomis bendrauja vaikas raida būtų tolygi, tačiau pagrindą antrosios kalbos ortografiniams įgūdžiams formuoti lemia gimtosios kalbos raida.

Išvados

1. Literatūros apžvalga atskleidė, kad iki šiol nėra vienodo dvikalbystės apibrėžimo, nusakančio jos charakteristikas. Ginčijamasi ir dėl dvikalbystės poveikio visai individo kalbos raidai. Mokslininkų nuomonė išsiskiria pripažįstant teigiamas ir neigiamas dvikalbystės įtakas. Tačiau visi vieningai sutinka, kad dvikalbystė yra įvairialypė. Išaiškėjo, kad dvikalbio mokinio rašymo mokymosi procesai ir su jais susijusių skirtingų leksinių ortografinių elementų vartojimas priklauso nuo vaiko psicholingvistinių gebėjimų lygio.

2. Empirinio tyrimo metu taikant kokybinį ir kiekybinį tyrimo metodus išaiškėjo, kad tautinių mažumų dvikalbiams mokiniams būdingos fonetinės, gramatinės, leksinės-semantinės, sintaksinės klaidos.

3. Tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai rašydami lietuviškai, daugiausiai daro žodžių rašymo ir vartojimo klaidų. Mokiniai negeba parinkti gramatinių žodžių formų: giminės, skaičiaus, laipsnio, linksnio ar asmenų galūnių, rišliai ir gramatiškai taisyklingai sujungti žodžių, į sakinius ar sakinių į rišlų pasakojimą, vienus žodžius keičia kitais netinkančiais pagal prasmę.

4. Gausi klaidų skaičiumi yra fonologinių klaidų grupė. Rašydami lietuvių kalba dvikalbiai mokiniai netaisyklingai rašo ilgąsias-trumpąsias balse, nosines balse šaknyje ir galūnėje, beveik dvigubai daugiau praleidžia ar pakeičia balsių žodžiuose, o rašydami dvibalsius juos keičia vienu balsiu arba ilguosius balsius dvibalsina.

5. Rašydami lietuviškai tautinių mažumų dvikalbiai mokiniai nerašo minkštumo ženklų arba jų parašo netinkamoje vietoje.

6. Nustatyta, kad rašant rusų kalba klaidų skaičius mažesnis, tačiau klaidų pobūdis panašus į padarytas rašymo klaidas rašant lietuviškai. Tai iš dalies rodo girdimojo suvokimo nepakankamą išlavėjimą.

7. Pagrindiniai skirtumai ir panašumai tarp rašymo klaidų lietuvių ir rusų kalbomis remiasi skirtingų kalbų rašymo taisyklėmis.

Hipotezė, jog tautinių mažumų dvikalbiams mokiniams, dvikalbystė turi įtakos taisyklingai rašybai lietuvių kalba išmokti, pasitvirtino.

Literatūra

1. Ada, A., F. (1988 a). *Creative reading: A relevant methodology for language minority children*. In L.M. Malave (Ed.) NABE '87. Theory, research and application: Selected Papers. Buffalo: State University of New York.
2. Ambrukaitis, J. (2010). *Lietuvių kalbos užduotys 5 – 6 klasėms 1*, (p. 57). Vilnius: Lucilijus.
3. Ameel, E., Malt, B., C., Storms, G., Van Assche, F. (2009). Semantic convergence in the bilingual lexicon. *Journal of Memory and Language* 60 (2009) 270–290
https://fac.ppw.kuleuven.be/lep/concat/eef/downloads/JML_convergence.pdf (žiūrėta 2013-07-17).
4. Arab-Moghaddam, N., Senechal, M. (2001). Orthographic and phonological processing skills in reading and spelling in Persian/English bilinguals. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 140–147.
5. Arnašienė, Ž. (2007). *Gimtosios kalbos ir svetimšios kalbos mokymo(si) sąsajos pradinėje mokykloje*. Pedagogika 85, 165 p. <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/85.pdf> (žiūrėta 2013-08-12).
6. Athanassiou, Ph. (2006). *The Application of Multilingualism in the European Union Context*. Legal Working Paper Series, No. 2 (March 2006). Retrieved February 1, 2011 from
<http://www.ecb.int/pub/pdf/scplps/ecblwp2.pdf>. (žiūrėta 2013-07-17).
7. August, D., Hakuta, K. (1998). *Improving schooling for language-minority children: A research agenda*. Washington, DC: National Research Council.
<http://yf.nlic.net.cn:85/dmtzy/yy/7/wwdzs/Education/index36.pdf> (žiūrėta 2013-07-21).
8. Bagdonavičiene, V., Balčiūniene, V., Tandzegolskiene, I., ir kt. (2011). *Integruotas modelis, skirtas užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusiems lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimui, sukūrimas ir išbandymas (Lituanistinis modelis)*
http://www.pasauliolietuviai.lt/uploads/news/Odetos_pdf_Lituanistinis%20modelis%2013%2001%2021.pdf (žiūrėta 2014-01-05).
9. Bahr, R., H., Silliman, E., R., Berninger, V., W. (2009). *What spelling errors have to tell about vocabulary learning* In C. Wood & V. Connelly (Eds.), *Contemporary perspectives on reading and spelling* London: Elsevier
10. Baker, C. (2006). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. (4th.ed.). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
11. Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*.

[http://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=fEt5VKBIMSsC&oi=fnd&pg=PR6&dq=Baker+\(1993\),+bilingual&ots=iEVmJtjYGO&sig=dQO9pwAlugpHdmtmcmOZHWWcCTU&redir_esc=y#v=onepage&q=Baker%20\(1993\)%2C%20bilingual&f=false](http://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=fEt5VKBIMSsC&oi=fnd&pg=PR6&dq=Baker+(1993),+bilingual&ots=iEVmJtjYGO&sig=dQO9pwAlugpHdmtmcmOZHWWcCTU&redir_esc=y#v=onepage&q=Baker%20(1993)%2C%20bilingual&f=false) (žiūrėta 2013-09-12).

12. Balčiūnienė, I. (2013). *Kalbų mokėjimas – unikali asmenybės savastis ir turtas*.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mq8ms4ZhyIEJ:www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-07-22-ingrida-balciuniene-kalbu-mokejimas-unikali-asmenybes-savastis-ir-turtas/104488+&cd=6&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> (žiūrėta 2013-11-29)

13. Bear, D., R., Templeton, S. (1998). Explorations in developmental spelling: Foundations for learning and teaching *The Reading Teacher*; Nov 1998; 52, 3; *Platinum Periodicals* pg. 222 <http://www.elearningsolutions.us/msde/reading2/phases/docs/BearTempletonSpelling.pdf> (žiūrėta 2013-10-03).

14. Bear, D., Invernizzi, M., Templeton, S., Johnston, F. (2004). *Words their way: Word study for phonics, vocabulary, and spelling instruction (3rd. ed.)* Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

15. Bedore, M., L., Pena, E., P., Summers, C., L., Boerge, K., M., Resendiz, M., D., Greene, K., Bohman, T., M., Gillam, R., B. (2012). *The measure matters: Language dominance profiles across measures in Spanish–English bilingual children*.

16. Bendorienė, A., Bogušienė, V., Dagtė, E., Daržinskaitė, T. ir kt. (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Alma littera. Vilnius.

17. Berman, R., A., Slobin, D., I. (1994) *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

18. Berninger, V., W., Nielsen, K., H., Abbott, R., D., Wijsman, E., Raskind, W. (2006). *Writing Problems in Developmental Dyslexia: Under-Recognized and Under-Treated*. *J Sch Psychol*. Feb 2008; 46(1): 1–21. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2344144/> (žiūrėta 2013-12-27).

19. Bhattacharya, A. (2006). *Syllable Representation in Written Spellings of Sixth and Eighth Grade Children*. *Insights on Learning Disabilities* 3 (1) 43 – 61, 2006 http://www.ldworldwide.org/pdf/journal/2006/03-06_syllable.pdf (žiūrėta 2013-11-21).

20. Bialystok, E. (1997). *Language Processing in Bilingual children*. *J. King Saud Univ.*, Vol. 9, Arts (1), pp. 39-45 (A.H. 141/1997).

21. Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development. Language, literacy and cognition*. Cambridge university press.

<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/00045520.pdf> (žiūrėta 2013-12-12).

22. Bialystok, E., McBride-Chang, Luk, G. (2005). *Bilingualism, Biliteracy, and Learning to Read: Interactions Among Languages and Writing Systems*. Scientific studies of reading, 2005 - Taylor & Francis
http://www.psych.yorku.ca/gigi/documents/Bialystok_Luk_Kwan_2005.pdf (žiūrėta 2013-12-14).
23. Bialystok, E., Luk, G., Kwan, E. (2005) *Bilingualism, Biliteracy, and Learning to Read: Interactions Among Languages and Writing Systems*. York University.
http://www.psych.yorku.ca/gigi/documents/Bialystok_Luk_Kwan_2005.pdf (žiūrėta 214-01-14).
24. Bielinskienė, A. (2009). Relevancijos teorija ir diskurso jungtųjų bei jungiamųjų žodžių pragmatika. *ISSN 1648-2824 KALBŲ STUDIJOS. 2009. 15 NR. * STUDIES ABOUT LANGUAGES. 2009. NO. 15*
http://www.kalbos.lt/zurnalai/15_numeris/09.pdf (žiūrėta 2013-12-14).
25. Bissex, G. (1980). *GNYS at Work: A Child Learns to Write and Read*. Cambridge: Harvard University Press.
26. Bradley, L., Bryant, P., E. (1979). Deficits in auditory organisation as a possible cause of reading backwardness. *Nature*, 271, 746-747.
27. Bradley, L., Bryant, P., E. (1983). Categorizing sounds and learning to read: A causal connection. *Nature*, 301, 419-421.
28. Butler, Y., G., Hakuta, K. (2004). *Bilingualism and second language acquisition*. The handbook of bilingualism. Edited by Tej K. Bhatia and William C. Ritchie. 2004, 2006 by Blackwell Publishing Ltd
http://www.ehu.es/HEB/Mikel/Adam%26Mikel_Master2011_12/Lecture%208%20biblio/The_Handbook_of_Bilingualism_chapter5.pdf (žiūrėta 2013-12-17).
29. Caramazza, A. (1988). *Some aspects of language processing revealed through the analysis of acquired dysgraphia: The lexical system*. Annual Review of Neuroscience, 11, 395-421
30. Charles, A., Perfetti, C., A., Liu, Y., Fiez, J., Nelson, J., Bolger, D., J. (2007). *Reading in two writing systems: Accommodation and assimilation of the brain's reading network*. Bilingualism: Language and Cognition 10 (2), 2007, 131-146 C _ 2007 Cambridge University Press doi:10.1017/S1366728907002891
<http://www.pitt.edu/~perfetti/PDF/Reading%20in%20writing%20systems.pdf> (žiūrėta 2013-12-14).
31. Cieszynska, B., E. (2007). *Bilingual Acquisition Revisited. Some Implications of a Polish-Portuguese Case Study*. Twenty Years Later. Iberian and Slavonic Cultures: Contact and Comparison. Lisboa: Compares. pp. 321-331.

32. Crawford, J. (1995). Endangered native American languages: what is to be done, and why? *THE BILINGUAL RESEARCH JOURNAL Winter 1995, Vol. 19, No. 1, pp. 17-38*
http://www.ncela.us/files/rcd/BE021828/Endangered_Native_American.pdf (žiūrėta 2013-12-29).
33. Creswell, J., W., Klassen, A., C., Plano Clark, V., L., Smith, K., C. (2007). *Best Practices for Mixed Methods Research in the Health Sciences*.
https://tiger.uic.edu/jaddams/college/business_office/Research/Best_Practices_for_Mixed_Methods_Research.pdf (žiūrėta 2013-12-29).
34. Cummins, J. (1981a). *The role of primary language development in promoting educational success for language minority students*. In California State Department of Education (Ed.), *Schooling and language minority students: A theoretical framework*. Los Angeles: Evaluation, Dissemination and Assessment Center, California State University.
35. Cummins, J. (1981b). Age on arrival and immigrant second language learning in Canada: A reassessment. *Applied Linguistics, 1, 132-149*.
36. Cummins, J. (1984). *Bilingualism and special education: Issues in assessment and pedagogy*. Clevedon, Eng.: Multilingual Matters, and San Diego: College Hill Press.
37. Cummins, J. (1996). *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society*. Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
38. Cummins, J. (2001). *The entry and exit fallacy in bilingual education*. In C. Baker & N.H. Hornberger (Eds.). *An introductory reader to the writings of Jim Cummins* (pp. 110–138). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
39. Daukšytė, J. (1998). *Psichologiniai-pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. Mokslo darbai. Pedagogika 36.
40. Diaz, R., M. (1983). *Thought and Two Languages: The Impact of Bilingualism on Cognitive Development*. *Review of Research in Education, Vol. 10. (1983), pp. 23-54*.
41. Duursman, E., Romero-Contereras, S., Szuber, A., Proctor, P., Snow, C. (2007). The role of home literacy and language environment on bilinguals' English and Spanish vocabulary development. *Applied Psycholinguistics 28 (2007), 171–190 Printed in the United States of America DOI: 10.1017.S0142716406070093*
42. Ehri, L., C. (1984). *How Orthography Alters Spoken Language Competencies in Children Learning to Read and Spell*. En J. Downing y R. Valtin (eds.) *Language Awareness and Learning to Read*. Nueva York, Springer-Verlag.

43. Ehri, L., C. (1989). The development of spelling skill and its role in reading acquisition and reading disability. *Journal of Learning Disabilities*, 22, 356-365.
44. Ehri, L., C. (2002). Phases of acquisition in learning to read words and implications for teaching. *British Journal of Educational Psychology: Monograph Series*, 1, 7–28.
45. Ellis, A., W. (1984). *Reading writing and dyslexia*. Hove, Lawrence Erlbaum Associates.
46. Ellis, N. (1994). *Consciousness in second language learning: psychological perspectives on the role of conscious processes in vocabulary acquisition*.
<http://www.aila.info/download/publications/review/AILA11.pdf#page=37> (žiūrėta 2013-11-14).
47. Escamilla, K. (2000). *Bilingual means two: Assessment issues, early literacy and Spanish-speaking children*. In A Research Symposium on High Standards in Reading for Students from Diverse Language Groups: Research, Practice & Policy (pp. 100–128). Washington, DC: Office of Bilingual Education and Minority Languages Affairs. Retrieved December 15, 2004, from
<http://www.ncela.gwu.edu/pubs/symposia/reading/index.html> (žiūrėta 2013-08-26).
48. Escamilla, K. (2006). *Semilingualism applied to the literacy behaviors of Spanishspeaking emerging bilinguals: Bi-illiteracy or emerging biliteracy?* *Teachers College Record*, 108, 2329-2353.
49. Flores, B. (1981). Bilingual reading instructional practices: the three views of the reading process as they relate to the concept of language interference. *California Journal of Teacher Education* Vol. 8, No. 3, Bilingualism (SUMMER 1981), pp. 98-122
50. Francis, N. (2010). A Componential Approach for Bilingual Reading and Comparative Writing System Research: The Role of Phonology in Chinese Writing as a Test Case. *Language Learning* ISSN 0023-8333
<http://jan.ucc.nau.edu/nf4/Bilingualism/PhonoChinese.pdf> (žiūrėta 2014-01-11).
51. Freeman, R., D. (1998). *Bilingual education and social change*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
52. Galambos, Hakuta. (1988). Subject-specific and task-specific characteristics of metalinguistic awareness in bilingual children. *Applied Psycholinguistics* (1988) 9, 141-162 *Printed in the United States of America*
[http://www.stanford.edu/~hakuta/www/research/publications/\(1988\)%20-%20SUBJECT%20SPECIFIC%20AND%20TASK%20SPECIFIC%20CHARACTERISTICS%20.pdf](http://www.stanford.edu/~hakuta/www/research/publications/(1988)%20-%20SUBJECT%20SPECIFIC%20AND%20TASK%20SPECIFIC%20CHARACTERISTICS%20.pdf)
 (žiūrėta 2013-08-03).
53. Garšva, K. (2001). Lietuvių ir rusų kalbų garsų santykis. *ISSN 1648-2824 KALBŲ STUDIJOS. 2001. Nr. 1. * STUDIES ABOUT LANGUAGES. 2001. No. 1.*

http://www.kalbos.lt/zurnalai/01_numeris/05.pdf (žiūrėta 2013-07-27).

54. Гаршва, К. (2001). Соотношение звуков литовского и русского языков. *ISSN 1648-2824 KALBU STUDIJS. 2001. Nr. 1. * STUDIES ABOUT LANGUAGES. 2001. No. 1.*

http://www.kalbos.lt/zurnalai/01_numeris/05.pdf (žiūrėta 2013-07-27).

55. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). *Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Specialiojo ugdymo pagrindai. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 2003.*

56. Geva, E., Yaghoub-Zadeh, Z., Schuster, B. (2000). *Understanding individual differences in word recognition skills of ESL children. Annals of Dyslexia, 50, 121-154.*

57. Geva, E., Siegel, L., S. (2000). Orthographic and cognitive factors in the concurrent development of basic reading skills in two languages. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal, 12, 1-30.*

<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1008017710115#page-1> (žiūrėta 2013-07-30).

58. Geva, E., Woolley, L., W., Shany, M. (2002). Development of reading efficiency in first and second language. *Scientific Studies of Reading 1 (2), 119-144 Oller, Eilers, 2002;*

59. Gildersleeve-Neumann, C., Peña, E., Davis, B., Kester, E. (2008). *Effects on L1 during early acquisition of L2: Speech changes in Spanish at first English contact. Bilingualism: Cognition and Language. 12, 259-272.*

60. Goodman, R., Br., Caramazza, A. (1986). *Aspects of the spelling process: Evidence from a case of acquired dysgraphia. Language and Cognitive Processes, 1, 263-296.*

61. Gort, M. (2004). *Writing processes of young bilinguals: Lessons learned from classroom based research. Proceedings of the First International Symposium on Bilingualism and Bilingual Education in Latin America (pp.1-14). Buenos Aires, Argentina.*

62. Hakuta, H., K., Ferman, B., M., Diaz, R., M. (1987). Bilingualism and cognitive development: threeperspectives. In S. E. Rosenberg (Ed). *Advances in applied psycholinguistics, Vol. 2. New York: Cambridge University Press.*

[http://www.stanford.edu/~hakuta/Publications/\(1987\)%20%20BILINGUALISM%20AND%20COGNITIVE%20DEVELOPMENT%20THREE%20PERSPE.pdf](http://www.stanford.edu/~hakuta/Publications/(1987)%20%20BILINGUALISM%20AND%20COGNITIVE%20DEVELOPMENT%20THREE%20PERSPE.pdf) (žiūrėta 2013-08-05).

63. Hamers, J., F., Blanc, M., H. (2000). *Bilinguality and Bilingualism, 2nd edn. Cambridge, UK: Cambridge University Press.*

64. Heller, M., Pavlenko, A. (2010). *Bilingualism and multilingualism.*

<http://210.45.212.38/english/elang/resource/extend/%E7%A4%BE%E4%BC%9A%E8%AF%AD%E8%A8%80%E5%AD%A6/Society%20and%20Language%20Use.pdf#page=86> (žiūrėta 2013-08-02).

65. Heller, M. (2007). *Bilingualism as ideology and practice*. In M. Heller (Ed.), *Bilingualism: A social approach* (pp. 1-22). Hampshire, New York: Palgrave.
66. Hillis, A., E., Caramazza, A. (1989). The Graphemic Buffer and Attentional Mechanisms. *BRAIN AND LANGUAGE* 36, 208-235 (1989)
67. Hintas M. 1987. *Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. Mintys apie gimtąją kalbą*. Vilnius: leidykla „Mokslas“, 50–70.
68. Imedadze, N. (1986). *Psychological aspects of learning Russian as a second language in Georgia*. Prospects Volume 16, Issue 1, pp 135-140
<http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02197979#page-1> (žiūrėta 2014-03-03).
69. Invernizzi, M., Abouzeid, M., Gill, J., T. (1994). Using students' invented spellings as a guide for spelling instruction that emphasizes word study. *The Elementary School Journal*, 95, 155–166.
70. Jacikevičius, A. (1970). *Daugiakalbystės psichologija*. Vilnius.
71. Jacikevičius, A. (1994). Psichopedagoginės daugiakalbystės problemos keičiantis kalbų statusams Lietuvoje. *Socialiniai mokslai. Edukologija*, pp. 164-167.
72. Jakimavičienė, E. (1998). *Pradinių klasių mokinių rašymo sutrikimų šalinimas*. Šiaulių universiteto leidykla, 1998.
73. Jongmans, M. J., Linthorst-Bakker, E., Westerberg, Y., Smits-Engelsman, B., C., M. (2003). *Use of a task-oriented selfinstruction method to support children in primary school with poor handwriting quality and speed*. *Human Movement Science*, 22, 549–566.
74. Jones, D., Christensen, C., A. (1999). Relationship between automaticity in handwriting and student's ability to generate written text. *Journal of Educational Psychology* 91, 44-49.
75. Julbe-Delgado, D. (2010). *Spanish spelling errors of emerging bilingual writers in middle school*. University of South Florida Scholar Commons.
http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2672&context=etd&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.com%2Fscholar%3Fq%3DJulbeDelgado%2B%25282010%2529%2Bbilingual%2Blanguage%2B%26btnG%3D%26hl%3Den%26as_sdt%3D0%252C5#search=%22JulbeDelgado%20%282010%29%20bilingual%20language%22 (žiūrėta 2013-08-11).
76. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. VšĮ Šiaulių Universiteto leidykla. 2006.
77. Karlsdottir, R., Stefansson, T. (2002). *Problems in developing functional handwriting*. Perceptual and Motor Skills, Monograph Suppl. 1-V94, 623–662.

78. Kenner, C., Gregory, E., Ruby, M., Al-Azami, S. (2008). Bilingual learning for second and third generation children. *Language, Culture and Curriculum* 21 (2), 120-137 (2008)
http://research.gold.ac.uk/4528/2/bilingual_learning_for_second_and_third_generation_article%e2%80%a6.pdf (žiūrėta 2013-08-21).
79. Kielaitė, R. (2013). *Kartu įveikime mokymosi sunkumus*. Lucilijus, 2013.
80. Kimbrough, D., O. (2005). *The Distributed Characteristic in Bilingual Learning*. The University of Memphis
<http://www.lingref.com/isb/4/137ISB4.PDF> (žiūrėta 2013-08-04).
81. Kligienė, M. (red.). (2013). *Tautinių mažumų švietimas*. ISSN 1822-4156
http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/575_28fb2ff5d603e17167d59944c7ed0c6b.pdf (žiūrėta 2013-08-24).
82. Kroll, J., F., de Groot, A., M., B. (2005). *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*. New York, NY, US: Oxford University Press. (2005). xiv 588 pp.
83. Krashen, S., D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. University of Southern California.
http://www.sdkrashen.com/content/books/principles_and_practice.pdf (žiūrėta 2013-08-03).
84. Kuhn, M., R., Stahl, S., A. (2004). *Fluency: A review of developmental and remedial practices*. In R. B. Ruddell, & N.J. Unrau (Eds). *Theoretical models and processes of reading* (pp. 412-453). Newark, DE: International Reading Association.
85. Leikin, M., Share, D., L., Schwartz, M. (2005). Difficulties in L2 Hebrew reading in Russian-speaking second graders. *Reading and Writing*. 18:455–472 _ Springer 2005. DOI 10.1007/s11145-005-8919-4
<http://construct.haifa.ac.il/personal/dshare/L2Hebrew.pdf> (žiūrėta 2013-08-03).
86. Liberman, I., Y., Shankweiler, D., Liberman, A., M. (1989). *The alphabetic principle and learning to read*. In D. Shankweiler & I. Y. Liberman, (Eds.), *Phonology and Reading disability: Solving the retuning puzzle*, IARLD Monograph Series, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
87. Liceras, J., M., Fuertes, R., F., Perales, S., Perez-Tattam, R., Spradlin, K., T. (2008). Gender and gender agreement in bilingual native and non-native grammars: A view from child and adult functional–lexical mixings. *Lingua* 118 (2008) 827–851
<http://artsites.uottawa.ca/jmliceras/doc/LICERAS-ET-AL.-2008-Gender-and-Gender-agreement-in-the-bilingual-native-and-the-non-native-grammar-a-view-from-child-and-adult-functional-lexical-mixings.pdf> (žiūrėta 2013-08-04).

88. Lorenzen, B., Murray, L., L. (2008). Bilingual Aphasia: A Theoretical and Clinical Review. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 2008 - ASHA
http://planospeechtherapy.com/virtualroot/Resources/405/Bilingual_Aphasia.pdf (žiūrėta 2013-08-04).
89. Lundberg, I., Frost, J., Petersen, O. (1988). *Effects of an extensive program for stimulating phonological awareness in preschool children*. *Reading Research Quarterly*, 23, 263–285.
90. Margolin, D., I., Wing, A., M. (1983). Agraphia and micrographia: Clinical manifestations of motor programming and performance disorders. *Acta Psychologica. Volume 54, Issues 1–3, October 1983, Pages 263–283*
<http://e.guigon.free.fr/rsc/article/MargolinWing83.pdf> (žiūrėta 2013-08-04).
91. Marian, V., Spivey, M. (2003). Competing activation in bilingual language processing: Within- and between-language competition. *Bilingualism: Language and Cognition* 6 (2), 2003, 97–115 C _ 2003 Cambridge University Press DOI: 10.1017/S1366728903001068
<http://comm.soc.northwestern.edu/bilingualism-psycholinguistics/files/competing.pdf> (žiūrėta 2013-08-06).
92. Mauzienė, L. (2009). Lingvistiniai ir psichologiniai lingvodidaktikos pagrindai (teorinė interpretacija). *Santalka. Filologija. Edukologija*, 2009, t. 17, nr. 2. ISSN 1822-430X print/1822-4318 online
<http://www.cpe.vgtu.lt/index.php/cpe/article/view/1822-430X.2009.17.2.61-67/pdf> (žiūrėta 2013-08-09).
93. Matuzevičienė, A. (2005). Kalbų interferencija kaip rašomosios kalbos sutrikimų veiksnys. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. T. 19. Vilnius*
http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB_0001:J.04~2005~1367152909314/DS.002.0.01.ARTIC (žiūrėta 2013-08-09).
94. Mazolevskienė, A. (2000). Dvikalbystė Lietuvos Šeimose. *Pedagogika* 42, pp. 52-55.
95. Mazolevskienė, A., Montvilaitė, S. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbų ugdymo realijos: Lietuvos patirtis pasauliniame kontekste*.
<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/87/126-131.pdf> (žiūrėta 2013-08-09).
96. Mc Bride-Chang, C., Chang, L. (1996). Phonological processing skills and print exposure: Correlates of word reading in children ages nine to sixteen. *Reading and Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*, 12, 385-400.
97. Mc Laughlin, B. (1987). *Theories of Second Language Learning*. London: Edward Arnold.
98. Miceli, G., Silveri, M. C., Caramazza, A. (1985). Cognitive analysis of a case of pure dysgraphia. *Brain and Language* 25, 187-212.

99. Miceli, G., Silveri, M.C., Caramazza, A. (1987). The role of the Phoneme-to-Grapheme Conversion system and of the Graphemic Output Buffer in writing. In M. Coltheart & G. Sartori (Eds.), *Cognitive neuropsychology of language*. (pp. 235-252). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
100. Mioldažytė, R. (2012) *Kalbos mokymasis ir vystymasis. Dvikalbystė*.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VLC9zFgHzvQJ:www.lietuva.dk/index.php%3Foption%3Dcom_content%26task%3Dview%26id%3D504%26Itemid%3D59+&cd=4&hl=lt&ct=clnk&gl=lt (žiūrėta 2013-11-30)
101. Miliūnaitė, R. (2003). *Nenorminiai gramatikos reiškiniai ir jų vertinimo ypatumai*. Lietuvos kalbos institutas.
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2003~ISSN_0130-2795.N_76.PG_17-29/DS.002.0.01.ARTIC (žiūrėta 2013-10-13).
102. Miozzo, M., De Bastiani, P. (2002). The Organization of Letter-Form Representations in Written Spelling: Evidence from Acquired Dysgraphia. *Brain and Language* 80, 366–392 (2002) doi:10.1006/brln.2001.2598
<http://www.columbiauniversity.org/cu/psychology/miozzo/MD02.pdf> (žiūrėta 2013-06-18).
103. Moats, L., C. (1996). Phonological spelling errors in the writing of dyslexic adolescents. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 8, 105-119.
104. Morais, J., Cary, L., Alegria, J., Bertelson, P. (1979). *Does awareness of speech as a sequence of phones arise spontaneously?* Cognition, 7, 45-64.
105. Muñoz-Sandoval, A., F., Cummins, J., Alvarado, C., G., Ruef, M., L. (1998). *The Bilingual Verbal Ability Tests (BVAT)*. Itasca, IL: Riverside Publishing, Houghton-Mifflin.
106. Oller, D., K., Eilers, R., E. (2002). *Language and Literacy in Bilingual Children*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
107. Oller, D., K., Pearson, B., Z., Cobo-Lewis, A., B. (2007). Profile effects in early bilingual language and literacy. *Applied Psycholinguistics*, 28, 191–230.
108. Ovando, C., J., Combs, M., C., Collier, V., P. (2006). *Bilingual and ESL classrooms: Teaching in multicultural contexts (4th ed.)*. Boston, MA: McGraw Hill.
109. Pakerys, A. (2003). *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilniaus enciklopedija.
110. Paradis, J., Genesee, F., Crago, M. (2004). *Dual Language Development and Disorders: A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning*.

- <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract;jsessionid=EAA0140C28AD166B4E976F02CD935C99.journals?fromPage=online&aid=536788> (žiūrėta 2013-10-10).
111. Paradis, J., Crago, M., Genesee, F. (2006). *Domain-General Versus Domain-Specific accounts of specific language impairment: evidence from bilingual children's acquisition of object pronouns*. *Language Acquisition*, 13(1), 33–62 Copyright © 2005/2006, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
http://www.ualberta.ca/~jparadis/biling_objpro_LA%20copy.pdf (žiūrėta 2013-08-11).
112. Paradis, J., Genesee, F., Crago, M. (2008). *Dual Language Development and Disorders A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning*
<http://www.isccalgary.ca/carestrategy/020310%20Dual%20Language%20Development%20and%20Disorders.pdf> (žiūrėta 2013 -11- 29)
113. Pavlenko, A. (2000). *L2 influence on L1 in late bilingualism*. *Issues in Applied Linguistics*
<http://escholarship.org/uc/item/7gs944m5> (žiūrėta 2013-10-13).
114. Pearson, B., Z., Navarro, A., Kimbrough, D., O., Cobo-Lewis, A. (2010). *Early phonological development in the speech of bilingual-learning infants and toddlers: The interplay of universal and language-specific processes*. *Multilingual norms*, 2010
http://www.umass.edu/aae/Pearson_Navarro_etal_2010_Cruz.pdf (žiūrėta 2013-09-29).
115. Perfetti, C., A., Beck, I., Bell, L., Hughes, C. (1987). *Phonemic knowledge and learning to read are reciprocal: A longitudinal study of first grade children*. *Merrill-Palmer Quarterly*, 33, 283–319.
116. Philip, S., Crain-Thoreson, C., Robinson, Nancy, M. (1995). Linguistic precocity and the development of reading: The role of extralinguistic factors. *Applied Psycholinguistics* 16, 173-187.
117. Phinney, J., S., Romero, I., Nava, M., Huang, D. (2001). The Role of Language, Parents, and Peers in Ethnic Identity Among Adolescents in Immigrant Families. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 30, No. 2, 2001
118. Pribušauskaitė, J., Vilkienė, L. (2008). 2006–2008 m. Bendrojo programavimo dokumento 2-o prioriteto 2.4 priemonė „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“, projektas „Komunikacinių kompetencijų vertinimo ir įsivertinimo sistemos plėtra“, projekto numeris BPD2004-ESF-2.4.0-03-05/0096
<http://www.lsk.flf.vu.lt/file/BEKM.pdf> (žiūrėta 2013-10-18).
119. Pukinskaitė, R. (2006). *Vaikų skaitymo sutrikimai*. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.
120. Ramonienė, M., Brazauskienė, J., Burneikaitė, N., Daugmaudytė, J., Kontutytė, E., Pribušauskaitė, J. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
http://www.lsk.flf.vu.lt/file/Lingvodidaktikos_terminu_zodynas__2012_2.pdf (žiūrėta 2013-11-23).

121. Račkauskaitė, A. (2010). Tautinės mažumos samprata: tarptautinės teisės aspektai. *ISSN 2029–2236 (print) ISSN 2029–2244 (online) SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS SOCIAL SCIENCES STUDIES 2010, 1(5), p. 305–320*
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mI1Ma9BESAEJ:https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php%3Fid%3D241962%2Beuropos+tautiniu+mazumu+apibrezimas&hl=lt&gbv=2&ct=clnk (žiūrėta 2014-04-04).
122. Raškinis, G., Kazlauskienė, A. (2009). Automatinis skiemenavimas: problemos ir jų sprendimas. *ISSN 1648-2824 KALBŲ STUDIJOS. 2009. 15 NR. * STUDIES ABOUT LANGUAGES. 2009. NO. 15*
http://www.kalbos.lt/zurnalai/15_numeris/11.pdf (žiūrėta 2014-03-18).
123. Reyea, M., I., Constanzo, L. (2002). *On the threshold of biliteracy: A first grader's personal journey*. In L. D. Soto (Ed.), *Makings a difference in the lives of bilingual/bicultural children* (pp. 145-156). New York, NY: Peter Lang.
124. Reynolds, L. (1991). *Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning: The McGill Conference in Honour of Wallace E. Lambert Allan G. Reynolds L.* Erlbaum Associates, 1991 - 261 psl.
http://books.google.lt/books?id=Tw3sAgAAQBAJ&pg=PR2&lpg=PR2&dq=Reynolds,+1991+Bilingualism+and+Multiculturalism&source=bl&ots=dreyC4a1P7&sig=a_S3wiKEaxvP4QIjeItyGAtQ8U&hl=lt&sa=X&ei=NIUU8eoCqjJ4ATLjoC4Bg&ved=0CCsQ6AEwAg#v=onepage&q=Reynolds%2C%201991%20Bilingualism%20and%20Multiculturalism&f=falseDale (žiūrėta 2013-11-30).
125. Rodriguez-Fornells, A., Van Der Lugt, A., Rotte, M. (2005). Second Language Interferes with Word Production in Fluent Bilinguals: Brain Potential and Functional Imaging Evidence. *Journal of Cognitive*.
<http://www-cogsci.ucsd.edu/~coulson/cogs179/rodriguez-fornells.pdf> (žiūrėta 2013-11-25).
126. Romaine, S. (2000). *Bilingualism (Languages in Society) 2nd edition*. England: Merton College, University of Oxford.
http://www.amazon.co.uk/Bilingualism-LanguageSociety-Suzanne-Romaine/dp/0631195394#reader_dp_0631195394 (žiūrėta 2013-11-13).
127. Rosenblum, S., Weiss, P., L., Parush, S. (2003). Product and process evaluation of handwriting difficulties: a review. *Educational Psychology Review 15 (1), 41-81*.
<http://pdf.thepdfportal.com/PDFFiles/104014.pdf> (žiūrėta 2013-11-29).
128. Rubin, R., Carian, V., G. (2005). Using writing to understand bilingual childrens literacy development. *The Reading Teacher, 58, 728-739*.

129. Saddler, B., Moran, S., Graham, S., Harris, K., R. (2004). Preventing writing difficulties: The effects of planning strategy instruction on the writing performance of struggling writers. *Exceptionality*, 12, 13–17.
130. Sakalauskienė, V. (2003). *Leksikos tyrimo semantiniai laukai vaidmuo leksikografijoje. Leksikografijos ir leksikologijos problemos*. Vilnius: LKI, 2003, p. 106–113.
http://www.lki.lt/LKI_LT/images/BZ/straipsniai/Leksikos%20tyrimo%20semantiniai%20laukais.pdf (žiūrėta 2014-01-23).
131. Sánchez, L. (2006). Bilingual grammars and Creoles: similarities between functional convergence and morphological elaboration. *Language acquisition and language*.
<http://www.rci.rutgers.edu/~lsanchez/publications/MD.pdf> (žiūrėta 2013-11-13).
132. Scheele, A., F., Leseman, P., P., M., Mayo, A., Y. (2010). The home language environment of monolingual and bilingual children and their language proficiency. *Applied Psycholinguistics* 31 (2010), 117–140 doi:10.1017/S0142716409990191
<http://sla.sjtu.edu.cn/thesis/the%20home%20language%20environment%20of%20monolingual%20and%20bilingual%20children%20and%20their%20language%20proficiency.pdf> (žiūrėta 2013-08-11).
133. Senechal, M., Basque, M., Leclaire, T. (2006). Morphological knowledge as revealed in children's spelling accuracy and reports of spelling. *Journal of Experimental Child Psychology*, 95, 231-254. doi: 10.1016/j.jecp.2006.05.003
134. Shatil, E., Share, D., L. (2003) Cognitive antecedents of early reading ability: A test of the modularity hypothesis. *J. Experimental Child Psychology* 86 (2003) 1–31.
135. Skripkienė, R. (1997). *Dvikalbystės problema. // Ugdymo problemos, II (XXIX) tomas: mokslo darbai*. – Vilnius: P. I., 1997.
136. Slavin, R., E., Madden, N., Calderón, M., Chamberlain, A., Hennessy, M. (2010). Reading and Language Outcomes of a Five-Year Randomized Evaluation of Transitional Bilingual Education. *Running Head: FIFTH-YEAR READING AND LANGUAGE OUTCOMES*.
http://www.bestevidence.org/word/bilingual_education_Apr_22_2010.pdf (žiūrėta 2013-11-09).
137. Smetona, A. (2005). Pagrindinių darybos būdų skyrimo klausimu. *Acta linguistica Lithuanica. LII (2005)* 83 – 89.
http://web.vu.lt/flf/a.smetona/wp-content/benefits/Straipsnis_ZodziuDaryba.pdf (žiūrėta 2014-03-23).
138. Stanovich, E. (1986). *Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy*. Keith E. Stanovich Oakland University
http://www.psychologytoday.com/files/u81/Stanovich__1986_.pdf (žiūrėta 2014-01-21).

139. Stasiūnaitė, J. (2000). Dvikalbystė ir jos problemos ikimokykliniame amžiuje. *Žvirblių takas*, 5, 34-38.
140. Strakšienė, B. (1992). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Kauno technologijos universitetas. <http://www.ukc.ktu.lt/zodynas/word.php?zodis=alografas> (žiūrėta 2014-03-23).
141. Stringer, R., Stanovich, K., E. (2000). *The Connection Between Reaction Time and Variation in Reading Ability: Unravelling Covariance Relationships With Cognitive Ability and Phonological Sensitivity*. *Scientific Studies of Reading* 4(1), 41–53 Copyright © 2000, Lawrence Erlbaum Associates, Inc. http://keithstanovich.com/Site/Research_on_Reading_files/ssr2000.pdf (žiūrėta 2014-01-02).
142. Sun-Alperin, M., K., Wang, M. (2008). Spanish-speaking children's spelling errors with English vowel sounds that are represented by different graphemes in English and Spanish words. *Contemporary Educational Psychology*, 33(4), 932-948.
143. Tainturier, M., J., Rapp, B. (2000). *The spelling processes*. En: B. Rapp (Ed.), *The handbook of cognitive neuropsychology: What deficits reveal about the human mind* (pp. 263-289). Philadelphia: Psychology Press.
144. Treiman, R., Bourassa, D. (2000). *The development of spelling skill*. *Topics in Language Disorders*, 20, 1-18.
145. Treiman, R., Bourassa, D., C. (2000). Children's written and oral spelling. *Applied Psycholinguistics*, 21, 183-204.
146. Urbonavičius, A. (2004). http://ualgiman.dtiltas.lt/rasybos_savoka_ir_pagrindiniai_principai.html (žiūrėta 2014-02-23).
147. Vabalas – Gudaitis, J. (1938). Svetimų kalbų mokymas ir dvikalbiškumas vaikystėje. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas, 245 p.
148. Van Orden, G., C., Jansen, M., A., de Haar, M. A., Bosman, A. M. T. (1997). Complex dynamic systems also predict dissociations, but they do not reduce to autonomous components. *Cognitive Neuropsychology*, 14, 131–165.
149. Vellutino, F., R., Fletcher, J., M., Snowling, M., J., Scanlon, D., M. (2004). Specific reading disability (dyslexia): what have we learned in the past four decades? *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45:1 (2004), pp 2–40
<http://www.ph-heidelberg.de/wp/schoeler/Datein/Vellutino%20et%20al.pdf> (žiūrėta 2013-08-02).
150. Verhoeven, L. (2011). Morphological processing in reading acquisition: A cross-linguistic perspective. *Applied Psycholinguistics* 32 (2011), 457–466doi:10.1017/S0142716411000154

- <http://www.pitt.edu/~perfetti/PDF/Morphological%20processes%20Verhoeven.pdf> (žiūrėta 2013-07-23).
151. Vilkienė, L. (2010). *Daugiakalbystė didžiuosiuose Lietuvos miestuose*. Miestai ir kalbos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 27–68.
152. Vygotskyj, L. (1986). *Thought and language*. A. Kozulin (Ed.). Cambridge: MIT Press.
153. Wang, M., Perfetti, C., A., Liu, Y. (2005). Chinese–English biliteracy acquisition: cross-language and writing system transfer. *Cognition* 97 (2005) 67–88
<http://www.pitt.edu/~perfetti/PDF/Wang%20Cognition%202005.pdf> (žiūrėta 2013-07-23).
154. Wang, M., Park, Y., Lee, K., R. (2006). Korean–English Biliteracy Acquisition: Cross-Language Phonological and Orthographic Transfer. *Journal of Educational Psychology* Copyright 2006 by the American Psychological Association 2006, Vol. 98, No. 1, 148–158
155. Wann, J., P. (1987). Trends in the refinement and optimization of fine-motor trajectories: Observations from an analysis of the handwriting of primary school children. *Journal of Motor Behavior* 19: 13-37. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/00045520.pdf> (žiūrėta 2013-07-23).
156. Wierzbicka, A. (2011). Bilingualism and cognition: The perspective from semantics. *Language and Bilingual Cognition: A Different*.
http://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=EMp5AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA191&dq=Besemeres,+2002%3B+&ots=4cJWvsSE9L&sig=uTpiuxDogfZ7SKGd5mEMpd95qo&redir_esc=y#v=onepage&q=Besemeres%2C%202002%3B&f=false (žiūrėta 2013-07-23).
157. Wright, D., Ehri, L., C. (2007). Beginners remember orthography when they learn to read words: The case of doubled letters. *Applied Psycholinguistics*, 28, 115–133.

Summary

The present Master's Thesis analyzes the writing problems of ethnic minority bilingual pupils. Qualitative and quantitative research sought to find out the type and number of errors made by ethnic minority pupils, writing in official (Lithuanian) and Russian languages.

The research was based on written works of pupils from grade 5-9. Following them, a detailed analysis of errors made in Lithuanian (official) and Russian written works was performed.

146 written works were selected and analyzed from a total of 320 papers. The method of analysis included traditional analysis, in order to find a logical reasoning sequence, designed to highlight the essence of the analyzed material, and internal analysis, in order to perform a detailed analysis of available written works.

While analyzing the tasks of written works in Lithuanian (official) and Russian languages, the errors were grouped and marked by assigned symbols.

The research revealed that errors, found in written works of ethnic minority bilingual pupils, are characterized by phonological, grammatical, lexical – semantic, morphological, and syntactic features. The main differences and similarities between writing errors in official (Lithuanian) and Russian languages are based on orthography of different languages.

Qualitative and quantitative research revealed the trends of writing difficulties of ethnic minority bilingual children, and the nature of writing errors of a bilingual pupil.

The research determined that ethnic minority bilingual children make a lot of and various mistakes when doing writing works in Russian or official (Lithuanian) language. The tasks in Lithuanian language include a significantly higher number of errors than the ones in Russian language. This fact shows undeveloped skills of writing in Lithuanian language.

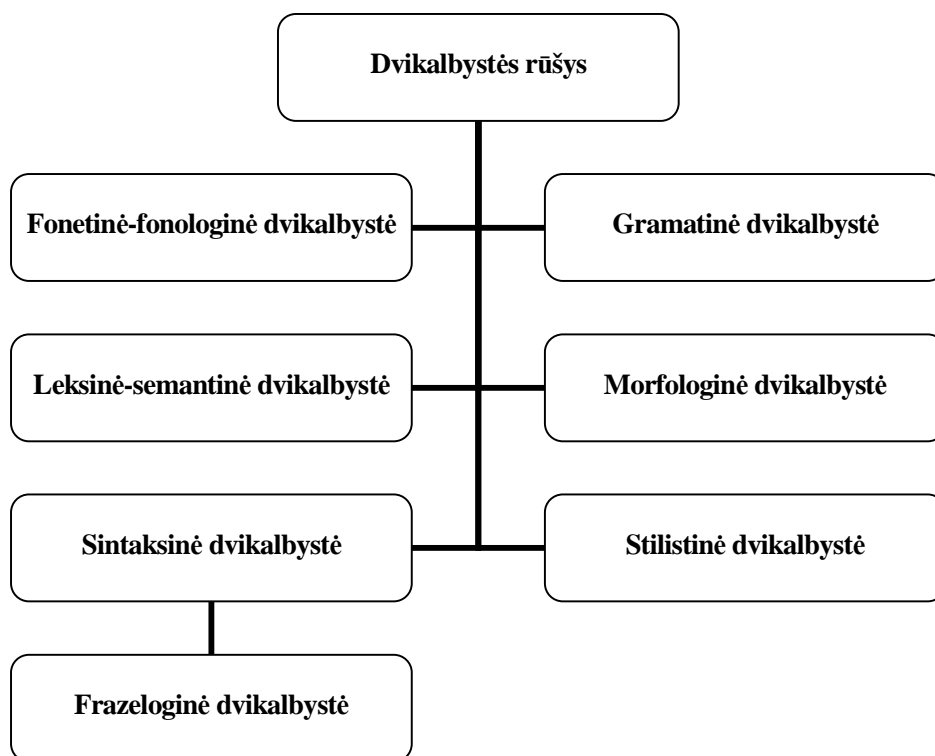
The research has demonstrated that ethnic minority bilingual pupils from grades 5-9 make similar errors both while writing in Lithuanian (official) and Russian languages, i.e., the type of writing errors is similar, however, the number of writing errors in Russian language is significantly lower.

PRIEDAI

1 priedas

Bendrojo ugdymo mokyklų ir mokinių skaičius pagal mokomąsias kalbas 2013–2014 m. m., vnt.

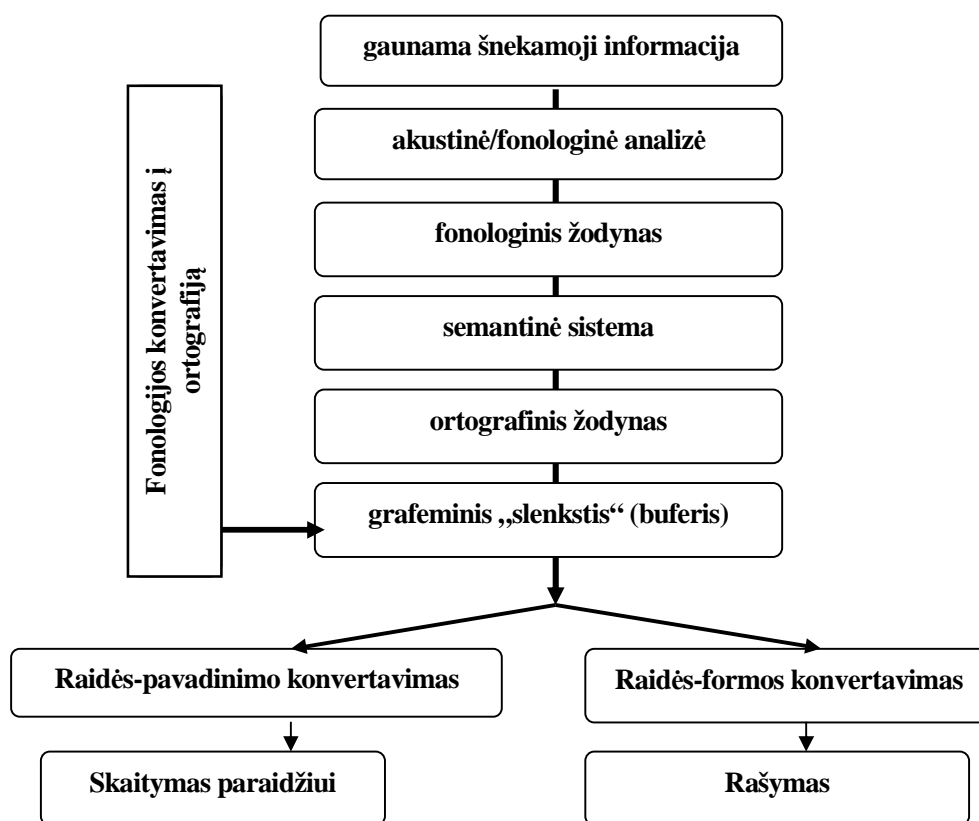
Mokyklų mokomosios kalbos	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Mokosi lietuvių kalba	Mokosi lenkų kalba	Mokosi rusų kalba	Mokosi baltarusių kalba	Mokosi prancūzų kalba	Mokosi anglų kalba
Bendras skaičius	1208	357477	330603	11888	14354	180	112	340
tik lietuvių	1075	322513	322513					
tik lenkų	54	8446		8446				
tik rusų	33	11837			11837			
tik baltarusių	1	180				180		
tik prancūzų	1	112					112	
tik anglų	1	196						196
lietuvių ir lenkų	11	2956	2080	876				
lietuvių ir rusų	14	4039	3028		1011			
rusų ir lenkų	9	3206		2208	998			
lietuvių ir anglų	3	1971	1827					144
lietuvių, rusų ir lenkų	6	2021	1155	358	508			

1 pav. 7 dvikalbystės rūšys (pagal Stasiūnaitę, 2000).

Stasiūnaitė (2000), remdamasi visumine kalbos raida, pateikia 7 dvikalbystės rūšis:

- *fonetinė (fonetinė-fonologinė)*: netaisyklingas balsių ir dvibalsių tarimas, tarimas pritaikant gimtosios kalbos taisykles, vienu garsų keitimas kitais;
- *gramatinė*: linksnių, giminių vartojimo klaidos, žodžiu derinimo, prielinksnių, priešdėlių vartojimo klaidos;
- *leksinė-semantinė*: netikslus žodžio reikšmės vartojimas, svetimybų vartojimas ir kt.;
- *morfoliginė*: galūnių supaprastinimas, netaisyklingas galūnių vartojimas, žodžių trumpinimas, sangražos dalelytės vartojimo klaidos ir kt.;
- *sintaksinė*: žodžių tvarkos sakinyje keitimas;
- *stilistinė*: stiliaus sakinyje nesilaikymas;
- *frazeliginė*: posakių, kurių negalima išversti pažodžiui nesupratimas.

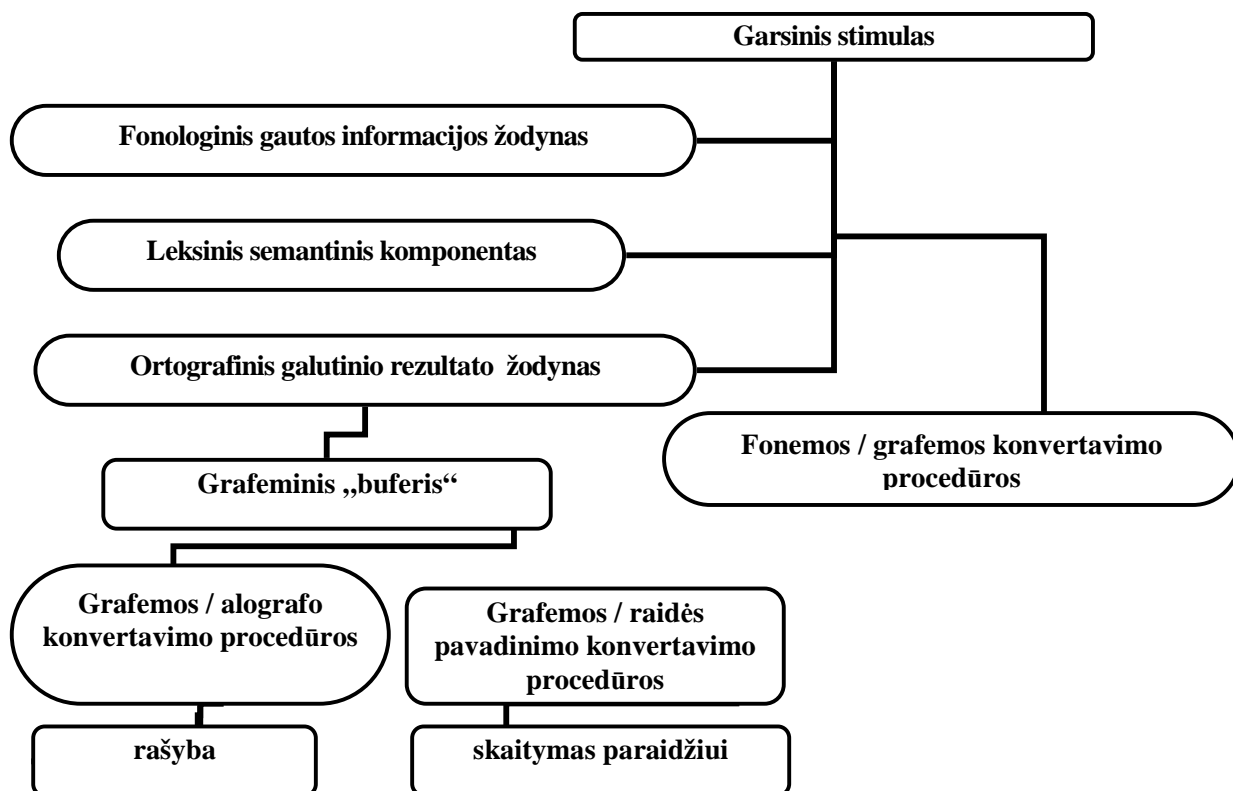
1 pav.: Funkcinė rašybos sistemos architektūra, arba fonologijos konvertavimo į ortografiją sistemos modelis (pagal Caramazza, 1988; Ellis, 1984)

Funkcinė rašybos sistemos architektūra, arba fonologijos konvertavimo į ortografiją sistema parodo, kaip vyksta žodžio užrašymas.

1. Akustinė / fonologinė arba šnekamoji informacija yra apdorojama girdimojo žodžio analize. Tai kalbėjimo ar teksto dalis, suvokiama kaip sąlygiškai atskira, todėl rašoma atskirai, o fonologinis skirstymas vyksta į smulkesnius vienetus (t.y. fonemas, skiemenis ar kitus funkcinius vienetus).
2. Kiekvieno fonologinio vieneto konvertavimas į atitinkamą ortografinį vienetą, t. y., atmintyje fonemos pakeičiamos dažniausiai vartojamomis grafemomis.
3. Šių ortografinių vienetų surinkimas tinkama seka, išdėstomas abstrakčia raidžių virtine. Žodžio reikšmė ortografiniame žodyne atpažįstama, atkuriamas žodžio vaizdas. Grafemų morfologijos subsistemoje žodžiai

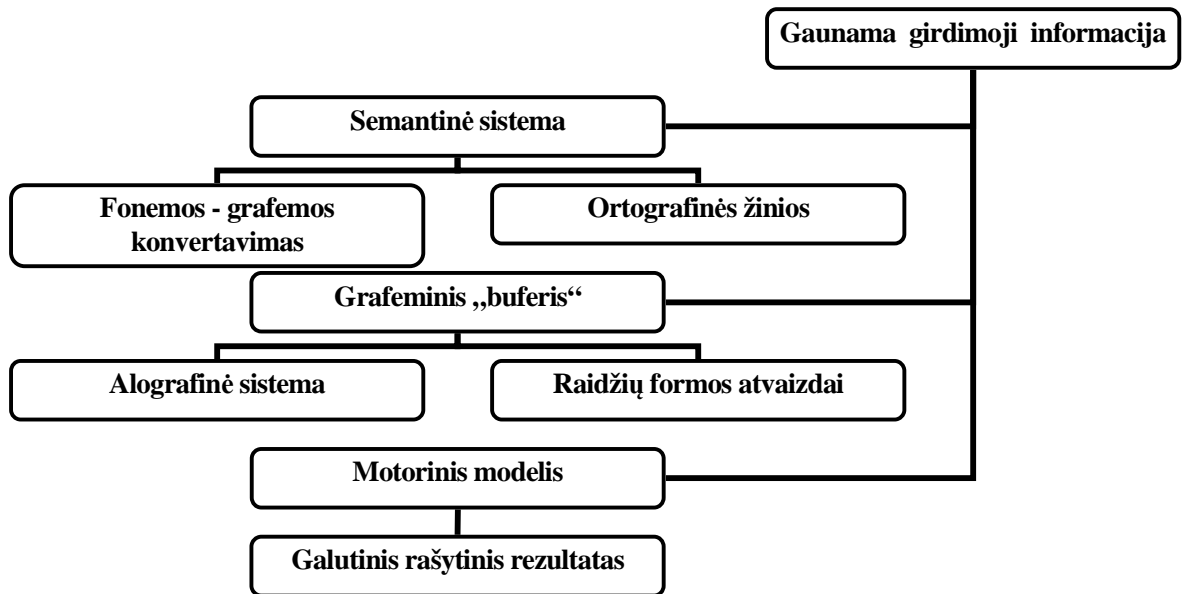
yra pertvarkomi taip, kad naujai užkoduota informacija būtų tinkama semantinei sistemai, kurioje nustatomos kiekvienos grafemos ir jų junginių reikšmės.

4. Fonologinio konvertavimo į ortografinę sistemą procesas reikalauja turimų žinių apie galimus fonemų ir grafemų atitikmenis tam tikroje kalboje, santykinį jų vartojimo dažnumą ir kontekstą, kuriame jie gali būti vartojami.

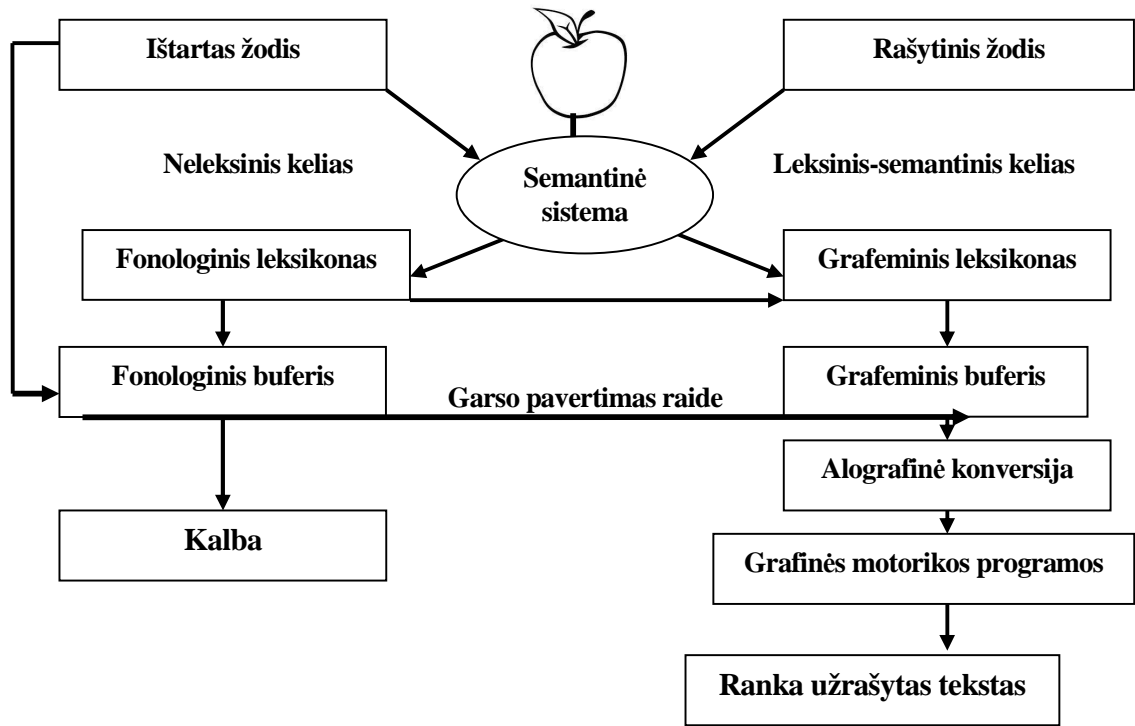

1. pav. Schematinis rašybos sistemos vaizdo modelis Nr. 1 (pagal Michele Miozzo De Bastiani, 2002)

2. pav. Schematinis rašybos sistemos modelis Nr. 2 (pagal Michele Miozzo De Bastiani, 2002)

1 pav. Pažintinis pavienių žodžių rašybos modelis (pagal Goodman, Caramazza, 1986a).

Lietuvių ir rusų garsyno ir raidyno palyginimas.

Lietuvių kalbos grafemos 32	Lietuvių kalbos fonemos 56	Rusų kalbos grafemos 33	Rusų kalbos fonemos 42
BALSĖS (IAI)			
12 raidžių a, ą, e, ę, ė, i, y, į, o, u, ū, ū.	Balsiai: 11 balsių 5 trumpi - a, e, i, o, u, ir 6 ilgi - ā, ē, ė, ī, ō, ū	Balsės: 10 – I eilės - а, и, о, ы, э, у; II eilės - я, ё, е, ю.	Balsiai: 6 – А, И, О, У, Э, Ы.
a	[a]	а	[a]
ą	[a.]	о	[o]
e	[e]	э	[э]
ę	[e.]	у	[y]
ė	[ė.]	я	j = [й] + [a]
i	[i]	ё	j = [й] + [o]
į	[i.]	е	j = [й] + [э]
y		ю	j = [й] + [y]
o	[o] [o.]		
u	[u]		
ų			
ū	[u.]		
*i vienur žymi trumpąją balsę, kitur yra minkštumo ženklas.			
PRIEBALSĖS (IAI)			
20 priebalsių	45 priebalsiai	21 priebalsė	36 priebalsiai
b	[b] [b']	б	[б] [б']
c	[t] + [s] = [c] [t'] + [s'] = [c']	п	[п] [п']
ch - nesudėtinis priebalsis žymimas dviem raidėm	[x] [x']	в	[в] [в']
č	[t] + [š] = [č] [t'] + [š'] = [č']	ф	[ф] [ф']
d	[d] [d']	г	[г] [г']
dz - sudėtiniai priebalsiai žymimi dviem raidėmis	d + z = [dz] [dz']	к	[к] [к']
dž - sudėtiniai priebalsiai žymimi dviem raidėmis	d + ž = [dž] [dž']	д	[д] [д']
f	[f] [f']	т	[т] [т']
g	[g] [g']	ж	[ж]
h	[h] [h']	ш	[ш]

j	[j']	ц	[т] + [ц] = [ц]
k	[k] [k']	з	[з] [з']
l	[l] [l']	с	[с] [с']
m	[m] [m']	л	[л] [л']
n	[n] [n']	м	[м] [м']
p	[p] [p']	п	[п] [п']
r	[r] [r']	р	[р] [р']
s	[s] [s']	й	[й']
š	[š] [š']	х	[х] [х']
t	[t] [t']	ч	[т'] + [ш'] = [ч']
v	[v] [v']	щ	[ш']
z	[z] [z']		
ž	[ž] [ž']		
Dvibalsiai žymimi dviejų balsių samplaikomis		Grafemos neturinčios garsų	
ai	[a] + [i]	ь	-
au	[a] + [u]	ъ	-
ei	[e] + [i]		
ie	[i] + [e]		
ui	[u] + [i]		
uo	[u] + [o]		
Nelietuviškos kilmės žodžiuose būna ir dvibalsių			
oi	[o] + [i]		
eu	[e] + [u]		
ou	[o] + [u]		
Mišrieji dvigarsiai žymimi balsių a, e, i, u ir priebalsių l, m, n, r samplaikomis			
al	[a] + [l]		
am	[a] + [m]		
an	[a] + [n]		
ar	[a] + [r]		
el	[e] + [l]		
em	[e] + [m]		
en	[e] + [n]		
er	[e] + [r]		
il	[i] + [l]		
im	[i] + [m]		

in	[i] + [n]	
ir	[i] + [r]	
ul	[u] + [l]	
um	[u] + [m]	
un	[u] + [n]	

2 lentelė.

Spaudintinių ir rašytinių lietuviškais rašmenimis užrašytų raidžių palyginimas

Raidės		Raidžių pavadinimai	Raidės		Raidžių pavadinimai
spausdin- tinės	rašytinės		spausdin- tinės	rašytinės	
A a	<i>Aa</i>	a	M m	<i>Mm</i>	em
Ą ą	<i>Ąą</i>	a nosinė	N n	<i>Nn</i>	en
B b	<i>Bb</i>	bė	O o	<i>Oo</i>	o
C c	<i>Cc</i>	cė	P p	<i>Pp</i>	pė
Č č	<i>Čč</i>	čė	R r	<i>Rr</i>	er
D d	<i>Dd</i>	dė	S s	<i>Ss</i>	es
E e	<i>Ee</i>	e	Š š	<i>Šš</i>	eš
Ę ę	<i>Ęę</i>	e nosinė	T t	<i>Tt</i>	tė
È è	<i>Èè</i>	è	U u	<i>Uu</i>	u trumpoji
F f	<i>Ff</i>	ef	U̇ u̇	<i>U̇u̇</i>	u nosinė
G g	<i>Gg</i>	gė	Ū ū	<i>Ūū</i>	u ilgoji
H h	<i>Hh</i>	ha	V v	<i>Vv</i>	vė
I i	<i>Ii</i>	i trumpoji	Z z	<i>Zz</i>	zė
Į į	<i>Įį</i>	i nosinė	Ž ž	<i>Žž</i>	žė
Y y	<i>Yy</i>	i ilgoji	Dviraidžiai		
J j	<i>Jj</i>	jot (as)	Dz dz	<i>Dz dz</i>	dzė
K k	<i>Kk</i>	ka	Dž dž	<i>Dž dž</i>	džė
L l	<i>Ll</i>	el	Ch ch	<i>Ch ch</i>	cha

Spaudintinių ir rašytinių rusų kalbos (kirilica) raidžių palyginimas

Буква		Название буквы	Буква		Название буквы
печатная	рукописная		печатная	рукописная	
А а	<i>А а</i>	а	Р р	<i>Р р</i>	эр
Б б	<i>Б б</i>	бэ	С с	<i>С с</i>	эс
В в	<i>В в</i>	вэ	Т т	<i>Т т</i>	тэ
Г г	<i>Г г</i>	гэ	У у	<i>У у</i>	у
Д д	<i>Д д</i>	дэ	Ф ф	<i>Ф ф</i>	эф
Е е	<i>Е е</i>	е	Х х	<i>Х х</i>	ха
Е е	<i>Ё ё</i>	ё	Ц ц	<i>Ц ц</i>	цэ
Ж ж	<i>Ж ж</i>	жэ	Ч ч	<i>Ч ч</i>	че
З з	<i>З з</i>	зэ	Ш ш	<i>Ш ш</i>	ша
И и	<i>И и</i>	и	Щ щ	<i>Щ щ</i>	ща
Й й	<i>Й й</i>	и краткое	Ъ ъ	<i>Ъ ъ</i>	твердый знак
К к	<i>К к</i>	ка	Ы ¹ ы	<i>Ы ы</i>	ы
Л л	<i>Л л</i>	эль	Ь ь	<i>Ь ь</i>	мягкий знак
М м	<i>М м</i>	эм	Э э	<i>Э э</i>	э (оборотное)
Н н	<i>Н н</i>	эн	Ю ю	<i>Ю ю</i>	ю
О о	<i>О о</i>	о	Я я	<i>Я я</i>	я
П п	<i>П п</i>	пэ			

Rašymo klaidų tipologinio žymėjimo simbolių lentelė

Rašymo klaidų tipologijos žymėjimas simboliais			
Rašymo lietuvių (valstybinė) kalba klaidų žymėjimo simboliai		Rašymo rusų kalba klaidų žymėjimo simboliai	
	Žymėjimo simbolis		Žymėjimo simbolis
Elementarių klaidų žymėjimo simboliai			
Vizualus raidžių supainiojimas	L◆	Vizualus raidžių supainiojimas	R◆
Sukeistos vietomis raidės	L▲	Sukeistos vietomis raidės	R▲
Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	L/l	Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	R/r
Su priebalsių rašyba susijusios klaidų žymėjimo simboliai			
Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	LF	Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	RF
Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	L■	Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	R■
Praleistas netariamas priebalsis	L▶	Praleistas netariamas priebalsis	R▶
Priebalsės [j] rasybos klaidos	L⌘	Priebalsės [й] rasybos klaidos	R⌘
Su balsių rašyba susijusių klaidų žymėjimo simboliai			
Ilgosios–trumposios balsės netaisyklingas rašymas	L●	I ir II eilės balsių netaisyklinga rašyba	R●
Praleista/pakeista balsė	L◇	Praleista/pakeista balsė	R◇
Pridėta nereikalinga balsė	L▶	Pridėta nereikalinga balsė	R▶
Nosinių balsių rašybos klaidos	L⊙	Kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos	R⊙
Su tyliosiomis fonemomis susijusių klaidų žymėjimo simboliai			
Minkštumo ženklo –i nerašymo ar prirašymo klaidos	L❖	Minkštumo ženklo ь ar kietumo ženklo ъ rašymo klaidos.	R⊕
Su dvigarsių rašyba susijusių klaidų žymėjimo simboliai			
Dvibalsių keitimas balsėmis - balsių keitimas dvibalsėmis.	L▲		
Netinkamos dvibalsės rašymo klaidos	L□		
Kalbos sraute balsinių dvigarsių skyrimo klaidos	L(		
Kalbos sraute mišriųjų dvigarsių skyrimo klaidos.	L✕		
Žodžių rašymo klaidų žymėjimo simboliai			
Žodžių galūnių rašybos klaidos	L●	Žodžių galūnių rašybos klaidos	R●
Priešdėlių vartojimo sakiniuose klaidos	L▯	Priešdėlių rašymo klaidos	R▯
Dalelytės ne rašyba	L◇	Dalelytės не / ни rašybos klaidos	R◇
Prielinksnių vartojimo sakiniuose klaidos	LⒸ	Prielinksnių rašymo klaidos	RⒸ
Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	L⊙	Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	R⊙

Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	L ▲	Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	R ▲
Priesagų rašybos klaidos	L ⊗	- hh rašybos klaidos - mm rašybos klaidos - pp rašybos klaidos - cc rašybos klaidos	R ⊗
Įvardžio rašymo klaidos	L ▶	Įvardžio rašymo klaidos	R ▶
		Prieveiksmio vartojimo klaidos	R ✖
Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	L 	Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	R
Kalbos vartojimo klaidų rašto darbuose žymėjimo simboliai			
Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	LL	Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	RL
Gramatinės žodžio rašybos klaidos	LG	Gramatinės žodžio rašybos klaidos	RG

Žodžių rašybos klaidos, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Lietuvių (valstybinė) kalba rašymo klaidos, vnt.			Rusų kalba rašymo klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Žodžių rašymo klaidos					
Žodžių galūnių rašybos klaidos	L●	876	Žodžių galūnių rašybos klaidos	R●	177
Zarasajuje(uose), senoviu/ių(e), cukrą/us(aus), receptai(e), prarade/a/ės(ę), krosnių/ia(yje), pilisoje piluje(yje), Anykščiame, vaišosi(ėms) ir kt.			роши/ь/ю(у), чу(в)ство(а), бог(а)тяя(ое), сорокам(а), девятьсот(истам), листов(ах), пятиста (пятьюстами) ir kt.		
Priešdėlių vartojimo sakiniuose klaidos	L▷	49	Priešdėlių rašymo klaidos	R▷	43
sąmbrėškis, įmyšis, apymyšis, pastalės, apystalės, įlyga, sairaša, įvaržėlė ir kt.			в/продолжение/й(и), во/избез(ж)аний(е), на/раз(о)делась, с/а(о)пустилась, о(на)ди(е)вали ir kt.		
Dalelytės ne rašyba	L◇	2	Dalelytės не / ни rašybos klaidos	R◇	24
ne/patogu, ne/visada.			не/жалее(я), не/был, не/большой, не(ни)будь, не(ни)где, не бьется (не дерется) ir kt.		
Prielinksnių rašymo klaidos	L☾	222	Prielinksnių rašymo klaidos	R☾	100
Palei/Po/Ant Per arklių nugaras ritosi rūko balti kamuoliai. ĮUž/Per Pro užuolaidų plyšį iš nuo gatvės žibinto į/prie ant lubų krito šviesos pluoštas. Jos puolė prie/nuo ant žemės ir viena į/ir/prieš/už/pas paskui kitą pasileido tiesiai į mokytojo sodybą ir kt.			к царю(я), в заключени/й(е), в (на) нашей пло(а)нете, и с красивой фигурой – su gražia figūra (у нее красивая фигура – jos graži figūra), играть футбол (играть в футбол), около (у) реки ir kt.		
Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	L⊙	53	Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	R⊙	13
žodu, dirgia (dirba), virbalas/vergė (verkia), teistas (įsteigė), ūko (ūgis) ir kt.			глаз(голос), внеплавельный вне/план(н)овый, лиж - (луж), засчивый (заносчивый), неприкрашаюшися не/при(е)кращающийся, рож(и) (ржи) ir kt.		
Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	L▲	67	Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	R▲	15
bulvykasis, bulviukasis, savoveikla, pilykalnių, daugokočiai, dalgekočiai, viršiakalnėse ir kt.			четыря метра/четерех метра (четыреметровый), шесот/шестисот (шестьсот),		
Priesagų rašybos klaidos	L⊗	18	-nn rašybos klaidos	R⊗	73
suvalgė skanesn(iaus)ią obuolį, šviesiaus(esn)es dienas, skaisčiaus(esn)ė saulė, vyriaus(esn)yis brolis, gražesn(iaus)ia daina ir kt.			-mm rašybos klaidos		
			-pp rašybos klaidos		
			-cc rašybos klaidos		
			весел(нн)ий, осе(нн)ье, один(н)адцать, криспондент (корреспондент), кожа(нн/н)ом, крашенные, не/жаренная ir kt.		
Įvardžio rašymo klaidos	L▷	31	Įvardžio rašymo klaidos	R▷	4

jas/jiems/jos jų(uos), pas mane yra (у меня есть), (aš turiu) tuščia(a) dėžute(ę). Pas mane - (Mano) batuose(e) buvo labai šlapia ir kt.			их (его), тя(е)бя, им (в их честь) ir kt.		
			Prieveiksmio vartojimo klaidos	R*	128
			Поспешно – от доски до доски (высунув язык) ir kt		
Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	L II	69	Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	R II	4
Jam nė motais, bet/nes (kad) namie išsigandusi motina klaus, ko/nes (kur) taip ilgai užtrukęs. Jei (ko) daugiau norėti iš tokios dienos, ir/kada (kur) prasideda laimingu berniuko juoku kada (ir) nuostabiai gražiu oru? Ir kt.			как (так и), и в чуде (в чудесном), но за то (но зато), токо (только), на каком-(то)/подвернувшемся, которой (какой - koks) ir kt.		

Rašybos klaidų bendra apžvalginė lentelė, vnt.

Rašymo klaidų tipologija					
Lietuvių (valstybinė) kalba rašymo klaidos, vnt.			Rusų kalba rašymo klaidos, vnt.		
	Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius		Žymėjimo simbolis	Klaidų skaičius
Elementarios klaidos					
Vizualus raidžių supainiojimas	L♦	7	Vizualus raidžių supainiojimas	R♦	9
Sukeistos raidės vietomis	L▲	6	Sukeistos raidės vietomis	R▲	-
Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	L/l	3	Didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo klaidos	R/r	20
Su priebalsių rašyba susijusios klaidos					
Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	LF	47	Fonologinis raidžių supainiojimas (dusliosios – skardžiosios)	RF	80
Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	L■	91	Netinkamos priebalsės įrašymas, praleidimas arba pakeitimas kita	R■	52
Praleistas netariamas priebalsis	L▶	-	Praleistas netariamas priebalsis	R▶	31
Priebalsės [j] rasybos klaidos	L⌘	9	Priebalsės [й] rasybos klaidos	R⌘	3
Su balsių rašyba susijusios klaidos					
Ilgosios–trumposios balsės netaisyklingas rašymas	L●	322	I ir II eilės balsių netaisyklinga rašyba	R●	13
Praleista/pakeista balsė	L◇	525	Praleista/pakeista balsė	R◇	297
Pridėta nereikalinga balsė	L▶	45	Pridėta nereikalinga balsė	R▶	15
Nosinių balsių rašybos klaidos	L⊙	415	Kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašymo klaidos	R⊙	218
Su tyliomis fonemomis susijusios klaidos					
Minkštumo ženklo –i nerašymo ar prirašymo klaidos	L❖	174	Minkštumo ženklo ь ar kietumo ženklo ъ rašymo klaidos.	R⊕	131
Su dvigarsių rašyba susijusios klaidos					
Dvibalsių keitimas balsėmis - balsių keitimas dvibalsėmis.				L▲	131
Netinkamos dvibalsės rašymo klaidos				L□	38
Kalbos sraute balsinių dvigarsių skirimo klaidos				L)(	8
Kalbos sraute mišriųjų dvigarsių skirimo klaidos.				L✕	12
Žodžių rašymo klaidos					
Žodžių galūnių rašybos klaidos	L●	876	Žodžių galūnių rašybos klaidos	R●	177
Priešdėlių vartojimo sakiniuose klaidos	LD	49	Priešdėlių rašymo klaidos	R▯	43
			Dalelytės не / ни rašybos klaidos	R◇	24
Dalelytės не rašyba	L◇	2			
Prielinksnių vartojimo sakiniuose klaidos	LⒸ	222	Prielinksnių rašymo klaidos	R Ⓒ	100
Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	L⊙	53	Žodžio pakeitimas kitu žodžiu, netinkančiu pagal reikšmę	R⊙	13
Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	L▲	67	Sudurtinių žodžių rašybos klaidos	R▲	2

Priesagų rašybos klaidos	L⊗	18	- hh rašybos klaidos - mm rašybos klaidos - pp rašybos klaidos - cc rašybos klaidos	R⊗	73
Įvardžio rašymo klaidos	L➤	31	Įvardžio rašymo klaidos	R➤	4
Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	L II	69	Prieveiksmio vartojimo klaidos	R*	128
			Jungtukų ir jungiamųjų žodžių vartojimo sakiniuose klaidos	R II	4
Kalbos vartojimo klaidos rašto darbuose					
Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	LL	306	Netinkamas žodžių junginių (frazių) prasminis derinys	RL	12
Gramatinės žodžio rašybos klaidos	LG	856	Gramatinės žodžio rašybos klaidos	RG	28

Viso rasta **5850** klaidų:

L – **4373** klaidos

R – **1477** klaidos